
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

22. évfolyam 4. szám

2013. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Amberg Eszter:** Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2012. évi változásairól 3

Műhelykérdések

- Péterfi Rita:** Ápolatlan olvasók a könyvtárban 8

Konferenciák

- Jávorka Brigitta–Kovács Ramóna–Szalacsi Alexandra:** Vissza a jövőbe. Ankarai túra BOBCATSSS módra 12
- Bartók Györgyi–Mezey László Miklós:** „Ami jó a mezőberényi könyvtárnak, az jó Mezőberénynek”. Interjú Csabay Károllyal 17
- Kardos Ferenc:** A roma mint követhető értékminta a könyvtárakban. A közeli és a távoli jövő roma könyvtárosa és roma olvasója 21

Napló

- Koncz Károly:** Egy „szeminarista” feljegyzései 33

História

- Kőszegfalvi Ferenc:** A hódmezővásárhelyi sajtó megújulása az 1970-es évektől 43

Perszonália

- Gyuris György:** Tóth Béla (1924–2013) 48
- Babus Antal:** Darabos Pál (1931–2012) 54
- Boda Miklós:** Surján Miklós (1932–2012) 57
- Ambrus Zoltán:** Csobai László (1950–2013) 59

Könyv

- Pogány György:** Kortársak Széchenyi Ferenc könyvtáralapításáról 61

From the contents

Eszter Amberg: Changes in the Law of 1997 on culture and the List of libraries open for the public in the year 2012 (3);

Rita Péterfi: Unkempt readers in the library (8);

Brigitta Jávorka–Ramóna Kovács–Alexandra Szalacsi: About the BOBCATSSS conference in Ankara (12)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Ambrus Zoltán*, a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Babus Antal*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője; *Boda Miklós* könyvtáros, irodalomtörténész, italianista (Pécs); *Gyuris György*, a szegedi Somogyi-könyvtár ny. igazgatója; *Jávorka Brigitta*, a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatója; *Kardos Ferenc*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Koncz Károly*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának munkatársa; *Kovács Ramóna*, a PTE hallgatója; *Kőszegfalvi Ferenc*, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár ny. munkatársa, helytörténész; *Péterfi Rita*, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Szalacsi Alexandra*, a PTE hallgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Amberg Eszter

Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2012. évi változásairól

A Kulturális törvény legutóbbi módosítása

Az Országgyűlés 2012. október 8-án fogadta el a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (továbbiakban: Kultv.) legutóbbi módosításait,¹ amelyek nagy része **2013. január 1-jén** lépett hatályba.

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (továbbiakban: Mhótv.) 13. §-a, valamint 20–23. §-ai szintén **2013. január 1-jétől** meghatározzák a települési–községi, (megyei jogú) városi, fővárosi és fővárosi kerületi önkormányzatok kulturális feladatait. Ennek értelmében a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatok különösen **a nyilvános könyvtári ellátás biztosítása**, filmszínház, előadó–művészeti szervezet támogatása, a kulturális örökség helyi védelme; a helyi közművelődési tevékenység támogatása.² A feladatok tartalmát, azok részletes szabályait, minőségi követelményeit a Mhótv. a **szaktörvényekre**, így esetünkben a Kultv.-re bízta.

A Kultv. jelenlegi módosításával **a megyei könyvtárak** a megyeszékhely megyei jogú város fenntartásába **kerültek**.

A megyei intézményfenntartó központok fenntartásában levő megyei intézmények települési önkormányzatok fenntartásába történő átadását rögzítő megállapodást 2012. december 15-éig kellett megkötni.

Az átadott megyei könyvtárak esetében a folyamatos és zavartalan könyvtári ellátás érdekében az ingó vagyon és a dokumentumállomány a megyeszékhely megyei jogú városok tulajdonába került 2013. január 1-jétől, míg az ingatlan az állam tulajdona marad.

Mint fentebb már említettem, a megyei könyvtárak 2013. január 1-jétől a megyeszékhely város fenntartásába kerültek, ezért a **Kultv. 64. §-ának módosítása is szükségessé vált**, amely módosítások összhangban vannak a Mhótv.-ben meghatározott települési önkormányzati feladatokkal is. A vonatkozó paragrafus értelmében **a települési könyvtári ellátás biztosítása a települési önkormányzatok kötelező feladata**. Ezt a feladatot az önkormányzatok nyilvános könyvtár fenntar-

tásával teljesíthetik, vagy lakosaik számára megrendelhetik a könyvtári szolgáltatást a megyei könyvtártól. A kistelepüléseknek 2012. december 31-éig kellett megkötniük a megállapodást az illetékes megyei könyvtárakkal.

A **Kultv. 67. §-a a tizenötezer fő feletti lélekszámú városok** esetében **elsősorban** a nyilvános könyvtári ellátás **önálló intézményként** történő működtetését javasolja annak érdekében, hogy a lakosság megfelelő minőségű könyvtári szolgáltatásokat vehessen igénybe. Ugyanakkor a **Kultv. új, 91/A §-a a tizenötezer főnél kisebb lakosságszámú települések** esetében hangsúlyozza azt a kulturális koncepciót, amely szerint e települések önkormányzatai a könyvtári, közművelődési és múzeumi feladataikat a célszerűség és indokoltság alapján **közös szervezetben** (nem feltétlen költségvetési szerv keretében) lássák el, figyelembe véve a gazdaságosság és hatékonyság követelményét.

A könyvtári feladatellátás új modelljét a Kultv. módosításai alapján még nem tudjuk teljes körűen felvázolni, mivel a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerről (KSZR) készülő jogszabály elfogadása még folyamatban van. Annyit azonban már tudunk, hogy a Kultv. 66. § g) pontja értelmében 2013. január 1-jétől a megyei könyvtár működteti a KSZR-t, ugyanakkor a feladatellátásba a városi könyvtárak is bevonhatóak lesznek. Ennek megszervezése az adott megyei ellátást szervező megyei könyvtár feladata lesz.

A Kultv. legutóbbi módosításáról bővebben a *Korszerű könyvtár* című kézikönyvben olvashatnak.³

A nyilvános könyvtárak jegyzékének 2012. évi változása

2012-ben – a korábbi évekhez hasonlóan – négy nyilvános könyvtári jegyzék⁴ jelent meg, ebből a *Hivatalos Értesítő* 2012. évi 56. számában a *teljes* nyilvános könyvtárak jegyzéke megjelent. A tavalyi évben a nyilvános könyvtárak jegyzékére összesen 11 könyvtár kérte felvételét, végül *9 könyvtár*, vagyis a jelentkezők 80 százaléka került fel ténylegesen. A kilenc jegyzékre felkerült könyvtár alaptevékenység szerinti megoszlása:

	38. jegyzék	39. jegyzék	40. jegyzék
főiskolai könyvtár			1
községi könyvtár		1	
községi és iskolai könyvtár	1		1
szakkönyvtár	1	1	
városi könyvtár	2		
városi és iskolai könyvtár		1	

A 2011. év végi állapothoz képest⁵ 1112-ről 1053-ra csökkent a nyilvános könyvtárak száma. Egyrészt az említett 9 könyvtárat felvettük a jegyzékre, másrészt a 37. jegyzékről 19, a 38. jegyzékről 23, a 39. jegyzékről 14, a 40. jegyzékről 12 könyvtárat, azaz összesen 68 könyvtárat töröltünk az önkormányzatok, illetve a fenntartók kérésére vagy a szakfelügyeleti jelentések alapján. Mindazonáltal megállapítható, hogy 2009 óta az előző évekhez képest lényegesen kevesebb könyvtárat töröltünk a jegyzékről.⁶

A nyilvános könyvtárak jegyzéke 2002–2012

Alaptevékenység	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012. február	2012. június	2012. augusztus	2012. december	2012. törlesztés	2002–2012 összesen
Megyei könyvtári feladatok ellátása	19															19
Városi könyvtári feladatok ellátása	219	5			2		-1					2			-1	226
Városi és országos szakkönyvtári feladatok ellátása	1															1
Városi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	42	-11	1					-1					1			32
Községi könyvtári feladatok ellátása	1132	37	26	-14	-116	-323	-161	-57	-34	-42			1		-36	413
Községi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	455	27	24	-1	-42	-99	-83	-24	-19	-28		1		1	-25	187
Nemzeti könyvtári feladatok ellátása	1															1
Nemzeti gyűjtőkörű és egyetemi könyvtári feladatok ellátása	1															1
Digitális könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1														-1	0
Országos szakkönyvtári feladatok ellátása	11			-1			1									11
Szakkönyvtári feladatok ellátása	26	4	11	7	3	-1	6	5	1	1		1	1			65
Egyetemi könyvtári feladatok ellátása	30			-1	1		-1								-1	28
Főiskolai könyvtári feladatok ellátása	35	-3	1	1		1	4	-1						1	-3	36
Egyházi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	14	2					1		-1							16
Egyházi és iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	2															2
Iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1		1													2
Munkahelyi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	16	-1				-5										10
Munkahelyi és városi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	5		1		1	-1	-2								-1	3
ÖSSZESEN	2011	60	65	-9	-151	-428	-236	-78	-53	-69	0	4	3	2	-68	1053

Az elmúlt tíz év adatait áttekintve megállapítható, hogy míg a nemzeti és a nemzeti gyűjtőkörű könyvtár, továbbá a megyei és az országos szakkönyvtárak száma nem változott a nyilvános könyvtárak jegyzékén, addig szignifikáns csökkenés mutatkozik a községi könyvtárak (–63,5%), a kettősfunkciójú, községi és iskolai könyvtárak (–59%) és a munkahelyi könyvtárak (–38%) számában és arányában. A községi könyvtárak esetében ez a nagymértékű csökkenés a mozgókönyvtári szolgáltatás megrendelésével magyarázható, míg a korábban a szakszervezetek által fenntartott könyvtárak a rendszerváltozás után különböző egyesületek és alapítványok által fenntartott munkahelyi könyvtárakká váltak, amely alapítványok az idők során megszűntek, így törölni kellett az általuk fenntartott gyűjteményeket is a jegyzékről.

A tavalyi évben a digitális könyvtári feladatokat ellátó Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Nonprofit Kft. is kérte levételét a jegyzékről, mivel a korábban általa működtetett Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) kezelésének, fenntartásának és működtetésének feladatát a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 218. §-a alapján 2011. március 31-étől a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság látja el. A Hatóság Médiatanácsa 801/2011. (VI. 22.) sz. határozata értelmében a Médiatanács a NAVA-t a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapban (MTVA), az Alap archiválási tevékenységeivel hatékonyan együttműködtetve kezeli. A NAVA jelenlegi fenntartója az MTVA Digitalizációs Műhely Kft.

Többen kérdezték tőlünk, hogy miért töröltük a 39. jegyzékről a Szent István Egyetem – Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeumot, a Szent István Egyetem – Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Kar Könyvtárát, a Szent István Egyetem – Jászberényi Főiskolai Kar Könyvtárát és a Tessedik Sámuel Főiskola Könyvtárát. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy 2012. március 20-án a Könyvtári Intézetbe beküldött Szent István Egyetem szmsz-kivonatának értelmében a *Szent István Egyetem Egyetemi Könyvtára* szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékében, ugyanakkor a hálózatába tartozó valamennyi szakkönyvtár is szerepel továbbra is a jegyzéken, de az integráció miatt csak egy tételként jelennek meg az Excel-táblában, ellenben a nyilvános könyvtárak adatbázisában valamennyi könyvtár adata megtalálható.

Örvendek, hogy az elmúlt tíz évben a jegyzéken szereplő szakkönyvtárak száma 60 százalékkal emelkedett. Fontosnak tartom kiemelni, hogy 2012-ben ismét két szakkönyvtár, nevezetesen a MH 25. Klapka György Lövészdzandár Csapatkönyvtára és a MOL Nyrt. Információ és Dokumentum Szolgáltatás, Könyvtár is kitartha kapuit a nagyközönség számára. Továbbá egy főiskolai könyvtár, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Könyvtára is felkerült tavaly a jegyzékre.

A 2012-ben a jegyzékről elutasított két könyvtárból egy szakkönyvtár és egy munkahelyi (szakszervezeti) könyvtár volt. Az elutasítások fő okai egyrészt, hogy a beküldött dokumentumokban nem egységes a könyvtár névhasználata; másrészt az alaptevékenységet meghatározó jogszabályok közül hiányzott a Kultv.-re való hivatkozás; harmadrészt nem küldték be az szmsz mellékleteit (pl. Könyvtárhasználati Szabályzatot, Számítógép-használati Szabályzatot stb.).

2009 óta a köztársasági elnök egy nagyközönségnek sem adományozott városi címet. 2010-ben, az általános országgyűlési és önkormányzati választások évében eleve nem lehetett városi címet elnyerni.⁷ Az elmúlt két évben pedig a várossá nyilvání-

tási kezdeményezések értékelésére felkért szakértői bizottság a közigazgatási és igazságügyi miniszterrel egyetértésben se 2011-ben, se 2012-ben nem javasolta városi cím adományozását. Ennek oka egyrészt, hogy 2012-ben a járási rendszer kialakítása még folyamatban volt; másrészt a Mhótv. rendelkezései fokozatosan léptek hatályba, köztük 2013. január 1-jén a várossá nyilvánításra vonatkozó új szabályok. Ráadásul szintén 2013. január 1. napjától hatályos a 321/2012. (XI. 16.) kormányrendelet a területszervezési eljárásról, benne a várossá nyilvánítási eljárással.

A 2012. év végéig csak a 2009-ben várossá nyilvánított Gyöngyös küldte be a Könyvtári Intézetbe a hitelesített, módosított alapító okiratát. A lenti táblázatban szereplő városok könyvtárainak alapító okiratát továbbra is várjuk. A városi könyvtárak közül hármat felvettünk, kettőt pedig töröltünk a jegyzékről, de közülük egy olyan város volt, amelyet törlés után pár hónappal visszavettünk a jegyzékre, mert beküldte módosított, hitelesített alapító okiratát.

**Városi címet kapott települések,
amelyek módosított alapító okiratát továbbra is várjuk⁸**

Megye	2004	2008	2009
Bács-Kiskun		Hajós	
Borsod-Abaúj-Zemplén			Sajóbábony
Pest	Örkény		
Szabolcs-Szatmár-Bereg			Vaja

JEGYZETEK

- 1 A Magyar Közlöny 2012. évi 140. számában (X. 25.) megjelent a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2012. évi CLII. törvény.
- 2 Mhótv. 13. § (1) bek. 7. pont.
- 3 Amberg Eszter: A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (Kultv.) legutóbbi módosításáról. = Korszerű könyvtár. (Szerk.: Dán Krisztina, Fehér Miklós.) RAABE, 2013. február.
- 4 Hivatalos Értesítő, 2012. 10. sz. 1444–1447. p.; Hivatalos Értesítő, 2012. 25. sz. 4079–4083. p.; Hivatalos Értesítő, 2012. 35. sz. 6189–6193. p.; Hivatalos Értesítő, 2012. 56. sz. 10397–10483. p.
- 5 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 4. sz. 9. p.
- 6 2005-ben 71, 2006-ban 165, 2007-ben 439, 2008-ban 256, 2009-ben 86, 2010-ben 59, 2011-ben 72 könyvtárat töröltünk a jegyzékről.
- 7 Ld. a területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. tv. 3. § (1) bek.
- 8 2006-ban, 2010-ben, 2011-ben és 2012-ben egy nagyközség sem kapott városi címet, a 2007-es városok nyilvános könyvtárainak hitelesített, módosított alapító okirata pedig maradéktalanul beérkezett a Könyvtári Intézetbe.

Ápolatlan olvasók a könyvtárban

Írásom eredetileg más címet viselt. Azonban többeknek megmutatva a kéziratot, arra jutottam, hogy módosítok rajta. Mert nem provokálni kívánom az olvasót, mindössze egy meglévő problémát igyekszem körüljárni, az álszemérmes megközelítést mellőzve.

Az itt bemutatásra kerülő esetleírással azt szeretném elérni, hogy bizonyos problémákról beszéljenek az érintett közösségek. Tudjuk, hogy kinek-kinek a saját megoldását kell megtalálnia. Mi azt mutatjuk meg, hogy a Pest Megyei Könyvtár milyen úton jutott el a megoldásig, s mi is lett az. Ha csak egy közösségnek is a segítségére lehettünk írásunkkal, már azt sikernek érezzük.

Hosszú évek óta – évente több alkalommal – vezetünk tanfolyamokat, tréningeket kollégámmal, Vidra Szabó Ferencsel. Ezeknek a kurzusoknak akár a konfliktuskezelés, akár a könyvtári partnerkapcsolatok, akár az olvasásfejlesztés a témája, minden alkalommal felmerül a könyvtári szagok kérdése. És itt nem az új könyvbódító vagy az olvasótermek, raktárak semmihez sem hasonlítható, összetéveszthetetlen illatára gondolok, hanem a könyvtárakban megforduló ápolatlan olvasók szagára. Mint említettem, az utóbbi években nem vezettünk olyan tréninget, amelyen előbb vagy utóbb ez a téma szóba ne került volna. A különbség mindössze abban volt, hogy ez a képzés hányadik napján történt meg.

Tapasztalataink szerint ehhez mindig szükség volt a bizalmi légkör létrejöttére, az elfogadás megtapasztalásának élményére. Legutóbb két hete ért véget egyik kurzusunk. Több szempontból is egyedülálló volt: ezek egyike éppen a címben említett témának már az első napon való megjelenése volt. Ez idáig ilyen még nem fordult elő. Mint kiderült, jöhettek a hallgatók az ország bármely pontjáról, annak bármely közművelődési könyvtárából, így tél végén mindenkinek friss élményei voltak a saját intézménye büdös olvasójáról. Mert mint kiderült, minden könyvtárnak megvan a maga nehéz esete. A beszélgetések elején gyakran még ápolatlannak, mosdatlannak nevezett olvasókat aztán mindig „büdös olvasóként” emlegették.

Hogy a probléma valóban létezik, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy számos könyvtár a használati szabályzatában is kitér a kérdésre.*

Lássunk néhány példát arra, hogy a megyei könyvtárak miként rendelkeznek erről. Az egyszerűség kedvéért csak a város nevét tüntettük fel, ahol az adott megyei könyvtár található.

Vannak, ahol általánosabban fogalmazznak:

„A könyvtár használatát sértő magatartás a könyvtári látogatás és tagság felfüggesztésével jár.” (Kecskemét)

---

* Köszönet Sárady Reginának, hogy végignézte és kigyűjtötte a megyei könyvtárak honlapjáról a példákat.

„Eltiltható a könyvtár használatától az is, akinek a magatartása a többi könyvtárhasználót jogai gyakorlásában tartósan akadályozza, egészségét veszélyezteti, nyugalmát tartósan zavarja.” (Az idézet Miskolcraól származik, de Tatabányán, Kaposvárott és Egerben is nagyon hasonlóan fogalmazznak.)

„Azokat, akik közösségellenes magatartásukkal zavarják a könyvtár rendjét, a könyvtári munkát, valamint szándékosan kárt okoznak a gyűjteményben (vagy arra kísérletet tesznek), az intézmény kizárhatja használói köréből. Ittas személy az intézményben nem tartózkodhat.” (Székesfehérvár)

És vannak, ahol az alkohol említésén túl egyéb szereket is felsorolnak:

„A Könyvtárhasználó köteles a Könyvtárban úgy megjelenni és olyan magatartást tanúsítani, hogy másokat a szolgáltatások rendeltetésszerű igénybevételében ne zavarjon vagy akadályozzon, másokban megbotránkozást ne keltsen. Tilos a Könyvtár helyiségeibe olyan személynek belépnie, aki alkohol, kábítószer vagy más tudatmódosító szer befolyása alatt áll.” (Pécs)

És vannak intézmények, ahol konkrétabb a megfogalmazás:

„A könyvtár látogatása – valamennyi könyvtárhasználó érdekében – csak megfelelő öltözékben és az alapvető higiéniai szabályok betartásával lehetséges. Zavaróan hiányos öltözék, piszkos és bűzös megjelenés esetén a könyvtár személyzete a biztonsági őr segítségével felkéri az érintett látogatót a könyvtárból való távozásra.” (Debrecen)

„Eltiltható a könyvtár használatától az, akinek a magatartása a többi használót jogai gyakorlásában tartósan akadályozza, egészségét veszélyezteti, nyugalmát tartósan zavarja, aki megjelenésével megütközést, ápolatlanságával undort kelt.” (Szolnok)

„A könyvtár látogatása – valamennyi könyvtárhasználó érdekében – csak megfelelő öltözékben és az alapvető higiéniai szabályok betartásával lehetséges. Ittas, szembetűnően vagy érezhetően ápolatlan, közintézménybe nem illő (esetleg hiányos) öltözékben megjelenő személy a könyvtár épületében nem tartózkodhat.” (Győr)

A tél beköszöntével a Pest Megyei Könyvtár olvasószolgálatos és tájékoztató kollégáinak is ismét szembesülniük kellett a bevezetőben említett problémával, ugyanis napi rendszerességgel jelent meg az olvasóteremben három hajléktalan. Mivel a helyben használathoz is be kell iratkozni a könyvtárba, tudtuk, hogy lakhelyük a szentendrei hajléktalanszálló. Már nyitás előtt az intézmény előterében tartózkodtak, és az elsők között foglalták el helyüket a folyóiratoknál. Ezzel tulajdonképpen meg is pecsételték a folyóiratok sorát. Ugyanis, bár az általuk elfoglalt fotelokon túl még maradtak szabad ülőhelyek, más olvasó nemigen merészkedett oda. Aki ezt gyanútlanul mégis megtette, az néhány percen belül már távozott is. Az olvasók vérmeáskletük függvényében adtak hangot elégedetlenségüknek.

Volt olyan nap, amikor szinte mindenki úgy hagyta el a könyvtárat, hogy valamilyen megjegyzést tett. Volt, aki a kiválasztott könyvet dobta a pultra, inkább nem is vitte magával, csakhogy mielőbb távozhasson. Volt, aki humorosan oldotta fel a szorító helyzetet: a könyvtáros kisasszonyhoz hajolva szippantott annak kellemes illatából; s volt, aki megköszönte a könyvtárban aznap szerzett „felejthetetlen” élményt. A legrosszabb talán mégis az volt, mikor tizenéves diáklány öklendezve szaladt ki az olvasóteremből. Az olvasókon kívül a kollégák ugyanúgy szenvedtek a helyzettől, ráadásul ők nem menekülhettek ki az olvasói térből, csupán a legnagyobb hidegben is az egész napos kényszerű szellőztetés lehetőségét választhaták, amely egyben a helyiség teljes kihűtését is jelentette. A helyzet a hetek előrehaladtával valóban tarthatatlanná vált. Lépnünk kellett.

Lássuk tehát, mi is történt! Elsőként igyekeztünk minél többet megtudni a problémás olvasókról. Nevüket, szállásuk címét tudtuk, könyvtárhasználati szokásaikat ismertük. Csaknem minden olyan napon, amikor a könyvtár nyitva tartott, ők is megjelentek. Többnyire már nyitáskor ott voltak, és a kora délutáni órákig maradtak. Bár a folyóirat-olvasóban helyezkedtek el, a lapok mellett többnyire könyvet is olvastak. Terjengős szagot árasztva – s mint arról tudomást szereztünk –, alkohollal a táskáikban érkeztek, amit napközben az épületből ki-kijárva el is fogyasztottak.

Érzéseink ambivalensek voltak. Egyrészt szántuk, sajnáltuk ezeket a nehéz sorsú embereket, másrészt mérgesnek és tehetetlennek éreztük magunkat. Dühösek voltunk a többi olvasó által elszenvedett kellemetlenségek miatt, egyúttal szégyelljük magunkat a kialakult helyzetért. Szerettünk volna megoldást találni. Abban mindannyian egyetértettünk, hogy nem akarjuk tőlük az olvasás lehetőségét megvonni, de azt sem szerettük volna, ha más olvasóink miattuk kerülnének hátrányos helyzetbe.

A folyamatos diskurzusok eredményeként arra jutottunk, hogy a problémás könyvtárhasználóink olvasnivalóhoz juttatását könyvhadományozással tudnánk a legegyszerűbben megoldani. Mivel a könyvtár rendelkezik olyan, ajándékba kapott könyvekkel, amelyek továbbadhatók, úgy döntöttünk, felvesszük a kapcsolatot a szentendrei hajléktalanszállóval.

Legnagyobb meglepetésünkre a telefon túlsó végén bejelentkező intézményvezető, mikor meghallotta, hogy honnan telefonálunk, felkiáltott, s azt mondta: – „*Már vártuk a hívásukat! Éppen arról beszélgettünk, hogy a könyvtár meddig fogja tűrni ezt a helyzetet*”.

Mint azt a szálló vezetőjétől megtudtuk: „*a harminc fő befogadására alkalmas intézmény három olyan lakója fordul meg Önöknél nap mint nap, akiknek jelenlétét a többi bennlakó sem szíveli, viselkedésüket nehezen tűri. Ugyanis társaikkal ellentétben ők rendszeresen isznak, s nem tisztálkodnak. A szálló azonban – folytatta az intézményvezető – könnyű helyzetben van, hiszen a nálunk hajlékot keresőket mindennap megszondáztatjuk. De Önök ezt nem tehetik.*” – mondta. Valóban.

A beszélgetés egyértelműen hasznosnak bizonyult. Ugyanis olyan információkhoz jutottunk, amelyek segítettek bennünket a döntéshozatalban. Megtudtuk, hogy a szállón biztosítottak a rendszeres tisztálkodás feltételei, rendelkeznek mosógéppel, a mosáshoz mosószert is biztosítanak. A hozzájuk beérkező adományokból mindenkit fel tudnak öltöztetni, minden lakójuk több rend ruhával is rendelkezik. Mindenkinek zárható szekrénye van, hiszen a náluk menedékre lelők a szálló szolgáltatásait hosszú távon veszik igénybe, állandó lakói.

Csak e körülmények tisztázása után tudtuk felvázolni hívásunk okát. Vagyis azt, hogy szeretnénk a szállónak egy 200 darab könyvből és 50 darab DVD-ből álló válogatást adományozni. Mint kiderült, ez valóban hasznos segítség lenne számukra, hiszen az esti üres órákat nehéz tartalmas programmal megtölteniük. Felvetettük annak lehetőségét, hogy az adomány egy részét a budakalászi nappali melegedőben helyeznék el, hiszen a náluk éjszakázók egy része napközben ott tölti az idejét. (A szállót ugyanis reggel 8 órakor el kell hagyniuk, és délután 5 órakor nyitják meg újra a kapukat. Ez alól mindössze a leghidegebb napok jelentenek kivételt, amikor is már 2 órakor elfoglalhatják helyüket a szállón.)

Beszélgetésünket követően a szentendrei Vöröskereszt utcai gondozószolgálat munkatársai maguk szállították el a könyveket és a filmeket tartalmazó dobozokat. Örültünk a személyes találkozás lehetőségének, mert így a szálló működésére vonatkozó további részleteket is megismerhettünk.

A szállóvezető maga ajánlotta fel, hogy az aznapi esti beszélgetés témája ezúttal a könyvtárhasználat és annak feltételei lesznek: kiplakátolják intézményükben, hogy csak józanon és higiénikus állapotban – ahogy ő fogalmazott – látogatható a könyvtár, és odafigyelnek, hogy reggelenként tisztán induljanak el, különösen a könyvtárba.

Sokat gondolkodtunk azon, hogy ezek az elvárások megfogalmazhatók-e, állíthatunk-e ilyesféle követelményeket eléjük. Egyértelműen arra jutottunk, hogy igen. Ugyanis semmi olyat nem kértünk, ami ne lenne teljesíthető. Megnyugtató volt számunkra, hogy azok az emberek, akik naponta vannak szoros kapcsolatban velük, megerősítettek ebben. S itt nem csupán az intézmény vezetőjére és az utcai szolgálat munkatársaira gondolunk. Van ugyanis egy negyedik olyan lakója ennek a szállónak, aki szintén napi rendszerességgel fordul meg nálunk. Ő fogalmazta meg a kritikus napok egyikén, hogy gondolkodóba esett, hogy más könyvtárat keres a maga számára. Ugyanis szégyelli magát a társai miatt a könyvtárlátogatók előtt, hogy vajon mit gondolnak az olvasók a hajléktalanokról. A fedél nélkülieknek ugyanis a hajléktalanszállókon biztosított a lehetőség a tisztálkodásra, az ápolat megjelenésre, a mosott, tiszta ruhára.

Meg kell még jegyeznem, hogy bizonyos szempontból nehezebb helyzetben vagyunk, mint azok a könyvtárak, ahol rendelkeznek biztonsági őrrrel. Úgy látjuk, ahol mód van alkalmazásukra, ott például az ilyen helyzet is könnyebben, egyszerűbben kezelhető.

Felmerül a kérdés, hogy a történetnek van-e tanulsága. Azt gondolom, hogy igen. Egyrészt örömteli volt megtapasztalni, hogy híre ment – mert mint kiderült, beszédtema volt a városban –, hogy ápolatlanul érkező olvasóink már nincsenek, és visszajöttek hozzánk azok, akik az ellehetetlenülő helyzetben elszöktak tőlünk. Másrészt, hogy a könyvtár egy igen értékes állományrésze – a folyóiratok – már nem csak három ember által használt részét képezik kínálatunknak. Harmadrészt az, hogy kellett az elhatározás – az egész közösség részéről –, hogy egy krónikus-sá vált problémára megoldást találjunk. Itt nemcsak a könyvtár vezetésére gondolok, hanem azokra a kollégákra is, akik a kritikus pillanatokban kiálltak, s képviselték a többi olvasó, az intézmény érdekeit; illetve arra a talpraesett portásra, aki már a bejáratnál visszafordította a korán reggel lábán alig álló látogatót. Láthatóvá vált, hogy együttes erővel rendezhető konfliktusos helyzetek, hogy a közös jószándék képes megoldást találni.

Péterfi Rita

Vissza a jövőbe

Ankarai túra BOBCATSSS módra

2013 januárjában az ankarai Hacettepe University és a koppenhágai Royal School of Library and Information Science együttműködésében rendezték meg a 21. BOBCATSSS konferenciát. A rendezvény 1993 óta nyújt teret a könyvtáros hallgatók, oktatók és gyakorló könyvtárosok számára kutatásaik bemutatására. A konferencia elnevezése – mint az köztudott – az alapító egyetemi városok kezdőbetűiből adódik: Budapest, Oslo, Barcelona, Copenhagen, Amsterdam, Tampere, Stuttgart, Sheffield, Szombathely. Láthatjuk, két magyar egyetem is szerepel a kezdeményezők listáján, ezért tartjuk igazán fontosnak, hogy keretein belül idén is eredményesen képviselhettük hazánk könyvtárosait.

A konferencia előadásai minden évben valamilyen meghatározott téma köré rendeződnek. Idén a következő gondolat fogalmazódott meg a szervezőkben: a világ könyvtárai és könyvtárosai most nagyobb változás előtt állnak, mint valaha. A könyvtárak fizikai gyűjteményeinek felkeresése helyett a felhasználók és az online források közötti kapcsolat kerül a könyvtárhasználat középpontjába. Információs szakemberként fontos, hogy időben megtaláljuk a helyünket és betöltsük a megfelelő szerepet ebben az új világban, vagyis képesek legyünk a felhasználók eligazodását segíteni az online információk dzsungelében.

A szervezők e fő témafelvetésen belül öt alproblémát is megjelöltek, amelyekhez a résztvevők kutatásainak kapcsolódnia kellett.

Az *első* központi eleme, hogy az internethasználók eddig soha nem tapasztalt módon hoznak létre új online tartalmakat: twittereznek és facebookoznak, mindenhol nyomot akarnak hagyni maguk után. A téma kutatói azokra a kérdésekre keresték a választ, hogyan lehetünk biztosak abban, hogy mind az új, mind pedig a régi szokások megmaradnak, és vajon milyen igényeket támasztanak a digitális bennszülöttek és bevándorlók. Ahhoz, hogy ezeket az új szükségleteket kielégítsük, az információs szakembereknek is változniuk kell. Ezzel el is értünk a *második* témához, amely szerint a kreatív gondolkodásra, a változó szellemre és az innovációra való nyitottság a legfontosabb kompetenciák, amelyekre a könyvtárosoknak is fokozott figyelmet kell fordítaniuk. A *harmadik* problémafelvetés szerint a változásokhoz új könyvtári terek szükségesek, amelyeknek megnyerőnek és inspirálóknak kell lenniük, hogy megfelelő helyszínt biztosítsanak a fentebb említett kompetenciák kialakulásához és használatához, vagyis hogy helyt álljanak a mai felhasználók igényeivel szemben. A *negyedik* altémába a mobil információs szolgáltatások tartoztak, amelyeket a magyar előadók többsége is kutatót. A modern technológia hétköznapi életünk részévé vált, nap mint nap egyre több mobil eszközt használunk, hogy azonnal hozzáférhessünk a digitális információkhoz. A

könyvtárosok megdöbbentő mennyiségű dokumentumot digitalizálnak, ezért fontos feladatuk, hogy olyan modern szolgáltatásokat hozzanak létre, amelyek segítségével hozzáférhetővé válnak ezek a tartalmak. Az *ötödik* téma arról szólt, hogy nemcsak a könyvtárosoknak van szüksége új kompetenciákra, hanem a felhasználóknak is.

A hagyományokhoz híven az idei konferencia is vitaindító előadásokkal kezdődött: Lorcan Dempsey és Ragnar Audunson arra hívta fel a figyelmünket, hogy a könyvtárak környezete változik, annak kérdése pedig a levegőben lebeg, hogy vajon van-e jövőjük egyáltalán. Napjainkban nagyon sok információ áll rendelkezésünkre, amelyekhez az internet segítségével könnyen és olcsón hozzáférhetünk. Ezáltal a helyben tárolt gyűjteményeink már nem fognak a középpontban állni. Ugyanakkor az adatoknak is új formái jönnek létre: kutatási anyagok, tananyagok, preprintek, videók. Ezek a változások új kérdéseket vetnek fel a könyvtárosokban. Vajon hogyan tudják a legjobban megérteni a változó tanulási, kutatási módszereket? Hogyan tudnának hatékonyan reagálni ezekre a változásokra? Annak érdekében, hogy válaszolni tudjunk ezekre a kérdésekre meg kell értenünk, hogy mi a mai könyvtár valójában.

A konferencia nemzetközi volta miatt találkozhattunk spanyolokkal, horvátokkal, norvégokkal, dánokkal, lettekkel és még sorolhatnánk a nemzeteket. Az előadók négy kontinens 29 országából érkeztek. A magyar könyvtáros szakma a helyszínen kilenc fővel képviseltette magát, de a jászberényi Szent István Egyetem csapata rendhagyó módon, otthonról, online tartotta meg előadását. A digitalizáció oktatásával kapcsolatos hazai tapasztalatokról Horváth Noémi, Barabás Mária, Jávorszky Ferenc és Koltay Tibor tanár készített prezentációt.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem képviseletében Nemes László a könyvtár helyét és szerepét kutatta a felsőoktatás és a magánszektor közötti információ- és tudásáramlásban belül. Ő, akárcsak a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjából Giczi András az EISZ működésének témájában, poszteren mutatta be kutatását.

A konferencián a Digital Library Learning (DILL) program egyik magyar résztvevője is előadást tartott: Németh Márton a Loughborough University Library és a felhasználók közötti kommunikációt vizsgálta. A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karáról négyen utaztunk Ankarába: Jávorka Brigitta, Kovács Ramóna, Szalacsi Alexandra és Tóth Máté tanár úr. A szervezők valamennyiünk kutatását előadásra érdemesnek találták.

Jávorka Brigitta kutatási területét azon civil – vagyis nem könyvtáros – kezdeményezések képezik, amelyek könyvekkel foglalkoznak, és olyan online szolgáltatásokat nyújtanak a felhasználóknak, amelyeket a könyvtár nem, ezáltal tehát a versenytársai lehetnek, illetve a működésükből a könyvtár is leszűrhet némi tanulságot és jó néhány ötletet. Ez alkalommal a *Rukkola.hu* könyvcserés weboldal felhasználói között készített kérdőíves felmérését ismertette, arra helyezve a hangsúlyt, hogy kik a weboldal felhasználói, és a regisztráció óta miben változtak az olvasással kapcsolatos szokásaik. Szalacsi Alexandra kutatási területe már évek óta

az e-könyvek kérdése. Az idei BOBCATSSS tanulmánya során a magyarországi könyvtárak, könyvtárosok e-könyvek kölcsönzésének az igényét és tapasztalatait vizsgálta, mérte fel. Helyzetképet szeretett volna kapni arról, hogy a könyvtárosok szerint van-e igény erre a szolgáltatásra, és hogy milyen módszerrel, modellel lenne lehetséges ezt megvalósítani a hazai könyvtárakban. Összegzésképpen elmondható, hogy itt az ideje, hogy a magyarországi könyvtárosok ne csak beszéljenek az e-könyvek kölcsönzésének mikéntjéről, hanem lépjenek is annak megvalósítása érdekében. Kovács Ramóna a külföldön már ismert QR kódok használatát vizsgálta a hazai könyvtárakban. Kérdőíves felmérés keretében olyan kérdésekre fókuszált, hogy a könyvtárosok ismerik-e a QR kódokat, ha igen, akkor hány könyvtár használja és mire. Kutatásához kapcsolódóan bemutatott még egy új, Magyarországon eddig nem ismert kiadványtípust, az „okoskönyvet”, amelynek segítségével a fizikai és a virtuális világ könnyedén összekapcsolható.

A konferencia keretében több érdekes programon is részt vettünk. „*A világ Google nélkül?*” – hangzott el a kérdés az egyik workshopon, amelyet amszterdami diákok szerveztek. A Google kétség kívül a világ egyik legismertebb vállalata, amely nélkül mindennapi virtuális életünk szinte elképzelhetetlen lenne. A Google egy olyan internetes keresőrendszer, amely egyúttal térkép (Google Maps), naptár (Google Calendar), képkereső (Google Images), könyvkereső (Google Books), levelezési fiók (Gmail) is egyben. A workshopon arra keresték a választ a résztvevők, vajon hol lennének nélküle, és melyek számunkra a legnélkülözhetetlenebb Google-szolgáltatások? Az előadók célja az volt, hogy átgondoljuk, vajon képesek lennének-e más forrásokból megtalálni a szükséges információkat. Az interaktív workshopon olyan más szolgáltatásokat kellett mondanunk, amivel helyettesíthető mindaz, amit a Google kínál. Fel kellett sorolnunk alternatív lehetőségeket: például levelező-rendszereket, képgyűjteményeket, keresőmotorokat. A program második felében csoportmunka keretében kellett azon elgondolkodnunk, hogy a távoli jövőben továbbra is megállja-e majd a helyét a Google, vagy teljesen más lehetőségek veszik át tőle a vezető szerepet az információáramlásban. Különböző megoldások születtek erre a kérdésre. Többen látnak előttünk sci-fi filmeket idéző jövőt: szerintük elképzelhető, hogy egyszer majd minden emberi agyban lesz egy mikrochip beültetve, amelyen keresztül minden szükséges információt el tudunk majd érni. Egy másik elképzelés szerint ugyanezt megtehetjük majd a szemüveglencsénken keresztül is. Ötven év múlva – a workshop legtöbb résztvevője szerint – a hagyományos keresési lehetőségekre nem igazán lesz szükség.

Az előadások között sok olyan témával találkozhattunk, amelyek Magyarországon is aktuális kérdésnek számítanak, és nálunk is többen vizsgálják, viszont a különböző nemzetek kutatói mind kicsit másképpen álltak a különböző témákhoz. Hallhattunk biblioterápiás előadást, információs műveltséggel foglalkozót, és olyat is, amely a könyvtár 2.0 kérdéseit járta körül. Többen foglalkoztak például a könyvtár és a közösségi háló kapcsolatával, a különböző közösségi oldalak könyvtári felhasználásával, illetve azokon belül a marketing- és a kommunikációs lehetőségekkel.

Az egyik ilyen – számunkra nagyon izgalmas és jó – előadást Marta Tyszkowska, a lengyel Nicolaus Copernicus Egyetem PhD-hallgatója tartotta. Kutatása során

azt vizsgálta, hogy az Egyetemi Könyvtár honlapján milyen web 2.0 alkalmazások találhatóak, és a hallgatók melyeket preferálják és használják gyakrabban. Annak érdekében, hogy a hallgatók használati szokásairól pontos képet kapjon, a Nicolaus Copernicus Egyetem 500, harmadéves diákjának szokásait vizsgálta. A kutatás során megfigyelte a tanulók mindennapi életében az Egyetemi Könyvtár weblapján a web 2.0-s eszközök használatának gyakoriságát. A hallgatók értékelték a könyvtár honlapján lévő web 2.0 eszközök hasznosságát és hitelességét. A válaszadók rámutattak ezeknek a kommunikációs eszközöknek a fontosságára és szükségességére, többségük szerint feltétlenül kellene a web 2.0-s eszközök az Egyetemi Könyvtár honlapjára. Marta Tyszkowska bemutatta a könyvtárhasználók igényeit és összességében elmondható, hogy a könyvtárak weboldalainak igazodniuk kell az olvasók igényeihez is.

A két svéd hallgató, Märta Sjöblom és Sofia Lundgren négy göteborgi könyvtárossal készített interjút azzal kapcsolatban, hogy a könyvtárak hogyan használhatják marketing eszközként a közösségi oldalakat. Az interjúalanyok három különböző közkönyvtárban dolgoznak, amik mind méretükben, mind pedig online aktivitásukban különböznek egymástól. A válaszok alapján a hallgatók arra a következtetésre jutottak, hogy minél nagyobb egy könyvtár és minél nagyobb könyvtáros gárdával rendelkezik, annál több idő és pénz jut arra, hogy valaki foglalkozzon a közösségi oldalakon keresztül történő kommunikációval. Ugyanakkor rámutattak arra a tényre is, hogy Svédországban is sok olyan könyvtáros van, aki idegenkedik a közösségi oldalaktól, és akik ezért rossz ötletnek tartják a könyvtár működésébe való bevonásukat.

A lett Elina Sniedze viszont az elektronikus–digitális világtól távol evezett, és tanulmányában az olvasók lelkivilágára helyezte a hangsúlyt. Témája a biblioterápia, amely Lettorszában gyerekcipőben jár még. Előadása során arra próbálta meg felhívni a figyelmet, hogy a könyvtárban igenis helye van az ilyen jellegű szolgáltatásoknak is, különösen a gyermekek esetében, akik nehezen tudják megfogalmazni az érzéseiket, egy-egy irodalmi művön keresztül viszont sok élményt tudnak feldolgozni, akár lelki válságokat is.

Valamennyiük tanulmánya az idei BOBCATSSS-kötetben teljes szöveggel elérhető lesz angolul.

A tavalyi, amszterdami konferenciához képest sok különbséget érzékelünk. A fentebb említett altémák alapján az előadásokat szekciókba sorolták, így a témák szorosabban kapcsolódtak egymáshoz, egy-egy problémafelvetést akár több ország könyvtárosainak szemszögéből is megvizsgálhattunk. Az idő beosztását tekintve azonban nem mindennel értettünk egyet. A második nap délutánján egymással párhuzamosan csak workshopok futottak, így azok, akiket inkább az előadások érdekeltek volna, az interaktív dolgok pedig egyáltalán nem vonzottak, ebben az időszámban nem nagyon tudtak mit kezdeni magukkal. A dologhoz hozzátartozik az is, hogy a konferenciát a Hacettepe University hatalmas méretű, Beytepe kampuszán tartották, amely bár elképesztően modern, folyamatosan bővülő „kisváros”, mégis távol esik Ankara minden látványosságától. Így a program alatt a résztvevők el sem tudták hagyni a konferencia helyszínét.

Ezért is éreztük nagy veszteségnek a közösségi programok hiányát. Ugyan a konferencia második napjának estéjén szerveztek egy csapatépítő, '80-as éveket idéző bulit, ám nem volt lehetőség szervezett városnézésre vagy múzeumjárásra. Nem láttunk egyetlen török könyvtárat sem, így a könyvtári kultúrájukra csupán a konferencia előadásainak alapján következtethettünk. Pedig a nemzeti könyvtár megtekintésének lehetősége bizonyosan sokunk érdeklődését felkeltette volna.

Az ankarai konferencia másik újítása egy igazi különlegesség volt: a könyvtáros képzőhelyeket és a különböző könyvtári szervezeteket bemutató szekció. A résztvevők 19 intézmény működéséről tartottak előadást, köztük a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karáról Tóth Máté egyetemi adjunktus. Erre korábban nem volt lehetőség, ám most kiváló alkalmat adott a különböző szervezetek együttműködésének megalapozásához. A bemutatókat egy nálunk nem túl elterjedt prezentálási technika felhasználásával tartották: ez a pecha kucha, amelynek lényege, hogy a 20 diából álló diasor mindegyik eleméről 20-20 másodpercet lehet beszélni.

A konferencia egyik fő támogatója a ProQuest volt, az angol cég egy előadás keretében be is mutatta a fő tevékenységét. A vállalat egyik célja már évek óta a könyvtárak és a könyvtárügy támogatása. Különböző programokkal és szolgáltatásokkal segítik a könyvtári közösséget, egy ingyenes adatbázist biztosítanak, a könyvtáros hallgatókat pedig ösztöndíj-lehetőségekkel segítik a tanulásban, a továbbtanulásban és az ismereteik szélesebb körű terjesztésében. A ProQuest számos könyvtári szervezet tagja és támogatója is, mint például az Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association – ALA). De nemcsak könyvtári szervezetek munkáját segítik, hanem más nagy aktivitású kezdeményezésekben is részt vesznek, mint például az Amerikai Vöröskereszt vagy az Üdvhadsereg.

A 22. BOBCATSSS-konferenciát Barcelonában rendezik, a Universitat de Barcelona és a University of Borås közös szervezésében. Reméljük, sikerül eljutnunk arra a konferenciára is, és az ankaraiakhoz hasonló tanulságos szakmai élményekkel gyarapodunk majd. A mostani lehetőségért köszönettel tartozunk a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának, valamint a kar Hallgatói Önkormányzatának, illetve a Campus Hungary csapatának, mert anyagilag lehetővé tették számunkra a részvételt, ezenfelül Tóth Máté egyetemi adjunktusnak, aki mentorunkként minden szakmai segítséget megadott számunkra.

Jávorka Brigitta–Kovács Ramóna–Szalacsi Alexandra

„Ami jó a mezőberényi könyvtárnak, az jó Mezőberénynek”

Interjú Csabay Károllyal

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Könyvtára közös szervezésében 2013. március 22-én és 23-án rendeztek *Olvasóvá nevelés* címmel konferenciát részint szakembereknek (könyvtárosoknak, pedagógusoknak, pszichológusoknak, szociális munkásoknak), részint szülőknek és a téma iránt érdeklődő „civil” érdeklődőknek. A program célja nem egyszerűen az volt, hogy újjól foglódjék a figyelmet az olvasásának a jövő generációk formálása szempontjából tekintett fontosságára, de az is, hogy prezentáljon különböző könyvtári eszközöket és módszereket a főnti cél elérése érdekében. A tanácskozás fő szervezőjével, Csabay Károllyal beszélgetünk.

– *Kedves Karcsi, mikor és főleg miért merült föl a konferencia megrendezésének gondolata?*

– Csaknem egy éve. Ahogy mindenki, intézményvezetők, civil szervezetek kurátorai és tisztségviselői, ugyanúgy mi is, az MKE Békés Megyei Szervezeténél folyamatosan „rajta vagyunk” a pályázati lehetőségeken – magyarul figyelemmel kísérjük a kiírásokat. Az NKA kínálatában találtunk olyat, amelyre „ugrani” lehetett. A miértre az a válasz, hogy mezőberényi könyvtárvezetőként úgy éreztem, kívánatos lenne, hogy az ottani nagyon sikeres „*Mesélj nekem!*” programunkkal egy kicsit meg tudjuk magunkat mutatni a szélesebb szakmai közönségnek, miközben meghallgatnánk elvi megközelítéseket és más hasonló gyakorlatokról szóló beszámolókat is – visszatekintve azt mondhatom, ez „bejött”.

– *Kik voltak a tanácskozás rendezői, támogatói, ki miben segített?*

– Nagyon köszönöm a kérdést, mert lehetőséget ad arra, hogy őszinte köszönetet mondjak az érintetteknek. A terv, mint előbb említettem, a Békés megyeieké volt, de hamar rájöttünk arra, hogy az a jó megoldás, ha MKE-szinten pályázunk. Ennek megfelelően elnök asszonyunk, Bakos Klára vállalta a főpályázó szerepet. A kivitelezés és technikai háttér biztosítására a mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ (OPSKK) vállalkozott mint társpályázó. Személy szerint Smiriné Kokauszki Erika igazgatónőt, de az OPSKK minden munkatársát – mindenekelőtt a könyvtáros kollégákat – a legnagyobb köszönet illeti a pályázás és a lebonyolítás terén végzett munkájukért. Támogatónk – forintban kifejezve – egyedül az NKA volt, de nem anyagilag, hanem hozzáállásával támogatott bennünket az egész város: Siklósi István polgármester, a szállásadók, más vállalkozók, mindenki. Segített az MKE mint háttér, Bakos Klára bölcsessége, Wimmer Éva gyakorlatiassága, Molnár

Jánosné odafigyelése. Segített a teljes békéscsabai könyvtáros kollektíva: például szenzációs játékos vetélkedőt szerveztek a péntek esti vacsorához.

– *Nem tartottatok attól, hogy a konferencia helyszíne, Mezőberény kissé távol esik a kulturális centrumoktól, hogy nehezebben közelíthető meg? Hogy a helyszín földrajzi helyzete csökkentheti az érdeklődést?*

– Nem tudom, hogy tartott-e ettől valaki. Az NKA döntéshozói mindenesetre nem, mert megítélték a támogatást. Ami az utolsó pillanatban mégiscsak komoly akadálynak bizonyult, az nem a földrajzi helyzet, hanem az időjárás lett. A konferenciát megelőző napon adta ki a média a riasztást: aki teheti, ne induljon útnak, elsősorban az északkeleti országrészen ne. Ennek sajnos, az lett a következménye, hogy ez a régió csakugyan távol maradt tőlünk, noha a regisztrációk tanúsága szerint jöttek volna. De ettől eltekintve Soprontól Szegedig jöttek kollégák mindenholnan.

– *Milyen szempontok szerint állt össze a rendezvény tematikája, programja, előadóinak névsora? Úgyis kérdezhetnénk, mi volt a vezérelv és kikre bízott a kivitelezés?*

– Tematika tekintetében már a pályázatírásakor készen álltunk, ahogy arra utaltam. Egy szakmapolitikai és egy szigorúan szakmai szakaszt terveztünk a programba, ezt sikerült is megvalósítani: a péntek délelőtt, illetve délután elhangzott előadások formájában. Aki már tett-vett valamit konferenciarendezés körül, tudja, az eredeti elképzelésekkel ajánlatos rugalmasan bánni, ami az előadók névsorát illeti. A kollégáké gyorsan összeállt, a politikusoké később és nehezebben. Értelmetlen volna most kútba esett terveket elősorolni; úgy ítélem meg, hogy végül is nagyon rendben volt a névsor.

Vezérelv? Nos, azt mondhatom, az a *színvonal* volt. Ti tudjátok: jómagam 33 éve ténykedem a könyvtárospályán... Egy szó, mint száz: a meghívottakról én döntöttem. Programunk további tartalmát tervezve pedig – épp az általatok korábban említett földrajzi távolságok miatt – azt is éreztük, hogy ez a konferencia nem egyszerűen egy „fejtagító” lesz, hanem vendéglátás, baráti találkozó, nagyképpen szólva „kis vándorgyűlés” is. Itt majd jól kell lakatni, meg kell altatni, és színvonalanosan, mégis könnyedén szórakoztatni is tudni kell embereket – vendégeinket, akik a kollégáink, barátaink, régi, jó ismerőseink. Úgy észleltem az „exit pollokból”, jól megfeleltünk ennek.

Kivitelezés? Ahogy fentebb említettem, számos segítőnk volt, a feladat orosz-lánrészét persze azért a mezőberényi könyvtáros kollégák végezték. Le a kalappal előttük!

– *Érzésed szerint elegendő nyilvánosságot – ma így mondják: médiafelületet – kapott a tanácskozás és maga a téma?*

– Kaphatott volna többet. A jelentkezők verbuválásában zászlóshajónk volt a mi legjobb „médiánk”, a Katalist szakmai lista. Alighanem a szakma nincs is igazán tisztában a jelentőségével. Magára a konferenciára a mezőberényi városi televízió és a Csaba TV volt kíváncsi, ezenkívül beszámolt róla a *Békés Megyei Hírlap*. Összefoglalva: A konferenciát megelőző médiatámogatás terén jólesett volna egy kicsivel intenzívebb érdeklődés, a visszhang pedig, remélem, még tart és ala-

különb van. Az online és a nyomtatott szakmai sajtó – most éppen a 3K – „foglal-kozik” velünk. Örülnék az értékelő, szakszerű visszajelzéseknek. Kérdőívet állítunk össze, dolgozunk: folynak az „utómunkálatok”.

– Légy szíves, röviden foglald össze a konferencia mondanivalóját, az „üzenetét”.

– Épp a napokban osztottam meg a *Facebookon* egy zseniális rajzot, itt van:

(Nagyon remélem, semmilyen szerzői jogot nem sért, ha a 3K közli.) Úgy érzem, mondanivalónkat nagyszerűen foglalja össze. Miközben olvasol, felépül benned egy világ, és ebben az építkezésben való jártasság *kulcskompetencia*: hasznát veszed minden más területen és szituációban, ennek révén pedig életminőséged javulni fog. Aki nem olvas, szürke marad.

– *A konferencia után milyen visszhangokról tudsz beszámolni?*
– Képzeltétek el, megkeresett a 3K! A viccet félretéve: talán korai még a kérdés. Ahogy említettem, feldolgozási szakaszban vagyunk, nagyon remélem, kiérlelt szakmai válaszok is fognak megjelenni a szaksajtóban. Azt nem mondom, hogy ne lett volna visszhang, elsősorban az online médiában – sebessége révén természetesen versenyelőnyben van, és ez így van jól –, de az elmélyült válaszokra még várni kell. És ez is természetes.

– *És te, mint aki legtevékenyebb alakítója voltál a rendezvénynek, miben látod a jelentőségét?*

– Önző leszek. Van a válasznak egy rövid verziója, amely így hangzik: jót tett Mezőberénynek. A hosszabb verzióban utalnék arra, hogy Mezőberény kisváros, van neki egy 64-éves könyvtára; ez a könyvtár a kisvárosi könyvtárak kenyere eszi. Utalnék a megyei könyvtári szféra kálváriájára az elmúlt időszakban, és – az MKE Békés megyei elnökeként – arra, hogy ennek az időszaknak a Békés Megyei Könyvtár az állatorvosi lova volt. Ez a konferencia most egyebek között arra is rámutatott, hogy ebben a tekintetben mérföldkőhöz érkeztünk, és a megyei könyvtár helyzete – mondjuk – normalizálódott. Híjjával van ugyanakkor a hasonló jóindulatú beavatkozásnak a városi könyvtári ágazat. Sőt, azt kellett tapasztalnunk, hogy a tárcánál a kulturális igazgatás mintha enyhén, de szembe ment volna ennek a területnek a szakmai érdekeivel. Publikáltam erről, most nem megyek bele részletesen. Ami konkrétan Mezőberényt illeti, nos a könyvtár az elmúlt időszakot nagyon megszenvedte. Jelenleg a kilábalás idejét éli. A már említett „*Mesélj nekem!*” programmal a könyvtár egyfajta áttörést ért el. Óvatosan, de azt mondhatnám, megnőtt a becsülete a város szemében. Most ezt a munkát sikerült egy országos konferencia keretei közé bevinni, ezzel rangot adva a könyvtár szakmai munkájának. És arról sziklaszilárdan meg vagyok győződve, hogy ami jó a mezőberényi könyvtárnak, az jó Mezőberénynek. Az én szubjektív és önző meglátásom szerint ez kiemelkedő jelentősége az eseménynek. Másfelől – elhagyva önző attitűdömet – örömmel tapasztaltam, hogy minden kolléga, aki végigülte az előadásokat, gazdagodott; feltöltekve, hálás szívvel ment haza. Ez a mi sikerünk.

– *Úgy tudom, fölmerült a folytatás lehetősége is. Vannak már elképzeléseitek erről?*

– A folytatás maga munka. Ha a „végvári” szakmai gyakorlat követni fogja azokat az elveket, és másolni tudja a maga képére alakítva azokat a jó gyakorlatokat, amelyeket a konferencia felölelt, akkor „*Az lesz csak méltó diadal számodra, nevedhez / Méltó emlékjelt akkoron ad a világ.*” – mondhatjuk el a kezdeményezésre vonatkoztatva Vörösmarty szavaival.

Bartók Györgyi–Mezey László Miklós

A roma mint követhető értékminta a könyvtárakban

A közeli és a távoli jövő roma könyvtárosa és roma olvasója

Konferenciát szervezett a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Békés megyei szervezete és a házigazda Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Mezőberényben az olvasóvá nevelés témakörében 2013. március 22-én.

Itt hangzott el előadásom, amely elsősorban a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár jó gyakorlatain keresztül mutatta be a címben megfogalmazott, hosszú távú stratégiaként is felfogható idea elérésének lehetséges módjait.

Az előadás szükségszerűen tömör, csak a fontosabbnak vélt lépésekre koncentráltó mondatait fejtem ki, így azok számára is tartogathat újdonságokat, akik részt vettek a konferencián.

Mielőtt belekezdenék mondanivalómba, szeretném leszögezni: a magyarországi roma társadalom művelődési szokásaiban is sokféle. Vannak olvasó és nem olvasó, kulturális fogyasztással élő és nem élő roma közösségek. Amikor a romák könyvtárhasználatáról, olvasási kultúrájáról beszélek, akkor elsősorban saját vasi, zalai, somogyi, baranyai, Kecskeméti és Szolnok környéki, nógrádi, hevesi, Miskolc környéki és budapesti tapasztalataimra hagyatkozom, a vonatkozó szakirodalom mellett. Ez összesen 74 település roma közösségeinek konkrét ismeretét jelenti Kerecsendtől Zalakomárig, Csörötnektől Varsányig, és van köztük magyar, cigány és beás anyanyelvű közösség is.

Csak olvasó emberekből lesz könyvtáros – a romák esetében is

Nagyon örültem, hogy a konferenciát megnyitó mezőberényi polgármester, Siklósi István túllépett a formalitáson, és arról mesélt, hogyan is vált olvasóvá. Utolsó mondataként feltette a kérdést: vajon helyes-e az olvasóvá nevelés mint cél, nem kellene-e információ- vagy szöveghasznosító könyvtárhasználót képeznünk inkább?

Úgy gondolom, a két cél közül nem választani kell, hanem mindkettőt művelni: egyrészt tanítani az információhasznosítás különböző módjait, másrészt az értő, élményt adó olvasás technikáit. Az értő olvasás olyan kompetencia, mely az internet korszakában is szükséges, amely kell ahhoz, hogy a mai információövezetben ne legyen kiszolgáltatott, védtelen az ember. Ez a romákra is igaz; nekik is kell tudni értőn olvasni a szerződéseket, a munkautasításokat, a pályázatokat, vagyis a munkájukhoz, életükhöz funkcionálisan szükséges iratokat, olvasnivalókat, és akkor még nem is beszélünk az élményszerzés fontosságáról. Éppen azért esélytelen sok roma és nem roma felnőtt ma a munkaerőpiacon, mert nem tud elég jó színvonalon olvasni, írni – sem hagyományosan, sem elektronikusan.

Ezért előadásom első, axiómaként megfogalmazott mondata is ezt hangsúlyozza: *csak értőn olvasni tudó, rendszeresen olvasó roma fiatal válhat értelmiségi vagy kulturális munkakört betöltő emberré, esetünkben könyvtárossá.* Az olvasást és a könyvtárhasználatot befektetésként kell tudnunk bemutatni a nem olvasó közösségekben is; olyannak, ami által jövedelmező és presztízst adó könyvtáros munkahelyhez juthat bárki.

Az olvasó emberek akaratából létezhet csak a könyvtári rendszer

Az előbbi axióma fordítva is igaz, *csak az olvasó emberek, az olvasás képessége és igénye, az információéhség tarthatja fenn a könyvtárakat,* akárcsak a társadalom legtöbb intézményét. Ezt hangsúlyozni, azért szükséges, mert a tudás és a tudás forrásai ugyanolyan árucikkek, mint bármi más, így adhatók, vehetők, monopolizálhatók, akár ki is sajátíthatók.

A könyvtári rendszer fennmaradása is nagymértékben függ attól, hogy az olvasás marad-e az információszerzés és -feldolgozás egyik fő eszköze, függetlenül attól, hogy hol az olvasnivaló: a kezünkben papíron, az interneten vagy telefonon, tableten. A könyvtár és az internet már kialakította „élettársi viszonyát”, hiszen úgy tűnik, a könyvtáraknak szüksége van erre a tudást röpiteni képes sokoldalú eszközre, amelylyel az összegyűjtögetett, rendszerezett, feldolgozott ismereteket, élményeket szolgáltatni tudja. De az internetnek is szüksége van információrendszerező és -hitelesítő, tudásgyarapító munkatársakra, éppen ilyen lehet az évezredek információfeldolgozási tapasztalattal bíró könyvtári rendszer. Mindez azonban csak számunkra nyilvánvaló; a könyvtárról alkotott előítéletekben, de még néhány olvasónk szemléletében is tetten érhető az internet képviselte új és a könyvtár képviselte régi világ „harcának” képe. Sokkal intenzívebben kellene tudatosítanunk a világgal: az internet világa már a könyvtárban is él, és a könyvtár is megtalálható a világhálón.

A szegénységben vagy kulturális szokásvilágában hagyományai miatt zártabb roma közösségekben az internet hozhatná el a legolcsóbban elérhető, legteljesebb tudást, azonban segítség nélkül, információhasználati technológiák ismerete nélkül nem juthatnak ehhez a tudáshoz. Ma több könyvtárban, így nálunk, Nagykanizsán is az internet elérésének lehetősége csábítja be a roma fiatalokat a könyvtárba, tehát rajtunk is áll, hogy csak könyvtárba járó internetezők maradnak-e vagy elindulnak az olvasás útján, a könyvtárainkba található többi tudás felé.

Presztízse kell legyen a könyvtári szolgáltatásoknak, az olvasásnak és aktív, nyitott, integratív könyvtárképnek kell kialakulnia a roma közösségekben, például ahhoz, hogy a közülük érkező politikusok is értsék: minden kistélepülésen ma a lehető legjobb könyvtári szolgáltatásokhoz kell hozzáférést biztosítani az esélyegyenlőségért, a társadalom működőképességéért. *A roma integrációhoz szükség van a könyvtári rendszerre!*

Látható roma könyvtáros és roma kultúra

Láthatóság. Az előbbiekből is következik: nagyon fontos a láthatóság, a meg tapasztalhatóság ahhoz, hogy elindulhasson a kulturális integrációs folyamat. Lát-

hatóság kell ahhoz, hogy az előítéleteket valós képekre, tapasztalatokra tudjuk cserélni; legyenek személyes példáink roma olvasókról, alkotókról, ismerjünk roma alkotásokat saját könyvespolcainkról is, amikor beszélgetünk erről valakivel. A romák mássága ne leküzdendő akadály, megértendő és feltétlen megváltoztandó sajátosság maradjon, hanem több lehetőség, izgalmas szakmai kihívás. Csak a személyes tapasztalat nyomán indul be az egymás megismerésére törekvő *kölcsönös tanulási folyamat* a roma könyvtárlátogatók, rajtuk keresztül a helyi roma közösség, a nem roma könyvtárlátogatók és a könyvtárosok közt. Hasonlít ez az akadálymentesítéshez. Nem mindegy, hogy egy könyvtári teret úgy rendezünk be a mozgáskorlátozottak számára is alkalmasnak, hogy nincs személyes, gyakorlati tapasztalatunk kerekesszékekkel való közlekedésről, vagy úgy, hogy a kialakításkor elhívunk kerekesszékekben mozgókat, akik bejárva a teret, kipróbálva a használatot, praktikus tanácsokat adnak. A Halis István Városi Könyvtár módszerei közül ez az egyik alapvető eljárás: az érintettek bevonása a szolgáltatásfejlesztésbe.

Személyes minták – a küszöbfélelmek feloldására. A láthatóság fordítva, magában a roma közösségben is elengedhetetlen a tanulási folyamathoz: a roma gyerekeknek is szükséges az olvasó szülő, a nagyobb testvér, a könyvtárba járó korosztálybeli fiatalok mintája. A gyerekek ugyan találkoznak a könyvtárral az óvodai és iskolai neveltetésük során, azonban ez a találkozás nem ugyanolyan intenzív, érzelmi motivációjú, mint a család mintája. Sokszor tapasztalom és mozgó könyvtáros kollégáim is beszámoltak arról, hogy a könyvtárat nem ismerők leginkább valamiféle hivatalnak tekintik a könyvtárat, és nem engedik gyermeküket könyvtárba járni, beiratkozni, olykor a gyermek szándékai ellenére. Ez sokszor félelemből adódik: fél, hogy elveszik a könyv, és akkor jön a büntetés, konfliktus keletkezik. Ráadásul félelme sokszor megalapozott, mert otthoni körülményei nem teszik lehetővé a kölcsönzött könyv őrzését, megfelelő tárolását. Ilyen helyzetben sokat segít, ha a szülő tudja, hol a könyvtár, ki a könyvtáros, és milyen, mennyire nyitott a könyvtár. Ismeri, mert már látta, tapasztalta például a helyben olvasást és más kölcsönzésen kívüli szolgáltatást. Látja, hogy a könyvtáros partnernek tekinti őt. A könyvtárosnak is személyes tapasztalatának kell lennie ilyen esetekben arról, hogy mi is a gyermek igénye, az teljesíthető-e a szülővel való konfliktus nélkül, mikor megalapozott és mikor alaptalan a félelem.

Roma jelenlét a könyvtárban. A Halis István Városi Könyvtárban minden formájában megtapasztható a roma kultúra: van roma könyvtárosunk, szép számmal vannak roma olvasóink, az épületet használják programjaikhoz a roma civil szervezetek. Mindez tudatos, a lehetőségekből kiinduló tevékenység volt részünkről: például nem kerestünk égre-földre roma könyvtárost, hanem észrevettük egy roma fiatal bizonytalan szándékait, s amint, ahogy lehetett, foglalkoztattuk, lehetővé tettük számára a könyvtáros végzettség megszerzését, és nem eldugtuk a raktárba, hanem tudásához és képzettségéhez méltó könyvtáros feladatokkal bíztuk meg, elvárva tőle a kollégáitól is megkövetelt minőséget.

Vezetői elkötelezettség. Mindez persze feltételez egy olyan könyvtárvezetőt, aki jól menedzseli a tanulási folyamatot, aki biztat, figyel, lehetőségeket teremt, nem gátolja, hanem segíti a roma ügyekben kompetens beosztottjait, és a teljes könyvtá-

ri tevékenységbe tudja illeszteni a roma olvasók, roma könyvtáros integrációs folyamatait. Esetünkben Czupi Gyula igazgató értő és toleráns menedzsere a könyvtárunkban zajló roma ügyeknek. Nemcsak az embert szeretném jó példaként említeni itt, hanem a szűk és tág szakmai és nem szakmai környezetében mindenki számára látható befogadó magatartását is. Ez a magatartás ugyanis azt üzeni a helyi roma közösségek vezetőinek, véleményvezéreinek: a könyvtárral könnyű és érdemes együttműködni, sőt, várja az együttműködést.

A roma világ és a könyvtári világ első találkozása

A roma közösségek kis településeken, kisvárosokban, nagyvárosok peremvidékein elsősorban a szóbeliségben élnek; nem olvasással, könyvtárhasználattal szerzik információikat, hanem egymástól, a tévéből, rádióból, ritkábban az internetről. Az általam ismert roma közösségek túlnyomó többsége ilyen. Ez nem értékítélet, nem jó vagy rossz szokásrendszer, hiszen értéket is létrehozhat (például mesélőt és közösséget, vagy az egymásra figyelő nagycsalád megőrzését). E közösségek jelentős hányada egyúttal szegény is, ami kulturális hátrányokkal jár, az olvasás és könyvtárhasználat tekintetében is.

Közösségből kiszakadó olvasó. A roma közösségeiből is kikerül olvasó, kultúrában dolgozó ember, de tanulmányai végeztével csak nagyon ritkán kerül haza, vagy marad saját közösségében. A távol lévő tanult, könyvtárhasználó roma családtag a közösség szemében lehet követendő minta, lehet egyfajta kulturális híd a közösség és külvilág közt, de lehet a közösségből végleg kikerült, elfeledett, rossz asszimilációs minta is. Aki a helyi közösség és a település könyvtárának viszonyában nincs jelen.

Nagykanizsán személyes ismereteim alapján mintegy 3500 roma él, folyamatos a bevándorlás a környékbeli falvakból (Somogyból is), és folyamatos az elvándorlás a nagyobb városok, elsősorban Budapest felé. Vannak, bár kis számmal, külföldön szerencsét próbálók is. Nos, a városban élő, különböző hagyományú (beás, kolompár, lovári, köszörűs, zenész, szinti stb.) romák gyermekei közül kevesen rendelkeztek érettségivel, a szocializmusban egy-kettő eljutott főiskolára. 1994-től, a Cigány Kisebbségi Önkormányzat működésétől kezdve egyre többen jártak középiskolába (többnyire esti és levelező tagozatokon), majd főiskolára, sok esetben könyvtárunk közreműködésével. Személyes ismereteim szerint az ezredforduló óta legalább 37-en jutottak el a főiskolai oklevélig vagy egyetemi diplomáig, de csak négyen kerültek haza közülük. Hárman olyan munkát végeznek, ami összefügg a helyi roma közösséggel. De mind a négyen rendszeres könyvtárhasználók.

Kölcsonös távolságtartás. Visszatérve az általánosabb tapasztalatokra: egy szóbeliségben élő, elsősorban a napi megélhetésre koncentráló, saját történetiségével nem nagyon törődő, döntően az ingyen elérhető tömegkultúra hatása alatt álló közösségből érkezik a gyermek, a fiatal a könyvtárba iskolája vagy barátai révén. Ott találkozik a könyvtárossal, aki olvasással él, folyamatosan hasznosítja a kultúra javait (bár a tömegkultúra-fogyasztás rá is jellemző). Ugyanez igaz a fel-

nőttképzésbe munkanélküliként, némiképp kényszerből bekapcsolódó roma felnőtt első könyvtárlátogatásaira is. Az első találkozásokkor megjelenhet egyfajta meg nem értésként a könyvtárlátogató roma esetében hangosság, szabadosság, vagy épp félenkség, a könyvtári szabályok nem értése vagy el nem fogadása formájában, a könyvtáros esetében bizalmatlanság, fegyelmezési kényszer, kioktatás formájában. Leginkább küszöbfélelmeknek és küszöbreakcióknak nevezem e jelenségeket, mert ezek döntően az első néhány találkozáskor lépnek fel. A megoldás: e küszöbreakciók feloldása kitartó, higgadt és empatikus kommunikációval. Mi ezt javasoljuk, ezt gyakoroljuk a Halis István Városi Könyvtárban. Sokat segít, hogy van roma könyvtárosunk, mert néhány roma olvasó inkább elfogadja az ő véleményét, kérését, és ő pontosan látja az adott roma fiatal helyzetét a közösségen belül. Ezen kívül a kollégák is segítséget tudnak kérni tőle roma ügyekben.

Nyerhet vagy veszíthet-e olvasót a könyvtár, ha a roma közösségek felé fordul?

Az előadás előtt és után is kérdezték ezt kollégák, tehát – távolról nézve – fontosnak tűnő kérdés. Nyilvánvaló, hogy a magyar társadalomban (de a romák között is) elég sok romákat sújtó előítélet él, s azt lehetne gondolni, hogy ezek a könyvtárban is megjelennek.

Nagykanizsai tapasztalatunk az, hogy verbálisan, metakommunikációban valóban megjelennek, de csak nagyon ritkán okoznak konfliktust. Az láttuk, hogy az első olyan időszakban, amikor tömegesebben jelentek meg roma fiatalok a könyvtárban, elsősorban az internet szolgáltatását igénybe véve, illetve nekik szóló program kapcsán, több nemtetszést kinyilvánító olvasónk volt, de csak három olyanról tudunk, akik egy ideig emiatt nem jöttek a könyvtárba. A folyamatos roma jelenlét azután számukra is elfogadottá vált. Az viszont fontos, hogy a berzenkedésekből, a könyvtári előítélet-megnyilvánulásokból (például elülés a roma mellől, könyvtárosnak panaszkodás) azért sem lett veszteségünk, mert kollégáink megfelelően elemzik az adott helyzeteket (szét tudják választani a jogos felháborodásokat az előítéletes mondatoktól), és empatikusan, de szakszerűen kommunikáltak mindkét féllel. Így azt mondhatom: reálisan nincs veszély, hiszen százakat nyerhet meg olvasójának a roma közösségből a könyvtár, s a pillanatnyi rossz érzéseken kívül nincs veszteség. Meg kell jegyezni, hogy nemcsak a romákkal kapcsolatban van ez így, hanem az idősek és gyermekek együttes könyvtárhasználatakor vagy a kisgyerekekkel könyvtárba járók esetében is.

Kiindulás a személyes roma kapcsolatokról

A Halis István Városi Könyvtárban a nagykanizsai és dél-zalai roma közösséggel való együttműködésünk, együttélésünk emberöltőnyi múltra tekint vissza. A tapasztalat azt mutatja, hogy sokkal több lehetőségünk van kapcsolatot kiépíteni, elmélyíteni romákkal, roma olvasókat toborozni, mint elsőre gondolnánk. A legfontosabb, hogy közvetlenül a leendő, potenciális könyvtárhasználóból, azaz a roma közösséggel fenntartott személyes kapcsolatokról érdemes elindulni.

Az olvasókban rejlő lehetőség

A könyvtár nagykövetei. A roma közösségek a legközvetlenebbül a roma olvasókon, könyvtárlátogatókon keresztül érhetők el. Könyvtárunk nemcsak roma olvasóira, hanem minden olvasójára úgy gondol, mint munkatársára a könyvtárhasználók körének bővítésében, az olvasás terjesztésében. Ezért, aki önként megadja a lehetőséget, e-mailen minden programunkról értesítjük, hogy olvasóink a még nem könyvtárlátogató rokonaikat, szomszédaikat, ismerőseiket is hívják be a könyvtárba. Természetesen fontos az olvasók megtartása is, azonban amíg a lakosság kisebb hányada könyvtárhasználó, addig a nem könyvtárba járók sokaságából bővíthetjük leginkább olvasóközönségünket. A zártabb, főleg a külterületeken vagy szegregátumokban élő roma közösségekben még fontosabb, ha van „nagykövetségünk”, azaz olyan olvasó, aki ismeri szolgáltatásainkat, érti a könyvtárhasználat nagy lehetőségeit az információhoz jutásban, és szereti az olvasók, könyvtárosok közösségét.

Mozgókönyvtárral is. Ebből következik, hogy azon kistelepülések könyvtári ellátásában, ahol a roma lakosság részaránya magas, főleg a fiatal és a fiatal felnőtt korosztályokban, nagy lehetőségek mutatkoznak. A Halis István Városi Könyvtár, mint szolgáltató könyvtár által eddig üzemeltetett mozgókönyvtári ellátásban Bocska, Csapi, Galambok, Garabonc, Zalakomár, Zalamerenye, Zalaszentjakab mondható ilyen településnek. E falvakban az olvasók nagy hányada, Zalakomárban például többsége roma. A sok roma olvasóval bíró mozgókönyvtári szolgáltató hely amolyan kísérleti laborként is működhet: pontosabb képet kaphatunk a roma közösségek olvasási szokásairól, ennek tapasztalatait hasznosíthatjuk a szolgáltatásfejlesztésekben, kezdeményezni lehet a roma kultúrával kapcsolatos vagy roma integrációt segítő programokat. A tavalyi legsikeresebb ilyen program a Csapi Örökhagyó Nap volt. Az örökhagyó napok olyan rendezvények a Nagykanizsa környéki falvak könyvtáráiban, ahol a falu idősebb lakóinak fényképeiből gyűjtünk a település könyvtári honlapjára való anyagot, közben fotózzuk a mai falut. A Csapiban működő, hátrányos helyzetű fiatalokat nevelő óvoda, iskola és kollégium roma tanulói együtt vettek részt a rendezvényen a falu idős magyar lakosaival. Jó hangulatban fényképeztek, szkeneltek, hallgatták az idős emberek fényképekhez fűzött beszámolóit.

Multikulturális tábor. Azok a roma olvasók, akik felnőttképzésük miatt, vagy roma kisebbségi önkormányzati tevékenységük során látogatnak először a könyvtárba, tehát nem kedvtelésből, hanem tanulási vagy információszerzési szándékkal, hídszerepet tölthetnek be közösségük felé. De ehhez az kell, hogy kialakuljon esetükben a személyes, bizalmon alapuló olvasó-könyvtáros együttműködés. Ők jól bevonhatók közösségük szervezésére, ha arra a könyvtár kéri őket. Nagykanizsán, amikor a hátrányos helyzetű 10–18 éves fiatalok számára multikulturális tábort szerveztünk egy pályázati projekt keretében, a szepetneki, nagyradai gyerekek könyvtárba járó családtagjuk közvetítésével, a nagykanizsai, pogányszentpéteri roma gyerekek közösségeik könyvtárba járó vezetőinek közvetítésével jutottak a lehetőséghez.

Romológus segítőkkel. Az olvasókban rejlő lehetőség a roma integráció ügyében még egy olvasói csoportot érint, azokat, akik romológiai képzésben részesül-

nek, illetve munkájuk során roma emberekkel is foglalkoznak. A könyvtárosnak ebből a körből van leginkább lehetősége szakmai segítőre szert tennie, olyan kapcsolati hálót szőnie, ami adott esetben segíteni tud.

A könyvtári projektekben rejlő lehetőségek

Ma a pályázati források jelentik a legnagyobb, sokhelyütt az egyetlen innovációs forrást. Könyvtárunk pályázik önállóan és más intézményekkel együtt is. A könyvtár ifjúságnak szóló programjai roma résztvevőin keresztül is el lehet jutni a roma közösségekhez, de itt még az is cél, hogy a programon részt vett roma diákokból könyvtárhasználók váljanak. A résztvevők túlnyomó többsége a programok keretében kerül először kapcsolatba a könyvtárral, de bekerülésük pillanatától próbáljuk követni „könyvtári életútjukat”.

Könyvtár mint „árukapcsolás”. Itt meg kell említenem, hogy a Halis István Városi Könyvtár igazgatója, Czupi Gyula nemcsak menedzseli a romákkal kapcsolatos könyvtári kezdeményezéseket, hanem közvetlenül is segít a tanulni, előbbre jutni vágyó roma fiatalokon. Az általa szervezett kanizsai gólyalábas csapat roma fiataljait folyamatosan invitálja a könyvtár roma programjaiba, így például egyikük a „Multikulti táborban” volt gitáros csoportvezető, és az olvasótáborosokat is tanította gólyalábazni. Ők kortárs segítőként nemcsak a romák, hanem magyar kortársaik felé is közvetítenek. Romáknak szóló programjainkon sem csinálunk mást, mint a nem romáknak szólókon: olvasásra nevelünk és könyvtárhasználatot oktatóunk. Viszont mások a módszerek, alkalmazkodunk a résztvevők kompetenciáihoz, ismeretszintjeihez. Egyszerű eljárásokkal próbálunk kis lépéseket megtenni, lehetőleg figyelve a résztvevők érdeklődési köreire és tiszteletben tartva személyiségüket.

Eredményességmutatók. 2011-ben „Könyvtáriskola” elnevezésű programunkban 219 halmozottan hátrányos helyzetű fiatal vett részt a nagykanizsai szakközépiskolákból, több mint 70 százalékuk volt roma. Közülük 3 volt csak könyvtártag, és senki nem kölcsönzött. Jelenleg 47-en beiratkozott olvasóink, és ők 106 dokumentumot kölcsönöztek. A „Multikulti táborokban” (2010-ben 2, 2012-ben 1 rendezvény volt) 97 fő vett részt, közülük 91 roma (81 beás nyelvű, 2 beás és cigány nyelvet egyaránt beszélő, 6 cigány nyelvű, 2 romungro családból származó. A táborozóknak ugyanis feltárjuk a cigány/beás nyelvhez való viszonyát és roma identitását). Közülük 36-an könyvtártagok, 507 könyvet kölcsönöztek, és rendszeresen jelzik, hogy szeretnének még könyvtári programokon részt venni.

A számok is mutatják, nem tudunk mindenkit elérni, nem tudunk mindenkit megtartani olvasónknak. Azt sem tudjuk biztosan mondani, mennyire változott a könyvtárunkról alkotott kép az érintett családokban. De örömteli, hogy a gyerekek, fiatalok szülei nemcsak érdeklődők, hanem részt is vesznek a könyvtári nyílt programokon, megszervezik a szegényebb roma szülők is a gyerekek bejutását a könyvtárba.

A roma szervezetekkel fenntartott kapcsolatok adta lehetőségek

A roma civil szervezetekkel kiépített kapcsolatokhoz meg kell ismerni hatókörüket és működésüket: mit adhat nekik és mit kérhet tőlük a könyvtár. Az első roma civil szervezetek megalakulásakor, még a rendszerváltozás idején, elsősorban a hagyományörzés, a helyi roma kultúra megjelenítése volt a hangsúlyos, de már ekkor jelen volt minden általam ismert roma szerveződésben a helyi roma közösség szociális segítésének szándéka és gyakorlata. A rendszerváltozást követően egyre erősödtek a roma politikai szerveződések, és a hagyományörzésről, kultúraápolásról áttevődött a hangsúly a roma társadalom teljes integrációjára, szociális és gazdasági körülményeik általános javítására.

Nagykanizsa könyvtára az 1980-as évek második felében kapcsolódott a helyi roma kulturális szerveződésekhez, segített önképzésükben, képzéseikben, kulturális megmutatkozásukban. A rendszerváltozás előtt az akkori Hazafias Népfront által is támogatott hagyományörző cigányklubokkal, szerveződésekkel volt már kapcsolata a kanizsai könyvtárnak, de még nem voltak közös projektek, hosszabb távú együttműködések. Találkozásaink esetlegesek voltak. 1985 óta dolgozom a könyvtárban, így személyes tapasztalataim alapján mondhatom: a rendszerváltozás időszakában nem érte el a 20 főt a roma közösségben élő olvasóink száma, mára meghaladta a 200-at is. Az 1980-as években még roma kultúraszervező fiatalokból lett később roma civil szervezeti vezető, politikus vagy roma értelmiségi. Akkor alakult ki a kölcsönös bizalom, egymás gondolkodásának és tevékenységének megismerése. Általuk ismertük meg a nagykanizsai és a város környéki települések roma közösségeit.

Az 1989-ben létrejött Magyar Cigányok Kulturális Egyesülete nagykanizsai szervezete által rendezett táboroknak a könyvtár már a részese volt. 1990 után megalakult a Phralipe helyi szervezete, majd a Zala Megyei Romák Szövetsége. 1994-ben több kistelepelesen is, Nagykanizsán is megalakult a cigány kisebbségi önkormányzat. 2003-ban megalakult a DRVSZ, a dunántúli romák ernyőszervezete, amely manapság a nagykanizsai roma kisebbségi önkormányzat mellett a legtöbb oktatási programot nyújtó szerveződés. Az európai uniós csatlakozás után alakult meg roma fiatalokból az EURIFE, és zalai és somogyi roma diplomásokból, illetve felsőoktatásban tanulókból a Dunántúli Diplomás Romák Mindenkiért Egyesülete. A roma szervezetek mindegyikével kötöttünk együttműködési megállapodásokat. E szervezeteken kívül jó kapcsolatot tartunk fenn a nagykanizsai cigányvajdával, aki elsősorban szociális programokat valósít meg, de szívesen választja helyszínnek a könyvtárat. Látható, hogy a könyvtár nem minősíti a szervezeteket, mindenkivel együttműködik, aki nem szélsőséget képvisel, és aki által elérhet a roma közösségig. Nagykanizsán, de a nagyvárosokban is elmondható, hogy a különböző szerveződések a roma közösségeknek csak egy-egy részére hatnak, kevés az átfedés a hatóterületekben. Így van ez Nagykanizsán is: a legnagyobb hatókörrel rendelkező nagykanizsai Roma Nemzetiségi Önkormányzat (a CKÖ utódja), valamint a DRVSZ – mint két jogilag rendezett szervezet – és a cigányvajda mint a magyar jogrendben nem létező, laikus intézmény a nagykanizsai roma közösségek különböző rétegeire, csoportjaira van hatással, de vannak olyan roma csoportok is, akikre egyikük sem hat. Az is elmondható, hogy minden nagykanizsai roma szerveződés térségi szerepet is vállal, Dél-Zala több településén is jelen

van. Bár a politikai polarizáció szintén jellemző Nagykanizsán is, ez nem gátolta a könyvtár kapcsolatrendszerének bővülését, ugyanis a könyvtáraknak, a mi könyvtárunknak is nagy előnye, hogy politikailag semleges köztér, ahol mindegyik szerveződéssel otthon van személyes és intézményes kapcsolatai révén. Sőt, a könyvtár sok esetben adott helyet olyan roma közszereplőknek, szervezeteknek az együttműködésre, akik riválisai egymásnak a politikai palettán.

A roma értelmiséggel is e szervezeteken keresztül alakítottunk ki kapcsolatokat, ezek révén olyan szakemberek támogató–segítő csoportjára tettünk szert, akik szívesen vállalják a nem roma programjainkban való szakmai részvételt is. Fontos ez a szerep, küldetészerű, hiszen ők mutatják fel megjelenésükkel a tanuló, alkotó, értelmiségi életet élő roma képét a programokban résztvevő nem romák számára.

A kapcsolatoknak volt, van irodalmi szála is. Orsós Jakab író, fafaragó, aki a rendszerváltozás előtt a zalai romák egyik vezetőjének is számított, s akit a magyar íróársadalom (így Nadas Péter is) támogatott, sokszor megfordult könyvtárunkban és a környék könyvtáraiban író-olvasó találkozókon, roma napok keretében, a roma szervezetek táboraiban. A 2002-ben elhunyt író emlékét azóta a könyvtárunk internetes emléklapon őrzi, s eddig – a roma szervezetekkel együttműködve – négy emléknapot szerveztünk, ahol írásaiból és más magyar, cigány és beás nyelvű alkotásokból olvastunk fel. A felolvasók közt romák, könyvtárosok, nem roma olvasók egyaránt voltak.

A könyvtárban volt már roma fotókiállítás, nagycsaládos romák karácsonyi ajándékműsora, roma író, költő bemutatkozása, de tömegessége és hatása miatt a legfontosabbnak a roma szervezetek által indított képzések tűnnek. Helyet és infrastruktúrát adva e képzéseknek mindig belecsempészhettük a könyvtárhasználat megismertetését, egyes könyvtári szolgáltatások bemutatását, s mindegyik tanfolyamból nyertünk olvasót. Volt szociális- és házi gondozó képzés, pedagógiai asszisztens képzés, romani (cigány) és beás nyelvtanfolyam, legutóbb konfliktuskezelő tréning családi otthonban lakó romáknak. A roma szervezetek olyan programokat is rendeznek a könyvtárban is, ahol a résztvevők többsége nem roma, romákkal foglalkozó hivatalnok, ügyvivő, szakember. Ezek azért fontosak a könyvtár számára, mert bizonyítják más intézmények számára, hogy a könyvtár jó partner lehet minden romaprogramban.

A foglalkoztatásban rejlő lehetőségek

Polgári szolgálatból. Könyvtárunk a nem hagyományos (nem kinevezett vagy éves szerződéssel könyvtáros munkakörre szóló) foglalkoztatási formákban is nagy lehetőségeket lát olyan társadalmi csoportok elérésére, amelyekben alacsony a könyvtárhasználók és vélhetően alacsony az olvasók aránya. 2011-ig voltak polgári szolgálatos férfi dolgozóink különböző szintű végzettségekkel és ismeretekkel. Ennek a foglalkoztatási formának köszönhetjük roma könyvtárosunkat is, hiszen beás kollégánk ilyen módon került először munkakapcsolatba a könyvtárral. Dolgoznak, dolgoztak nálunk önkéntesek és gyakornokok szép számmal, közülük mindeddig csak egyetlen roma származású gyakornok volt, jelenleg egy iskolában tanít.

Közfoglalkoztatásból. A legjelentősebb kapcsolatteremtési lehetőség a közfoglalkoztatás (munkanélküliek, szabálysértők foglalkoztatása), hiszen ez a legtöme-

gesebb nem hagyományos, ráadásul egy-egy fő esetében viszonylag rövid idejű foglalkoztatás. Itt jórészt olyan társadalmi csoportból jelennek meg, amelyek nem könyvtárhasználók, olyan emberek, akik messze kerültek a tudás világától. Persze van köztük munkanélküli pedagógus vagy első munkahelyét váró fiatal is. Könyvtárhasználóvá válásuk egyben kaput is nyithat családjuk felé, de hosszú a folyamat. Náluk pontosan érzékelhető: hamar könyvtártaggá lehet valaki, és hamar otthonává válhat a könyvtár mint munkahely, de az olvasóvá, belső indíttatásból könyvtárhasználóvá válás sokkal hosszabb folyamat. Esetünkben az első, amit el szeretnénk érni, a pozitív, aktív, szolgáltató könyvtárkép kialakítása. Ha már valamennyire könyvtárhasználóvá váltak, akkor sor kerülhet a könyvtárhasználat és digitális írástudás fejlesztésére, tudatva, hogy erre akkor is készek leszünk, amikor máshol fog dolgozni. Mindez a könyvtár számára felnőttoktatási tapasztalatokat is hoz.

„Halis módszertan”

A Halis István Városi Könyvtár jó gyakorlatai minden tevékenységnél, kezdeményezésnél és együttműködésnél azonos alapelvekre és alapeljárásokra alapozódik. Ezeket az alapelveket és eljárásokat egyszerre próbáljuk érvényesíteni munkánk során. Ezekből sorolom fel a legfontosabbakat.

Bizalom, emberre hagyatkozás, tapintat. Amikor megjelenik könyvtárunkban egy roma olvasó vagy dolgozó, bizalmat kell adnunk neki, ugyanazokkal a feltételekkel, ahogy a nem romák esetében. Magára az emberre kell hagyatkoznunk, az ő értékeire és szándékaira, az ő képességeire és kompetenciáira. Ezt azért hangsúlyozom, mert a velünk kapcsolatba kerülő romák nem polgári műveltséggel rendelkező családból származnak, ez pedig nem kérhető számon rajtuk, ahogy más hiányaik sem. A tapintatra éppen ezért is van nagy szükség.

„Egész pályás letámadás”. Annak az elve, hogy egyszerre kell a roma olvasókkal, a nem olvasó romákkal, a roma szervezetekkel, a velük kapcsolatba kerülő könyvtárosokkal foglalkozni. Egyszerre kell elveket kidolgozni, érvényesíteni és gyakorlatokat kialakítani ahhoz, hogy eredményesek legyünk.

Előítéletek kezelése – kibeszéléssel. Fontos tudatában lennünk, hogy rengeteg művelődési szokásokat is megítélő előítélet él, hat a társadalomban, s ez, még ha sokkal finomabban, „illedelemesebben” is, de beszűrődik a könyvtárba is. Természetes jelenség, amellyel együtt kell élnünk, amelyet adott esetben kezelni kell. A legfőbb gyógymód a tapintatos, de az előítéletek ellenében határozottan kiálló beszélgetés, a kibeszélés, és ebben sokat segít, ha a könyvtárosnak megfelelőek az ismeretei az előítéletek alanyáról. Befogadó, a másságot elfogadó könyvtár csak így alakítható ki. A romákkal kapcsolatos előítéletek területén az a tapasztalatom, hogy ha országos hírt felverő, a roma közösséget érintő negatív vagy pozitív esemény történik, arra úgy reagál a dolgozói kollektíva, mint az olvasóközönség. Ezekből a reagálásokból, illetve az ezek kapcsán kibontakozó beszélgetésekből sokat tanulunk, és a tanulságokat fel tudjuk használni a mindennapok kommunikációjában is.

Az előítélet megítélése nélkül. Alapelv, hogy nem ítéljük meg olvasóinkat egy-egy előítéletes félmondat, kifejezés, gesztus okán, de nem is bátorítjuk, erősítjük őket véleményükben. Kollégáim legtöbbször – nagyon helyesen – az elterelést használják ilyen esetekben. Meg kell jegyezni, hogy előítéletesség nem csak olvasótársakkal vagy a hírekkel kapcsolatosan fogalmazódik meg, hanem olykor könyvekkel, szerzőkkel kapcsolatban is. Itt is ugyanazt az eljárást követjük: meghallgatjuk az olvasót, majd meg nem erősítve őt, eltereljük a beszélgetést, tudatosítva, hogy másoknak érték az az alkotó, az a dokumentum, akit és amit ő nem szeretne olvasni vagy a polcon látni. Szerencsére nem gyakoriak ezek az esetek, és eddig még soha nem jutottak el olvasók közti konfliktusig.

Folyamatos menedzselés. A folyamatos menedzselés nélkül nem lehet fenntartani a roma ügyekben sem a tudatos tevékenységet. A folyamatosság, a tudatosság azért fontos, mert az esetlegességekben mindig vannak veszélyek.

Az értelmiségi léthez, művelődéshez szükséges infrastruktúra biztosítása. A Halis István Városi Könyvtár mindenkinek, a dolgozónak és könyvtárlátogatónak, biztosítja az értelmiségi léthez szükséges infrastruktúrát (információforrásokat, internetet, számítógépes infrastruktúrát a kutatáshoz, tanulmányíráshoz stb.). Roma kollégánk például a könyvtári infrastruktúra használata nélkül nem végezhetné volna el tanulmányait, mert otthonában semmiféle erre alkalmas helyiséggel, eszközzel nem rendelkezett. Fiatal roma olvasóink jelentős hányadának a könyvtár a tanulóhelye, találkahelye, művelődési színtere. Ennek biztosítása nagyon nagy érték egy lakhatási problémákkal küzdő roma közösség tanuló fiatalsága, felnőttjei számára. De számos nem roma olvasónk is a könyvtárat használja „dolgozószobául”. Az ilyen típusú a könyvtárhasználatokat minden vonatkozásukban igyekszünk támogatni.

Szociális és kulturális segítség együtt. Sok olyan könyvtárlátogatónk van – roma és nem roma egyaránt –, aki szociális okokból válik könyvtárlátogatóvá, és könyvtár-látogatási intenzitása szociális okoktól függ leginkább. Télen a könyvtárba jár melegedni, tisztálkodni, pihenni, és jellemző erre a könyvtárhasználói csoportra, hogy eleinte semmit nem olvas, vagy csak alibiként belelapoz mindenbe. Mi úgy fogjuk fel könyvtári ittlétüket, hogy – amíg a könyvtár szokásrendjébe illeszkednek – potenciális olvasóink, akiket rá kell vezetni saját érdekükben az olvasásra és a könyvtári szolgáltatások használatára.

Szolgálat és kezdeményezés. A könyvtárnak minden együttműködésben meg kell találnia a kezdeményezés lehetőségét, amit úgy tehet meg, hogy szolgálva a közös célt, megtalálja az együttműködésben a megfelelő kapcsolódási lehetőségeket. Így például roma szervezetek által végigvitt tanfolyamokhoz vagy konferenciákhoz dokumentumkiállításokkal, könyvtárbemutatókkal, ha bővebb tere lehet (elsősorban a hosszabb idejű képzéseken), könyvtárhasználati bemutatókkal és mini képzésekkel kapcsolódhat a könyvtár. Ezek mindegyike előfordult már roma képzések kapcsán.

Tudatosítás. A roma jelenlétet a könyvtárban nem kényszernek, hanem lehetőségnek tartjuk. Ezt tudatosítjuk kollégáinkban, környezetünkkel, és ebben a tuda-

tosításban nagyon jó, hogy van a roma közösségeket jól ismerő könyvtárosunk, nem is egy.

Összegzés

Együtt dolgozni, együtt élni – tanulási folyamat! Ha így fogjuk fel, akkor lépésekre tudjuk bontani tevékenységünket, akkor akár vissza is tudunk egyet lépni, ha szükséges, akkor a legfontosabb lépések egyike egymás megismerése lesz. Mik is akarunk lenni a romák számára? Az ő könyvtáruk is. Olyan könyvtár, amit maguk és közösségeik is magukénak éreznek, tudnak, ezért bizalommal fordulnak hozzá, szükségesnek tartják létét, tevékenységét, és elvárják tőle azt a minőséget, amit mindenki más számára is biztosítunk.

Ma a könyvtári rendszer azzal, hogy minden településen ott van és képes szolgáltatni – a roma integráció egyik igen fontos eszköze, kulturális infrastruktúrája. Szeretnénk, ha a mindenkori kulturális kormányzat is így tekintene ránk, és nem próbálna helyettünk más, láthatóan alacsony határfokkal működtethető rendszerek kiépítésével. De ehhez nekünk magunknak is folyamatosan készen kell állnunk.

A tárgyalt alapelveket, eljárásokat és módszereket egyszerre próbáljuk érvényesíteni munkánk során, és nemcsak a romák, hanem minden kulturális másságban élők (idősek, nagycsaládosok, hajléktalanok, bevándorlók) esetében is.

Kardos Ferenc

Egy „szeminarista” feljegyzései

Nagybátyám már élemedett korú aggastyán; magányosan él, vidéki elvonultságban. Évek múlnak el, hogy találkoznánk, s minden alkalommal újra és újra elcsodálkozom, amikor anyám hosszás unszolására (mondjuk, fiatal felnőtt korom óta már nem nagyon kellett unszólnia) végre meglátogatom, hogy mennyire nem talál fogást rajta az idő; mindig ugyanolyannak látom, mint – teszem azt – három évvel azelőtt, amikor utoljára nála jártam. Mindannyiszor egyenes tartással, lendületes járással, szellemileg frissen, a világra kíváncsi, fürkésző s átható tekintettel fogad. Évtizedekig az úgynevezett „klerikális reakció” bomlasztó és kártevő munkáját folytatta „mely klerikális reakció – mint köztudott – az imperialisták ötödik hadoszlopának legfontosabb támasza, s ebbéli minőségének megfelelően hivatott aknamunkájával aláásni a dolgozó nép egységét, munkakedvét, fegyelmét, hogy megrendítse Pártunk és Kormányunk iránti bizalmát, és ily módon segítse az imperialista háborús uszítók terveit”. E besorolásnak nagybátyám formailag teljes mértékben megfelelt, lévén latin nyelvet és irodalmat oktató szerzetes tanár (akárcsak neves elődje: Jedlik Ányos); ellene sohasem tiltakozott, szót nem emelt; a hatósági zaklatásokból eredő megpróbáltatásait föl nem emlegette; ha pontos akarok lenni: mindezeket szóra se méltatta. Amennyiben a nevét most ideírnám, sokaknak inkább irodalmárként lenne ismerős – ha egyáltalán.

Minden nála tett látogatásom mondhatni, pontról-pontra azonos forgatókönyv szerint zajlott. Érkezés szigorúan a délelőtt folyamán, lehetőleg 11 óra körül. Ebéd pontban 12-kor; az asztalon ezüst, az a német mintájú dudoros, nehéz, mintha minden darab (kanál, villa, kés, de még a fűszertartók és a szalvétagyűrű is) egy számmal nagyobb lenne a kellesténél. Az étkezés végeztével csendes pihenő (nagybátyám visszavonul egy, usztkve másfél órára szunyókálni, ritkább esetben, amikor nem nyomja el annyira az ebéd utáni „buzgóság”, herbáriumát rendezgetni). Délután háromtól séta (ősereg fák alatt kanyargó ösvényeken) a kertben, függetlenül az évszaktól, s amely programot csak szélsőséges időjárási körülmények módosíthatják; fél ötkor (nem ötkor!) tea, utána szivar, kvaterkázás a sötét tónusú, recsegő parkettás, faburkolatú könyvtárszobában vacsoráig. (Édeskés szivarfüst lebegő, szürke és öregkék szalagjai illatoznak.) Vacsora hatkor. Ezt követően szabadfoglalkozás, kötetlen időbeosztással, ami évek tapasztalata szerint mindig is a délután elkezdett diskurzus folytatását jelenti.

Azonban a hangsúlyozottan szoros napirend és minden egyéb formáság csak körítésül szolgált a kora délutántól késő éjszakába nyúló, olykor hajnalig tartó beszélgetéseinkhez. Beszélgetést mondok, holott én jobbra csak (egyszemélyes) hallgatósága voltam nagybátyám lenyűgöző művelődéstörténeti anyagot mozgató, széleskörű olvasottságról és elmélyült, rendszeres tudásról tanúskodó monológjainak. Gondolatai leggyakrabban a könyvek, az irodalom körül forogtak, felemlgetve elmúlt korok feledésbe merült tanítómestereit és műveit, amely műveket már elvétve, csak kevesek, leginkább a hasonszórú *beavatottak* (továbbá: megszállottak,

sznobok és kékharisnyák) olvassák. Egy-egy ilyen látogatásom szellemi hozadéka felért akár egy egyetemi szintű bölcsész kurzussal. Akárhányszor felidézem valamelyik nála töltött hétvégemet, s e látogatások alkalmával megmutatkozó szeretetreméltó alakját, megnyerő személyiségét, hajlékony és egyáltalán nem „papos”, főleg nem „kenetteljes” szellemiségét és habitusát, mindannyiszor óhatatlanul arra a következtetésre jutok, hogy sokkal inkább karakteres és jellegzetesen sajátos világi szellemmel megáldott ember ő, inkább hangsúlyozottan világias életszemlélettel, mintsem hivatásából ez a bevett, megszokott elvárásoknak megfelelően következne vagy evidensen (?) elvárható volna. Könnyen elgondolható, hogy néhány évszázada, ilyen egyéni világszemléletű, a kanonikus eszmeiséget és elfogadottságokat negligáló (itt vegyük most vallási–teológiai értelemben is ezt), majdhogynem eretnek gondolatokért mihamar máglyán végezhetette volna. De hallgassuk inkább őt magát:

„Mint arról számos esetben meggyőződhetél, könyvtárszobám falait jórészt olyan könyvespolcok foglalják el, melyeken latin munkák sorakoznak, olyan írók művei, akiket az egyetemi oktatás hivatalosan deklarált, kanonizált értékrendje szerint dekadenseknek, esetleg másodvonalbelieknek szoktak nevezni. Az a latin nyelv, melyet e nagytiszteletű egyetemi tanár kollégák előszeretettel és megátalkodott csökönyösséggel a nagy század latinságának szoktak volt nevezni, megvallom, kevésbé izgat, igen ritka esetben csigázza szellememet. Nem ajzza fel, úgymond nyelvi gurmandságomat és érzékenységet az olyan összezsugorodott, összeszáradt idióma, mely előre kiszámított, sohase változtatható fordulatokra épít, a nyelvtanában semmi kecsesség, színei és árnyalatai fakók és szegényesek. Ezen a nyelven, melyet agyoncsiszoltak, finomra simítgattak, s amelynek megnyesegették azokat a darabos, nyers, de gyakran élénk kifejezéseit, melyek az előző korokból származtak, legföljebb fennkölt általánosságokat, tétova közhelyeket lehet mondani, melyet unos-untalan hajtogattak már a szónokok és a költők, s oly érdektelenséget sugároz magából, olyan halálos unalmat, hogy a nyelvészet terén egészen a XVII. század második feléhez (XIV. Lajos századának francia stílusához) kellett elérkezni, hogy egy ugyanolyan szándékolt férfiatlanságot, ugyanolyan ünnepélyesen elbágyadt, enervált és szürke stílust lelhesen a kutató, de akár (és nyilván ugyanígy) az értő olvasó is. Vegyük példának a lány Vergiliust, akit dicső és érdemdús professzoraink a mantuai hatyúnak szoktak aposztrofálni, ami persze orbitális tévedés, egy makacsul berögződött koholmány, mert hiszen Vergilius nem is Mantuában, hanem a várostól 4 kilométerre, délre található, ókori nevén Andes faluban született. Ő az én szememben a legszörnyűbb fennhéjázó, aki módfelett előkelősködőnek mutatkozik, finomkodóan modorosnak, a legbaljóslatúbb és legunalmasabb figurának, akit az ókor csak életre hívott. Kétségbeesésbe kergetnek kényeskedő, kimosdatott, felpiperézett pásztorai, akik mérhetetlen mennyiségben árasztják ránk a hosszadalmas és jeges verssorokat; az Orpheusa, akit a költő a könnyező fülemüléhez hasonlít, az Aristeusa, aki a méhek miatt pityereg, az Aeneasa, ez a mulya és kenetteljes személyiség, aki mint valami árnyékfigura andalog, nehézkes mozdulatokkal a gyengén összeszerkesztett, elégtelenül megolajozott költeményben. Azok az unalmas sü-

letlenségek, melyeket ezek a vértelen marionett bábfigurák egymás között beszélnek a színpalak mögött, még hagyján is. Elfogadnám még azokat a Homéroszból, Theokritoszból, Enniusból, Lucretiusból szemérmetlenül elcsent részleteket, azt a közönséges és arcátlan irodalmi plágiumot is, az Aeneis második énekét, mely – Macrobius felfedezése szerint – csaknem szóról szóra le van másolva Pisander egyik költeményéből, és akceptálnám a sok-sok ének egyéb, szinte hihetetlen és elmondhatatlan ürességét is. De valósággal lúdbőrzik a hátam a hexameterektől, melyek úgy kopognak, mint esőben a bádogtető, mint valami vastag falú, pálcával ütögetett üres alumíniumkanna, és az aggályos, száraz verstan változhatatlan törvénye szerint zúdul rám – óvatlan olvasóra – a súlyos szavak tömkelege. Meg kell mondjam, irtózom a nyikorgó és modoros verseknek a szövevényétől, melyek mindig mintegy hivatalos hangon szólalnak meg, túlon túl tisztelik a nyelvtant, fázom a gépiesen ütemező, elszabdalt versektől, melyeket az elmaradhatatlan sormetszet nyír ketté, s végül unos-untalan ugyanazon fogás mintájára fejlődnek meg. Valósággal kínpadra feszít, amikor hallom ezt az egyhangú verselést, mely valaha Catullus pompás hámorában edződött meg, de már nincs benne se képzelet, se virtus, se irgalmasság, ellenben tele van tömködve henye szavakkal, verstöltelékkel, mindig egyforma és előre kiszámítható, az újdonság erejét hírből sem ismerő sorpótlékokkal. A nyomorult »homéroszi jelző« pedig untalanul vissza-visszatér, anélkül, hogy egyáltalán jelezne, vagy láttatna valamit, s visszatér a zeneietlen és lapos szóképzés is, amely szókincsről külön szegénységi bizonyítványt lehetne kiállítani.”

Mint az eddigiekből kiviláglik, nagybátyám Vergilius iránti bámulata, mondhatni, meglehetősen mérsékelt volt, ám ha lehet folytatni a sort, és szóba hozni további auktorokat, még kevésbé vonzódott Ovidiusnak – állítása szerint – „félreérthetetlen disznóságai” iránt, és zsigerből utálta Horatius „bumfordi báját”, „kétségbeejtő mafla fecsegését”, aki „egy élemedett bohóc talmi sikamlósságában tetszeleg magának”.

Hasonlóképpen nem volt elragadtatva (innen től mellőzöm az idézőjeleket!) az öreg Bagolyborsó Cicero (cicertől nevezve a bagolyborsó [voltaképpen: ‘Cicer arietinum’] ültetéséért. Plin. n. h. 18, 3) mozgalmas, igékkel bőségesen telepakolt prózájától, üres hasonlataitól és hiú, badar elkalandozásaitól. Egyáltalán nem tetszetek hányaveti és hencegő megszólításai, hazafiaskodó idétlenségeinek áradata, puffogó szónoklatainak dagálya, húsos, jól táplált, de elhízott, csont és velő nélküli stílusának súlyos tömege és a mondatot nyitó hosszú határozószók elviselhetetlen salakja. A hosszadalmas körmondatok unalmas formulája, amelyeket csak ügyelbajjal tudott összekapcsolni egy-egy – olykor nem is a leggondosabban megválasztott s ebből kifolyólag nyilván nem is a leghelyénvalóbb – kötőszóval. Végül éppúgy nem kedvelte fárasztó tautológiáit, mondandója kifejtésének redundáns módját sem. De legalább így utálta Caesart is, aki híres tömör szűkszavúsága okán. Ki nem állhatta, mert az ellenkező végletet (mármint a dagályosság és szószaporítás fordítottját) sivárnak és undoknak találta, amely nézete szerint csak az emlékezet hiányos működéséből fakadhat, valami hihetetlen és illetlen szellemi székrekedésből származhat.

Mindent egybevéve, nem talált szellemi kielégülést sem ezekben az írókban, sem azokban, akikben az általa álirodalmároknak és önhitt fölkenteknek minősített

személyek örömeiket lelik: Senecában, aki fennhéjázó és betegesen sápadt, sem Titus Liviusban, aki szenvedő és mesterkél, mindazonáltal fejedelminek akar látszani, de Sallustiusban sem, aki mégis színesebb, mint a többiek. Továbbá Suetoniusban sem, aki mirigyos, sűrűvérű és heves; se Tacitusban, aki szűkszavúságában a legingerültebb, a legfanyarabb, és (jó: ezt írjuk a javára) mindegyikük között a legacélosabb.

A verseket illetően Juvenalis – bár volt néhány szigorral megkomponált, összefogott költeménye – hidegen hagyta; Persius pedig ugyanígy nem hatott rá, pedig olykor néhány titokzatos célzása, sejtetése felvillanyozta. Nem olvasta (egyszer, valamikor, ám esztétikai mérlegének serpenyőjében akkoron könnyűnek találtattak, s emiatt azóta se) Tibullust, Terentium, Propertium, sem Stacium, Quintilius, Martialis, a Pliniusokat sem, de még csak Plautust sem, akinek újdonságoktól, meglepő fordulatoktól, összetett szavaktól és kicsinyítő képzőktől hemzsegő, de nem túltengő stílusa tetszett volna neki, ám a sikamlósnál durvább komikuma, vasos és fűszeres bárdolatlansága visszariasztotta.

Nagybátyám – saját bevallása szerint – egy időben Lucanus nyelve iránt kezdett érdeklődni, mert ez a nyelv már áradó volt, kifejező és kevésbé elkényszerezett. Ez a megmunkált fegyverzet, ezek a veretes, zománczott és ékszerekkel kirakott versek már rabul ejtették őt is. Mindazonáltal a formának kizárólagos fontossága, a csengő-bongó hangzatosságok, az érces zengzetek mégsem tudták jótékonyan elfedni, hogy az írónak nincs egyetlen figyelemreméltó gondolata, és hogy a *Pharsalia* egy merő bombasztikus dagály, pátosz és fellegzőség.

Az az auktor, akit igazán becsben tartott, aki végérvényesen elhódította őt Lucanus hangzatos művei mellől, nos, ez a kivételezett, ez a *valaki* Petronius volt.

Petronius – ahogy nagybátyám látta és láttatta őt – mesterkéletlenül kifinomult, éles megfigyelő és elemző, csodálatra méltóan választékos és érzékletesen festői. Nyugodt zavartalansággal, páratlan felülmúlhatatlansággal, ellenszenv és gyűlölködés nélkül írja le Rómának mindennapi életét, meséli el a *Satyricon* kis vígságos fejezeteiben a kor szokásait. Rendre feljegyzí a tényeket, határozott formában eleveníti meg – és ezáltal mintegy a szemünk előtt pergeti le – a nép egyszerű és igénytelen életét, mindennapi történeteit, megmutatkozó vadállatias vágyait, üzekedő szenvedélyét. Itt vonaglik a kor társadalma a bordélynak is beillő patriciusi villákban, amelyekben orcátlan a fényűzés, örült a gazdagság, a bűn, és ugyanez a fertő zajlik a szegényes fogadóknak, vendégházakban, ahol poloskás és dült ágyak díszletezik a bestialitást. Itt vannak ezek az alávaló imposztorok, mint például Eumolpus és Ascyllus, akik éppen valami nagy szerencsét orrontanak; a vén kéjencek, illetlenül feltűrt ruhában, fehér ólomfestékkel sápasztott vagy paprikapirosra pingált arccal; a serdült ifjoncok, akik romlottan pufókak és kifésültek; a hisztérikus görcsökben fetregő nők; az örökség után futkosók, akik felajánlják szép és makulátlan tetsző (hazudott) fiaikat és leányaikat az örökhagyók parázna céljaira. Mindannyian megmutatkoznak a könyv lapjain, vitatkoznak a sikátorokban, utcákon és fórumokon; fürdőkbe járnak és verekszenek, mint valami marionettszínházban.

Mindezeket pedig furcsa, kevert jassznyelven meséli el a szerző, amely nyelvnek használatában kibillenthetetlenül biztos, és a stílus magában foglalja az összes nyelvjárásokat. Kölcsönvesz kifejezéseket, szólásokat, szólásmondásokat minden nyelvtől, amely ekkor Rómában hömpölyög, miközben figyelmen kívül hagy min-

den határt, levetkőzi az úgynevezett „nagy” századnak összes béklyóit és mindenki a tulajdon nyelvét beszéli. A nevelésben nem részesült rabszolga a csöcselék latinságát, az utca tolvajnyelvét; az idegenek az afrikai, a szír és a görög nyelvtől elkorcsosult barbár tájszólást; a megátalkodott pedánsok, a könyvmolyok a talmi, utánzott szavak zagyvalékát. Ezeket az embereket egyetlenegy, jól megválasztott vonással jellemzi a költő, amint például az asztalra tehénkednek, részegen összevissza fecsegnek mindenféle izetlenséget, agyalágyult életbölcseességeket, nem helyénvaló kijelentéseket tesznek, és eltorzult pofázmányukat Trimalchio felé fordítják. Trimalchio, aki mélázva, elmélyülten piszkálja a fogát, éjjeliedényt ajánlgat a társaságnak; a gyomornak, a beleknek az egészségéről locsog, s eltűzött, széles gesztusokkal felszólítja túlhevült, avagy az italtól már elbágyadt, kókadozó kedves vendégeit, hogy ők se igen zavartassák magukat az evést és ürítkezést illetően.

Ez a realiztikus mű megragadta nagybátyám képzeletét, mert az eleven római életből eléje tárult egy darab. Úgy értelmezte, a szerző nem akart művével se reformálni, sem pedig szatírárt írni. Nincs kimondott célja és nincs deklarált erkölcsi-sége vagy úgynevezett erkölcsi üzenete sem. Ez a bonyodalom és határozott célú cselekmény nélküli történet a szodomai akasztófavirágok kalandjait tárja szemünk elé. Nyugodt finomsággal boncolja a szerelmespárok örömeit és fájdalmait, festi egy elaggott műveltség, egy meghasadt birodalom bűneit, tündöklő ékszeres nyelven, anélkül, hogy valami magyarázatot fűzne hozzá, anélkül, hogy helyeselné, vagy gáncsolná alakjainak cselekedetét és gondolatait. Nagybátyám a stílus árnyalt finomságában, a megfigyelés élességében, a módszer és megvalósítás biztonságában és biztosságában (ami nem ugyanaz!) bizonyos közeledést és érdekes hasonlóságot vélt felfedezni azokkal a premodern, modern (ám semmiképp nem posztmodern!) alkotókkal, akiket kiváltképp kedvelt.

Petronius után latin könyvgyűjteménye a keresztény időszak második századába lépett, átugorva a szónokló Frontont, aki avatag, gyengén szerkesztett és hanyagul megválogatott kifejezéseivel akart hatni, figyelmen kívül hagyva Aulus Gellius *Attikai éjszakáit*, aki Fronton tanítványa és barátja; eleven eszű, mozgékony, vizslató szellemű, de írói stílusa émelyítő. Aztán a könyvgyűjtemény megállapodott Apuleiusnál, akinek egy 1624-es amszterdami kiadását őrizte.

Ez az afrikai gyönyörködtette. *Metamorphosis*aiban a latin nyelv a legmagasabb oromra hágott. A nyelv masszív anyagot sodort magával, különböző vizeket (minden hordalékukkal), amelyek a latin tartományokból egy mederbe folytak, és mindmegannyin elkeveredtek, elvegyültek egymással valami furcsa és különös, majdnem új színben. A modorosságok, a latin társadalom új titkai Afrikának római szögletében új szavakban nyilvánultak meg, amelyeket a társalgás tett szükségessé. Aztán mulattatta őt ennek a – feltételezése szerint – kövér embernek a kedélyessége és délszaki túlsága is. Úgy tetszett, ez az író egy évődő és vidám nagypapa, aki meglehetősen bölcsességre is szert tett a keresztény hitvitázók mellett, akik ugyanabban a században éltek, mint például az álmosítóan unalmas Minucius Felix, ez az álklasszikus, aki *Octavius*ában még Cicero-szerű vaskos áradatokkal él, vagy Tertullianus is, akit inkább ritka kiadása miatt tartott a könyvtárában, mint magáért a munkáiért.

Jóllehet, eléggé járatos volt a teológiában, a montanistáknak a Katolikus Egyház ellen való vitái, valamint a Gnóizsról szóló polémiák hidegen hagyták. Hasonlóan hidegen hagyta Tertullianus is, bár a stílusa érdekes, a nyelve tömör, tele van

fordulatokkal és melléknévi igenevekkel, ellentétek zaklatják, szójátékok, csattanók tüzdelik, és a jogi tudomány köréből és a görög egyházatyák nyelvéből kiszemezgetett szavak cifrázzák. De azért alig-alig, csak nagyritkán nyitotta fel az *Apologeticát* és a *Türelemről való értekezést*. Legföljebb pár oldalt olvasott a *De cultu feminarum* című munkájából, ahol Tertullianus dorgálja a nőket, hogy ne hordjanak ékszereket és drága kelméket, főleg ne értéktelen csecsebecséket; megtiltja nekik a szépítőszeres használatát, mert velük akarják úgymond javítani, botor módon mintegy kiegészíteni és szebbé tenni a természetet.

Ezek az eszmék, amelyek homlokegyenest ellenkeztek az övéivel, mosolyra fakasztották. Aztán Tertullianusnak a karthágói érsekségen való szereplése bizonyos édes álmódzásba ringatta. Az ember jobban érdekelte, mint a munkái.

Az egyházatya háborgó időkben élt, amelyeket szörnyűséges zavarok ráztak, Caracalla, Macrin alatt, mikor a híres főpap, Heliogabalus tobzódott. Tertullianus nyugodtan készítette szónoklatait, hitágazati iratait, védőbeszédeit, erkölcsi prédikációit, míg a római birodalom alapjaiban rázkódott, és Ázsia örülete, a pogányság mocska dúsan hömpölygött. Ekkor – mindezek árnyékában, semmitől sem zavartatva – csodálatos hidegvérrel ajánlja a testi megtartóztatást, az egyszerű eledeleket, a nem fényűző ruházkodást. Ezenközben, tőle nem messze Heliogabalus (igazi nevén Varius Avitus Bassianus) ezüstporban és aranyfövényben járkal, fejét pápai koronával ékesíti, súlyos drágakövek és ékszerek díszítik („...*Sok nehéz aranyhím terheli...*”) ruháját, heréltek veszik körül, női kézimunkákkal van elfoglalva, császárnőnek (?) nevezeti magát, este pedig császárt választ magának, legszívesebben a borbélyok, a kukták és a cirkuszi kocsihajtók közül.

Ez az ellentét elbájolta. A latin nyelv pedig, amely Petronius alatt elérte lehető teljes érettségét, lassankint bomladozni kezdett. Helyet kért benne a keresztény uralom, amely új eszméket, új szavakat, eddig nem használt szerkezeteket, ismeretlen igéket, lombikban kotyvasztott ízű jelzőket, elvont és különleges kifejezéseket használt, amelyek eddig nem fordultak elő a római nyelvben. Tertullianus volt az, aki első ízben használta mindezeket. Ellenben mikor ezt a szétfolyó nyelvet tovább művelték – Tertullianus után – tanítványai, Cyprianus, Arnobius és a nehézkes Lactantius, elvesztette minden varázsát. Akkor még tökéletlen és tompa volt, ügyetlenül visszatért a cicerói körmondatokhoz, ezeknek pedig nem volt meg az a sajátos zamata, amelyet a kereszténység illata ad a IV. és a rákövetkező századokban a pogány nyelvnek, amely széthull, mint az elhamvadt, kihűlt parázs, és ugyanakkor morzsálódik el, amidőn a régi világ műveltsége, ugyanakkor dől össze, amikor a barbárok betörése miatt a századok során megrothadt birodalmak is összeomlanak.

A III. századot egyetlen keresztény költő képviselte, a Gazából származó Commodius. A *Carmen apologeticum*, amelyet 259-ben írt, az utasításoknak afféle foglalata, ezeket akrosztichonokkal cifrázott és népszerű hexameterekben fogalmazta meg. A sorok metszete pontosan megvan, mint a hősi versekben, ellenben a költő nem törődött se a szótagok számával, se a hiátusokkal, és gyakran rímekbe csendítette össze a sorokat, mint ahogy ez az egyházi latinságban később is meglehetősen gyakran előfordult.

Ezek a feszes, sötét, vad versek, amelyek hemzsegték az utcai nyelv kifejezéseitől – azoktól a szavaktól, amelyeket eredeti értelmükből kivetkőztetett –, lekötötték nagybátyám figyelmét, még talán jobban érdekelték, mint Ammianus Marcellius és

Aurelius Victor történetíróknak már elkásásodott és elcsibészesedett nyelve, valamint Symmachusnak, a levélírónak és Macrobiusnak, a compilátornak (de nem kompilátornak!) és nyelvésznek a munkája. Ezeket a verseket többre becsülte az igazi mértékes verseknél, ama cifrázott és fölséges nyelvnél is, melyen Claudius, Rutilius és Ausonius írt.

Ők voltak akkoriban a művészet ismert és elismert mesterei. A haldokló római birodalmat ők töltötték be sóhajukkal és kiáltásukkal. Ausonius az ő *Cento Nuptialis*-ával és a *Mosella* című dús és ékes költeményével, Rutilius a Rómának szentelt himnuszával és a zsidók, valamint a papok ellen írt átkaival s az Itáliából Galliába szóló útikönyvével, ahol már bizonyos, az utazás során megtapasztalt élményeket, benyomásokat sikerült rögzítenie, mint például a tétova tájakat, amelyek a vízben tükröződnek, a párák játékát és a hegyeket sejtelmesen (és talán misztikusan is) koszorúzó ködöt.

Claudius afféle második Lucanus, aki az egész negyedik században uralkodik. Verseinek rettenetes trombitahangjával feleleveníti az ókori gestát, gesztikát és költészetet. Ez a költő dördülő és zengzetes hexameterait kovácsolja, egyetlen ütéssel kalapálja ki – szikrák koszorújában – a jelzőt, s művét hatalmas lendülettel, a beleélés maximumán magasba lendíti. (Nagybátyám előszeretettel adta elő mondandóját – mintha valóban előadást tartana szeppent és lenyűgözve ámuló hallgatóságának – kicsit emelt, oratori hangon és szemléletes nyelven, ám olykor előfordult, hogy a szituáció hevében némileg túlzásokba esett.)

De vissza Claudiushoz! A rongyokká szétfosló nyugat-római birodalomban, a meg-megisméltlődő vérengzések csávájában, a barbárok örökös fenyegetései közepe, akik most csapatosan nyüzsögnek a birodalom recsegő kapui előtt, Proserpina elszöktetéséről énekel, élénk színeket lehel verseire, aztán minden fellobbanó tűzével együtt belesüpped abba a sötétségbe, amely elnyeli a világot.

A pogányság feléled benne, újra megszólaltatja még utolsó harsonáját, felemeli utolsó nagy költőt a kereszténység felé, amely ezután teljesen birtokba veszi a nyelvet, és mindörökre a művészet elfogadott, megkérdőjelezhetetlen és egyedülálló mesterévé lesz. Paulinusszal, Ausonius tanítványával, Juvenusszal, a spanyol pappal, aki versekbe írja át az evangéliumokat, Victoriussal, a *Maccabeusok* szerzőjével, Sanctus Burdigalensisszel, aki egy Vergiliust utánzó pásztorkölteményében Egon és Buculus pásztorokkal elpanaszoltatja a nyájak betegségét. És a többi szentekkel, a poitiers-i Hilarusszal, az emészthetetlen prédikációk szerzőjével, ezzel az unalmas keresztény Ciceróval, Damasusszal, a tömör epigrammák gyárosával, Jeromossal, a *Vulgata* fordítójával és ellenfelével, Vigilantusszal, aki megtámadja a szentek kultuszát, a csodákkal, a böjtökkel való visszaélést, és már prédikál a szerzetesi fogadalmak és a papok nőtlensége ellen, oly érveket használva, amelyeket az elkövetkezendő korok majd még ismételten elő-elővesznek.

Végre az ötödik században Ágoston következik, Hippo püspöke. Szent Ágostont nagybátyám nagyon jól ismerte, hiszen ő volt az egyház leghíresebb írója, az őskereszténység megalapítója, akit a katolikusok fő-fő tekintélynek tartanak, egy fölényes mestert tisztelnek benne. Őt se nagyon forgatta már, bár megénekelte a *Vallomásaiban* a földtől való undort, és sóhajos irgalma az *Isten városában* igyekezett elcsitítani a század szörnyűséges szomorúságát, azzal, hogy egy jobb sors csillapító ígérését helyezte kilátásba. Abban az időben, amikor nagybátyám megújuló szándékkal újra a teológiával kezdett behatóbban foglalkozni, és ismét ta-

nulmányozni kezdte Szent Ágoston munkáit, már jócskán benne járt a korban, fáradt volt és megcsömörlött Augustinus prédikációitól, a sirámainál, az eleve elrendeltetéstől és a kegyről szóló elméleteitől s azoktól a harcoktól, amelyeket a szakadárak ellen folytatott.

Jobban szerette lapozgatni Prudencius *Psychomachiáját*, aki az allegorikus költeményt feltalálta, és a középkorban korlátlanul uralkodik majd. Kedvelte azonkívül Sidonius Apollinarius munkáit is, akinek ötletekkel, csattanókkal, archaizmusokkal, rejtélyekkel megspékelt levelezése valósággal elbűvölte. Szívesen olvasta újra azokat a dicsőhimnuszokat, melyekben ez a püspök nagy hangon idézgeti a pogányság isteneit; nem vetette meg e szakmányban gyártott költészet kényeskedését és hátsó gondolatait, amelyeket egy ügyes gépész irányít, gondozva a masinát, olajozva a kerekeit, ki-kitalálva olykor valami bonyolult és ritka furcsaságot is.

Sidonius után Merobaudesius himnuszoktöltőt is olvasgatta. Aztán Sedulius, a rímes költemények és A. B. C. himnuszok szerzőjét, akinek munkáiból bizonyos részleteket átvett az egyház is, az istentisztelet számára. Marius Victort, akinek *Az erkölcsök elfajzásáról* szóló értekezése helyyel-közzel foszfor- vagy inkább talán magnéziumszerűen fellángoló versektől világlik meg, majd a pella Paulinust, az *Eucharisticon* költőjét, végül Orientiust, Auch püspökét, aki az *Intő leveleinek* disztichonjaiban megrója a nők kikapósságát, és azt állítja, hogy a női ábrázatok veszejtik el az emberiséget.

Nagybátyám szerfölött érdeklődött az ekkori latinság iránt is, mikor a nyelv teljesen megrothadt, cafatokban csüngött, elvesztette tagjait, a test foszladozott, úgy, hogy alig maradt valami szilárd alkotóeleme, apró részecskéje, amelyet a keresztények aztán lemetéltek és bepácoltak új stílusuk sós levébe. (Ezt a passzust igyekeztem nagybátyám elmondásának híven megfelelően felidézni, mindazonáltal a továbbiakban hagyom inkább kommentálatlanul.)

Az ötödik század második fele következik, az a borzalmas korszak, amikor szörnyű megrázkódtatások forgatják fel a világot. A barbárok végigdúlják Galliát; Róma, amelyet a vizigótok foszogatnak, megbénult. A birodalom úgy érezte, hogy az élet megfagy benne; látta Nyugatot és Keletet – a két véget –, amint vérben vergődnek, és napról napra jobban elernyednek.

Ebben az általános feloszlásban, a mindig meg-megisméltlódó császárgyilkosságokban, a vérengzések zajában – amelyektől Európa egyik sarkától a másikig iszamos – borzalmas hurrá harsan fel, elfojtva a kicsinyes lármát, elnémítva minden hangot. A Duna partjain sokmillió ember kocog kistermetű, igénytelen kinézetű lován, patkánybőrből összeöltögetett köpenyében, jönnek a förtelmes tatárok, óriás fejükkel, tömpe orrukkal, sebhelyektől és forradásoktól összekaristoltt állukkal, csupasz, sárgaságos arcukkal, és fürgén, hasmánt kúsznak előre, valóságos forgószelet árasztva az egész birodalomra. (Félreértés ne essék, ez még nem a Dzsingisz kán vagy Batu kán vezette, a XIII. század első felében Ázsia belsejéből elindult néparadat, amely mongolok és tatárok keveréke volt, a „kutyafejű tatár”, mint ismeretes, s akiknek Muhi utáni lemészárlásunkat és szétszóratásunkat, a Duna vonaláig, majd tovább történő előnyomulásuk során oly igen keserültük.)

Ügetésük porában, a tűzvész füstjében minden eltűnt. Sötétség szállt a világra, és a megrökönyödött népek reszketve burkolóztak hallgatásba, amint végigvonult mennydörgős lármájával a rémületes forgotag. A hunok hordája elpusztította Európát, Galliára vetette magát, aztán összezúzódott Châlons síkjain, ahol Aetius egy

szörnyű mérkőzésben legyűrte a megveszekedett csürhét. A síkot egészen elöntötte a vér, mint valami bíbor tenger fodrozódott, kétszáz ezer hullá zárta el az útját, törte meg a lendületét annak az emberlavinának, amely útjából kitérülve, mint vilámlám csapott Itáliára, ahol az elpusztított városok úgy lobogtak az égre, mint éjszakában felgyújtott szénakazlak.

A nyugatrómai birodalom összeomlott a csapás alatt. Az a haldokló élet, amelyet magával vonzott, bambán, a szemébe, kilobbant. Immáron úgy rémlett, közeledik a jövendőmondók és próféták által számtalanszor kilátásba helyezett világvége. Azokat a városokat, amelyekről Attila, Isten ostora, világnak pörölye (Atilla, flagellum Dei, malleus orbis) megfeledezett, az éhínség és a döghalál tizedelte meg. Azt kellett hinni, hogy a latin nyelv is elpusztult a világ romjai alatt.

Evek múltak el, míg a barbár tájszólások kristályosodni kezdtek, formát öltöttek, igazi nyelvekké váltak. E világomlásból megmenekült a latin nyelv a kolostorok által, és most a zárdákban, a plébániákon húzódott meg. Itt-ott néhány költő tűnt fel hébe-hóba, lagymatag és hideg költők: az afrikai Dracontius, a *Hexameron*jával, Claudius Mamertius szertartási költeményeivel, a bécsi Avitus, aztán az életrajzírók, mint Ennodius, aki elmondja az éles szemű és tisztelt diplomata, a becsületes és virrasztó pásztor, Szent Epiphanius csodáit. Eugippus Szent Severusnak páratlanul érdekfeszítő és lenyűgöző élettörténetét meséli el. Ő, mint titokzatos remete, mint önsanyargató, alázatos hívő jelent meg az irgalom angyalaként a síró népeknek, amelyek majdnem belebolondultak már a fájdalomba és a jajveszékelésbe. Veranius kis értekezést készített az önmegtartóztatásról, Aurelianus és Ferreolus az egyházi törvényeket állította össze, Rotherius, a történetíró, a hunokról szóló történetéről híres (?), amely sajnos elveszett.

A következő századok munkái már gyéribben voltak megtalálhatók nagybátyám könyvtárában. A hatodik századot Fortunatus képviselte, a portiers-i püspök, akinek himnuszait szerette meg és a *Vexilla regis*ét, amelyet a latin nyelv régi tetejéből vágott ki, aztán egyházi aromákkal fűszerezett. Itt volt aztán Boethius is, az agg Gergely és Jornandes.

Aztán a VII. és VIII. században – Fredegairé és a Pál diakónus latin krónikáin, valamint Bangor karéneskönyvében tartalmazott költeményeken kívül, amelyben néha megnézte a Szent Comgill tiszteletére írott betűrendes és egyrímű himnuszt – az irodalom majdnem kizárólag szentek életrajzából állt, a Szent Columban legendájából, amelyet Jónás szerzetes írt, a boldog Cuthbert legendájából, amelyet egy lindisfarni névtelen barát jegyzetei alapján Beda, a Tiszteletreméltó szerkesztett. Az unalom pillanataiban egyházi írók munkáit lapozgatta. Újra és újra böngészgette Szent Rustica és Szent Radegunda életrajzát: az előbbit Defensorius ligugéi pap, utóbbit pedig Baudonivia, egy szegény és gyermeteg poitiers-i apáca írta.

De a latin és angolszász irodalom különös, ám a maguk módján izgalmas és érdekfeszítő munkái jobban vonzották: Adhelme-nek, Tatwine-nek, Eusebiusnak, Symphosius és leszármazottjainak enigmái, különösen a Szent Bonifácus szerkesztette rejtvények, amelyeket akrosztichonos szakokban írt, és a megfejtésüket a verssorok kezdőbetűi adták.

E két század múltán érdeklődése megtorpant, majdhogynem kihuny. Általában nem szerette a karolingi latin írók nehéz tömegét, az Alcuinokat és az Eginhardokat. Ellenben kedvelte a IX. század nyelvét, a szentgalli, frechulfi és reginói névtelenek krónikáit. Abbo le Courbének Párizs ostromáról írt költeményét, a *Hor-*

tulust, Walafrid Strabo bencésnek tanító költeményét, amelynek a tökről – mint a termékenység jelképéről – szóló fejezete kedvre derítette. Hasonlóan szívesen olvasta Ermold le Noir költeményét, amely Kegyes Lajos tetteit írja meg, rendes hexameterekben, komor, majdnem fekete stílusban, megvasalt latinsággal, amelyet mintegy a monostorok szenteltvizében edzettek, itt-ott az érzelmek salakjával a kemény ércben. Aztán olvassatta Macr Floridus versét is, *De viribus herbarum*, ez különösen költői receptjeivel mulattatta, és azzal, hogy milyen furcsa, különleges képességeket tulajdonít egyes palántáknak és bizonyos virágoknak. Például a gégevirágot ökörvérrel kell elkeverni és a terhes nő hasaajára helyezni, mire az rögtön fiúgyermeket szül; a borics főzetét meleg vízbe csöpögtetve szétpárolog az ebédlőben és felvidámítja a háznépet, s csakúgy a vendégeket.

Nem említem néhány különös, nem is osztályozható kötetét, a modernül rendhagyó vagy keltezéstelen, illetve a kiadó feltüntetése nélküli könyveket, a kabbalisztikus, orvostudományi és növénytan munkákat. Migne különböző egyházi kiadványait, amelyek ritka keresztény költeményeket és Wernsdorff kisebb latin költőtől összeállított antológiáját tartalmazzák. Meursiust se említem, Forberg klasszikus erotológiájának kézikönyvét se, a gyóntatók használatára való moechiálogiát és diaconalokat se (de hát most látom, mégis főlemlítem majd' mindegyiket!), amelyeket csak nagyritkán porolt le, hogy ímmel-ámmal olykor mégis kézbe vegye őket. Nagy általánosságban latin könyvtára csak a X. századig terjedt.

És a keresztény nyelvezet érdekessége, bonyolult gyermekessége itt valóban megszűnt. A bölcselők és skolaszták dagályossága, a középkor logomachiája kapott lábra. Egyre gyarapodott és dalmahodott a krónikák és történeti könyvek léha és üres halmaza, az oklevelek garmadája, cikornyás irkafirkája, s vége szakadt annak a szerzetesi dadogó bájnak és kedvesen pompás ügyetlenségnek, amely az ókori költészet maradványaiból afféle jámbor vegyes felvágottat készített. Nem voltak többé izesen finom igék, tömjénillatú főnevek, furcsa, különleges jelzők, amelyeket mintha színaranyból kanyarítottak volna, a gót ékszerek barbár és bájos stílusában. Megszűntek az ódon kiadások, amelyeket nagybátyám olyannyira szeretett és ártatlan odaadással becézgetett. Áthidalva a múlt korokat, egy ugrással keresztüllépve a századokat, könyvespolcain nyomban azok a könyvek kezdtek sorakozni, amelyek a jelen század (beleértve nyilván a múlt századot, sőt, engedtessek meg, vegyük még hozzá a „hosszú” XIX. század utolsó harmadát is) magyar és világirodalmát képviselik, magyarul és a megjelenés eredeti nyelvén.

Mindezen emlékezéseket csak azért bátorkodtam elősorolni, mert a következő hétvégén, szíves invitálásának eleget téve, hosszú idő múltán újra meglátogatom nagybátyámat. Meggyőződésem, hogy ez alkalommal is részeltet majd gáláns vendéglátásában, és nem kevésbé abban a rá olyannyira jellemző epés és vitriolos, mindazonáltal pazarul sziporkázó stílusban előadott szellemi traktában, amiért – mit tagadjam, buzgón, boldog és izgatott várakozásban számlálva a napokat – odamegyek.

Koncz Károly

A hódmezővásárhelyi sajtó megújulása az 1970-es évektől

A városban az első nyomda megalapításától, 1869-től a II. világháború végéig megjelent 106 különféle sajtóorgánum közül még a háború éve alatt is kiadtak három napilapot, legtovább a *Vásárhelyi Reggeli Újságot*, 1944. október 5-ig. A koalíciós években aztán egymás után indult meg a három legnagyobb politikai párt napilapja. A frontok átvonulása után a dezorientált, rémhírekkel teli zűrzavart először a *Vásárhely Népe* próbálta eloszlatni. Első száma 1944. október 23-án hagyta el a nyomdát. A szociáldemokrata *Alföldi Újság* 1945. július 3-án jelent meg, a kisgazda *Vásárhelyi Független Újságot* 1946. február 1-jétől adták ki.

Miután az utóbbi kettő az egyre jobban eltorzuló társadalmi, politikai viszonyok közepette egymás után megszűnt (Alföldi Újság 1948. április 30., Független Újság 1949. április 2.), az egyetlen túlélő a volt *Vásárhely Népe* maradt, amelyet a Szociáldemokrata Párt fölszámolása után megalakult Magyar Dolgozók Pártja megyei bizottsága adott ki 1949. október 30-tól 1956. november 13-ig *Viharsarok* néven. (November 1-jétől 13-ig nyolc száma *Szabad Viharsarok* néven jelent meg!) Az 1956. november 20-án, természetesen továbbra is pártlapként újrainduló, valamivel színesebb utód, a *Csongrád Megyei Hírlap*, a szegedi *Délmagyarország* mellett, az ötvenes évekhez hasonlóan a megye egyetlen napilapja volt.¹ Az újság a Vásárhely Népe évfolyamszámozását folytatta, és 1961. december 31-éig Vásárhelyen is jelent meg. Miután a megyeszékhelyet Szegedre helyezték, 1962. január 1-jével a lap is a szomszéd városba került, és bár 1991-ig még az egykori Vásárhely Népe évfolyamszámozását vitte tovább – már többé nem számítható vásárhelyi lapnak. A város és a megye háború utáni első hírlapja így, az utódaival együtt 48 évfolyamot számlálhatott, és 1991-ben a 48. évfolyam 227. számával szüntette meg jogfolytonosságát, vágta el az utolsó, formai szálat, amely még a Vásárhely Népéhez kötötte. (Ezért tartható sajátosnak, mint később majd tárgyaljuk, a mai szegedi *Délvilág* azon gesztusa, amely a kommunista Vásárhely Népéhez kötve magát, történelmi eredetet vindikált magának; sokáig a következő alcímmel jelent meg: „Alapítva 1944. október 23-án.”)²

A város 1962 után hosszú időre újság nélkül maradt, igaz, a korábbi éveket, az ötvenes évek időszakát is bátran nevezhetjük sajtó nélküli periódusnak, mivel a megyei lapként Vásárhelyen megjelenő *Viharsarok* agitációs anyaggal, párthírekkel tömött, sivár számait, évfolyamait alig nevezhetjük sajtónak. Údító kivétel volt akkoriban Moldvay Győző (1925–1996) költő, újságíró kezdeményezése, aki 1955–1956-ban másfél évig a Petőfi Kultúrház igazgatójaként kulturális havi folyóiratot adott ki, *Vásárhelyi Szó* címmel, a forradalom idején pedig, 1956. október 28-ától november 13-áig megjelentette a *Vásárhelyi Nemzeti Újságot*. Egyébként az ötvenes-hatvanas években csak olyan brosúra-szerű, üzemi híradók jelentek meg, mint a *Csongrádmegyei* [!] *Népnevelő*, a *Népfront Tájékoztató*, a *Verseny Híradó*

vagy a *Boltos Értesítő*. Külön híradója volt a tanácstagoknak, a kisiparosoknak, a propagandistáknak, a termelősövetkezeteknek, a KISZ-szervezeteknek stb. Az érezhető, érzékelhető hiányt ezekkel próbálták pótolni.³

Pótolni próbálta a Csongrád Megyei Hírlap is, amikor mutációként, 1971. február 28-ától 1989. március 31-éig egy úgynevezett vásárhelyi kiadást rendszeresített, amelyben egy oldal mindig helyi anyagot hozott. A monolitikus rend bomlása azonban igazán csak a hetvenes évek közepén indult meg. Ekkor sorra engedélyezték a nagyobb gazdálkodó egységeknek üzemi lap indítását. A HÓDIKÖT, a HÓD-GÉP és a Tangazdaság 1974 januárjában indult, Székkutas község és a helyi Új Élet Tsz által kiadott lap, a *Kutas Népe* 1975 januárjában. A *Rákóczi Híradó* (a Rákóczi Tsz lapja) egészen későn, csak 1987-ben csatlakozott hozzájuk, és 1991-ben már meg is szűnt. Sokáig ezek az újságok jelentették a helyi sajtót Vásárhelyen, a kiadó üzemek felbomlásáig meg is jelentek, kisebb közösségüket hasznosan tájékoztatták. (A HÓD-GÉP 1989 decemberében, a HÓDIKÖT 1990 júniusában szűnt meg, a Tangazdaság 1992 decemberéig, a *Kutas Népe* 1993 decemberéig élt.)⁴

A nyolcvanas évektől a felgyorsuló gazdasági, politikai változások következtében, egyre sürgetőbben jelentkezett egy valóban vásárhelyi lap megindításának igénye. A kezdeményezés a városi tanácstól indult ki. Csizmadia Sándorné tanácselnök nő a lapalapításra vonatkozó első kérelmét 1987. február 27-én írta a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalához. A kurta, néhány soros elutasító válasz után a város a hivatal elnökéhez, Bányász Rezsőhöz fordult. A meggyőző erejű, alaposan megindokolt, április 3-ai föllebbezés azonban szintén negatív „eredménnyel” járt. Sajátságos, talán a politikai helyzet rendkívül gyors változásának tudható be, hogy (amint a fennmaradt dokumentumok is bizonyítják) fél évvel később, 1987. november 23-án a megyei tanács művelődési osztálya már engedélyezhette a *Vásárhelyi Tükör* című negyedéves periodika kiadását és terjesztését. Az anyagi alapot a városi költségvetés mellett a vállalatok támogatása biztosította. (Ez többira az üzemi lapok közeli megszűnése is lehetőséget adott.) A Csongrád Megyei Hírlap korábbi munkatársa, Ocsovszky László által szerkesztett, helyi erőket foglalkoztató, könyvformátumú, 24 oldalas periodika háromezer példányban készült, közérdekű városi híreket, tudósításokat tartalmazott. A lapot tanácstagok, vállalatok terjesztették.

A *Tükör* mindössze egy évig jelent meg negyedévenként, az igények csakhamar túlléptek rajta, és kikényszerítették a hetilappá alakulást. Az azonos című, változatlan munkatársi gárdával készülő hetilap 1989. április 16-án indult. A *Tükör* életében döntő fontosságú változás történt, amikor a lapot fenntartó városi tanács 1990. szeptember 17-én megtartotta utolsó ülését, feloszlatta önmagát, és szeptember 30-án megtartották az önkormányzati választásokat. Mivel ez nem hozott eredményt, az új városvezetés az október 14-ei második forduló után alakult meg, és Rapcsák András (1943–2002) fizikust választotta polgármesterré. A vállalkozó szellemű új városvezetés 1991 februárjában megszüntette a *Vásárhelyi Tükör* támogatását, illetve teljesítményhez kötötte. Három hónapos versenyt hirdetett az erre az alkalomra szervezett *Vásárhelyi Promenádn* nevű lap és a *Tükör Vásárhely és Vidéke* néven megújuló szerkesztősége között. A versenyt a már több mint három éve működő, bejáratott, ismertebb *Vásárhely és Vidéke* nyerte, egyedül maradt a színen.

Az 1991. március 3-án induló új napilap felelős kiadója és főszerkesztője előbb Ocsovszky László volt, helyettese Fehér József, de csakhamar, még az év nyarán

segítségül hívták a vásárhelyi ügyek mindenkor önzetlen támogatóját, Moldvay Győzöt. Decemberben csatlakozott a szerkesztőséghez a Szerbiából egy időre áttelepült Beszédes István vajdasági költő, szerkesztő, a következő évben Szegedről a tapasztalt újságíró, Mórász Attila (1937–1995) és mások. Az indulás ezerötszáz példányszámát még a *Jelen* című aradi melléklet (!) után sem bírták háromezer fölé emelni, a lapkiadás nehéz feladatával a még Ocsovszky által szervezett Lokálpatrióta Lapkiadó Betéti Társaság, később a Hód-Hír Könyv- és Lapkiadó Kft. nem igazán tudott megbirkózni, állandó likviditási gondokkal küzdöttek. A városvezetés a példányszám emelését várta tőlük, a szerkesztőség szerint pedig a város szeretne ugyan saját lapot, de támogatás alig csordogált. A széles érdeklődésű, színes, jól szerkesztett napilap így szűk négyévi megjelenést követően, 1994. december 31-én szomorú véget ért. Megszűnt, jókora adósságot hagyva maga után. Nem bírta a versenyt a majd' ötven éve fennálló megyei lappal, amely ráadásul, 1991 óta privatizálási körülményei folytán egyszerre két variánsban jelent meg.⁵

A Csongrád Megyei Hírlap átalakulása megyei pártlapból tőkés vállalkozó csoport lapjává – bonyolult, kissé zavaros színjáték keretében zajlott le. A lap magánosítása – azt kell mondanunk – magán viselte a privatizáció minden kelet-európai vonását.

Maga a szellemes, tömör *Délvilág* név (Örfi Ferenc leleménye) 1990. március 15-én jelent meg. Alig egy hónap múlva, április 13-án megalakult a Délvilág Kiadó Részvénytársaság, és május 2-ától már ez, a még élő Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalattól független társaság adta ki a Délvilágot. 1990. szeptember 13-án a Csongrád Megyei Lapkiadó szerződést kötött a kevéssel azelőtt megalakult Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó Társasággal, amelyet fele részben egy francia tőkés csoport, a Nice Press Invest, fele részben a Délmagyarország Újságírói Egyesület hozott létre. A szerződésben a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat a Délmagyarország mellett a Délvilág kiadási jogát is eladta a Délmagyarország Kft-nek, noha – mint láttuk – annak már majd' fél éve saját kiadója volt, s nem is szerepelt a Lapkiadó pályázati kiírásában. A színpad mögött megindult a vita, pörre mentek, a helyzet látványos, külső megnyilvánulásaként pedig (alighanem az országban egyedül) 1991. november 11-étől egyszerre két napilap jelent meg a régi Délvilág örökösöként majd' azonos címmel. Mivel a Délmagyarország csoport is jogot formált Délvilág kiadására, a fejlécében lila, illetve kék színt viselő két Délvilág közül a lila, „a régi” fölvette a „*Reggeli*” előnevet, s a „kék” maradt a „si-ma” Délvilág. A groteszk állapot csaknem öt évig tartott.

(Volt tehát már újság, a Vásárhely és Vidékével éppen három. Nem is szólva arról, hogy 1994. november 24-én egy független vállalkozó megindította a *7 Napról* című hetilapot.)

Érdekes, jellemző, ahogyan a két lap évfolyamjelzését változtatja; a „kék” Délvilág 1993. február 1-jéig nem jelölt évfolyamot, fejlécén csak az évszám és a lapszám szerepelt. 1993. február 1-jén azonban 50. évfolyam 26. számot jegyez. [!] A dologhoz hozzátartozik, hogy a kettészakadás előtt néhány héttel, (tehát 1991-ben!) a „lila” Délvilág a 48. évfolyammal befejezte a Vásárhely Népével kezdődő évfolyamszámozását. 1996. április 1-jétől a Délmagyarország mutációjának számítót szegedi, polgári lap, a Délvilág már nemcsak évfolyamszámozásával vállalta az egykori, vásárhelyi, kommunista lappal való jogfolytonosságot, hanem – miután 1996 februárjában bírósági ítéletre hivatkozva elfoglalta a „lila” Délvilág szer-

kesztőségi helyiségeit, és a munkatársaknak öt kivétellel fölmondott – április 1-jétől alcímében is hirdette a jól hangzó történelmi eredetet: „*Alapítva 1944. október 23-án.*”

Ezt követően az immár színmegjelölés nélküli, „sima” Délvilág, mérsékelt mennyiségű vásárhelyi anyaggal, folyamatosan megjelenik. Igaz, az alcímet, csak az évszámot hagyva, később, e sorok írójának javaslatára, megváltoztatták.

Jól kivehető vonulat már a XIX–XX. század fordulójától a városban a kulturális folyóiratok megjelentetése, illetve ilyenek kísérlete. (A kétségtelenül meglévő igény – amely a város Németh László által is tisztelt, sajátos szellemiségére utal –, többek közt olyan magas színvonalú folyóiratokat teremtett, mint Gonda József *A Jövendője* (1910–12), amelynek Ady is munkatársa volt; meg az 1946–48-as *Puszták Népe*, és a *Délsziget*, az akkor itt tanító Németh László drámáival.) A rendszerváltozás körüli években a Petőfi Művelődési Központ – követve Moldvay Győző 1955–56-os példáját – folytatta a kulturális, közéleti orgánumok sorát, megindítva 1988-ban a rendszerváltozás egyik szellemi előkészítőjének számító *Juss* című negyedéves szemlét. (A lap Szoboszlai Zsolt főszerkesztő távozása miatt csak két évig jelent meg Vásárhelyen.)⁶

A kilencvenes években, majd az ezredforduló körül a lapindítási kedv tetőzése idején a nyilvánosság igényével lépett föl az önkormányzat, de az olvasókörök, civil szervezetek, sőt még az Erzsébet Kórház–Rendelőintézet is a kiadók sorába állt. Az élet más területeire is kitekintő havi *Egészségügyi Krónika* kivételesen hosszú ideig, egy teljes évtizedig élt (1996–2006). Az Ausztráliából hazatért Endrey Antal kis példányszámú *Nemzeti Újságja* a rendszerváltozás kezdetétől hirdette tulajdonosa kereszténydemokrata eszméit. A kilencvenes évek elején alapított négy nyomda, üzeme folyamatos működését elősegítendő, hirdetési, programajánló lapokkal, ingyenes szóróanyagként terjesztett reklámkiadványokkal jelentkezett. Lapot indított Mártély község is. Az önkormányzati kiadványok a *Vásárhelyi Kurir*, a *Vásárhely*, a *Vásárhelyi Napló*, a *Jövőkép*, és a *Vásárhelyi Polgárok* elsősorban az Európa-parlamenti, az országgyűlési és az önkormányzati választások kampányait szolgálták, miközben a városvezetés munkájáról is igyekeztek beszámolni.⁷

A különféle egyéb periodikák legtöbbje azonban rövid életű volt, jellemzően sok az egy-két hónapot megért hirdető újság. (A civil szervezetek, olvasókörök havi lapjának, a *Vásárhelyi Krónikának* is mindössze tizennégy száma jelent meg 1995–1996-ban.) A vállalkozó kiadók nem tudtak kitörni a szándék és lehetőség ellentmondásának ördögi köréből.

A változatos korszak túlélője a Délvilág mellett A 7 Napról című hetilappal 1994-ben indult vállalkozás, amely a kommunikációs lépcsőn egyre följebb lépkedve, 2006-ig megjelenő hetilapja mellett 1996-tól rádiót, sőt *Promenádnak* néven 2002 óta internetes hírportált is működtet.

Az írott sajtónak a számítógép előretörése mellett való fennmaradása szempontjából fontos cselekedet volt a *Vásárhelyi Látóhatár* című folyóirat indítása 2010-ben. A negyedéves periodika igyekszik átfogni a város helytörténeti, művészeti, kulturális életének teljes spektrumát.⁸

* * *

JEGYZETEK

- 1 Kárász József: A Csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1843–1970. Szegedi ny. 1974.
- 2 Az idézett lapok bekötött évfolyamai megtalálhatók a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban (NLVK).
- 3 Kárász József: i. m.
- 4 Kőszegfalvi Ferenc: A Csongrád megyei sajtóbibliográfia hódmezővásárhelyi kiegészítései. = Magyar Könyvszemle, 2004. 4. sz. 395–401. p.
- 5 Ocsosvsky László személyes közlései a szerző számára.
- 6 A magánosítással, a közleményben leírt eseményeknek a szerző közvetlen tanúja, illetve szereplője volt. Ismeretei innen erednek.
- 7 A lapok számai, évfolyamai a NLVK-ban.
- 8 Fuchsné Benák Katalin: Értékmérés a XX. században Hódmezővásárhelyen. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 7. sz. 49–51. p.

Kőszegfalvi Ferenc

A HUNGARNET EGYESÜLET DÍJAZOTTJA

**2013. március 26-án a soproni Nyugat-magyarországi Egyetemen
adták át az idei Hungarnet-díjakat. Az egyik kitüntetett**

MOLDOVÁN ISTVÁN,

**az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások osztályának
vezetője, aki a tartalomfejlesztésben elért kiemelkedő teljesítményéért
részesült a díjban.**

A kitüntetettnek szívből gratulálunk!

Tóth Béla
(1924–2013)

Hosszú, kacskaringós és változatos életutat járt be. Dombiratoson született 1924. december 21-én. Szülőfaluját soha nem tudta elfelejteni, egy szociografikus ihletésű könyve, legendáriuma tanúskodik róla, ennek egyik visszaemlékezésében írja:

„Gondolatban ki sem húztam a lábam otthonról, noha negyven éve nem élek már a faluban”¹

Apja, bár orgonaasztalosnak is tanult, de Dombiratoson csak falusi iparos volt, aki hiába vágyakozott az önálló mesteri létre, azt csak a világháború után élvezhette volna, ha lett volna megmunkálni való anyag. Anyja állatokat nevelt, földet művelt, napszamba járt, háztartást vezetett. Ezek után természetesnek tűnt, hogy apja maga mellé vette inasnak, majd Mezőkovácsházára került, ahol megkapta a segédlevelet. Segédként szegedi asztalosmestereknél dolgozott, utoljára a jeles Wirth és Rengei cégnél. E cég megbízásából lépte át először a Somogyi-könyvtár kapuját: asztalosként neki kellett a megrendelt tizenkét polcos állványt a helyszínen összeszerelni.

De ekkor már dúlt a világháború. A polgári légoltalom műszaki mentőalakulathoz osztották be. Így került 1944 szeptemberében másodjára is a Somogyi-könyvtárba, mert az egyik amerikai bombatámadás, majd a közúti híd fölrobbantása kitörte a bibliotéka akkori otthonának, a múzeummal közös Kultúrpalotának minden ablakát, azokat kellett bedeszkázni. A legenda szerint a néprajzi gyűjtemény parasztszobájában húzta meg magát egy időre.

A háború utáni évek a tanulás esztendei voltak. Előbb a dolgozók gimnáziumában, majd a szegedi tudományegyetem bölcsészkarán, ahol orosz tanári oklevelet szerzett. A NÉKOSZ mellett emberi arcukat, tudásvágyát kiváló tanárok alakították: Czögler Kálmán, Furbás Oszkár, Inczeff Géza, Vajtai István a középiskolában, Klemm Antal, Koltay-Kastner Jenő, Mészöly Gedeon, Tettamanti Béla és mások az egyetemen. A kötelező katonáskodás letöltése után az egyetem alkalmazta: ószláv összehasonlító nyelvi órákat tartott a szláv filológiai intézetben és a Juhász Gyula Fiúképzőintézetet igazgatta. Emberi alapállására jellemző, amit Ilia Mihály írt róla:

„Én sohasem hallottam az én kollégiumi igazgatómat nevelési elvekről, módszerekről beszélni, de nekem irodalmi ügyekben olyan indítást adott példájával és jó szavával, hogy máig is abból futja. Tóth Béla valószínű, hogy

erre már nem is emlékszik. De sok egyetemi társam emlékszik hasonló esetre. Ami vele történt meg és Tóth Béla volt a történet másik szereplője.”²

Tari János, a városi tanács elnökhelyettese, földéaki születésű lévén földije volt, és ő ajánlotta neki a tudományos főmunkatársi stallumot a Somogyi-könyvtárban. Így került 1958. január 16-ával tizenhetedik főhivatású alkalmazottnak a nagy múltú városi könyvtárba, a városi tanács végrehajtó bizottságának határozata alapján. Az elképzelés szerint különgyűjteményi könyvtárosnak szánták, de a létszámhiány miatt részt kellett vennie a napi olvasószolgálati munkában, így nem sok haszna volt, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban Berza Lászlótól tudakolta meg a helyismereti munka mineműségét.

De földije egy idő után megtudakolta, mire jutott, s amikor kiderült, hogy semmire, egy kis bérfejlesztéssel fölszabadította fél napját. Első munkája, megrendelése a szegedi szabadtéri játékok történetére vonatkozó cikkek kigyűjtése volt – az 1959-ben újjászületett játékok első igazgatója Tari János lett. Másológép híján a tanácstól kapott fényképezőgéppel látott neki, úgy, hogy egy múzeumi munkatárs-tól megtanulta a laborálás tudományát. Persze a fényképezőgép másra is jó volt, nem csak reprodukciók készítésére. Fényképezni kezdte a lebontásra ítélt házakat – ekkor még álltak az Oskola utca keleti oldalának műemlék, illetve műemlék jellegű épületei. Érdeklődési köre miatt az ipartörténeti adatokat³ is gyűjtötte. Hogy magnetofont szerezzen, elvállalta az akkor nagyon divatos téma, a munkásmozgalmi veteránok visszaemlékezései hangfelvételeinek gyűjtését. Később ugyan e „dokumentumgyártás” nem nyerte el a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vizsgálatának tetszését, de a későbbiekben a helyismereti tájékoztató munka nélkülözhetetlen elemévé vált mind a kép-, mind a hanggyűjtemény.

Nem volt könnyű elfogadtatnia magát a könyvtár munkatársaival. Politikai „ejtőernyősnek” tartották, aki 1956 miatt került új állásba, ugyanakkor nem javított a megítélésen, hogy „janicsár” volt, vagyis munkás-paraszti származású, újsütetű értelmiségi. De igyekezett ezzel nem foglalkozni.

„Tette, amit tehetett, leginkább amiben az örömét is megtalálta, nemcsak a mindennapi betevő falatját. Potyára nem lógatta a lábát, potyára sehol se piszkolta a gyöpöt. Ha hasznára nem lehetett embertársainak, kárukra, szándékosan, bizonyosan nem cselekedett.”⁴

Ezt aztán mégiscsak észrevették kollégái és becsülték érte. Eközben a könyvtár létszámfejlesztésének köszönhetően teljes munkaidőben foglalkozhatott a helyismereti munkával. De ez nem napi nyolc órai tevékenységet jelentett. Szívvel-lélekllel vetette bele magát ebbe a tevékenységbe. Korábban is minden érdekelte, ami működik, hogyan, milyen elven? Most meg a történelmi folyamatok, mozgások gyűjtötták föl érdeklődését. Többnyire már reggel hatkor ott ült szobájában, és lapozta a régi hírlapokat, akár este nyolcig is. Nagyon megragadta képzeletét a törökker. Első önálló kötete *A köszörűs kádi*⁵ is ennek szülötte. De ezt a kort idézi lapokban, folyóiratokban sok cikke, elbeszélése, meséje, ahogy több könyve is, mint a látványos, korabeli ábrákkal gazdagon illusztrált *Teremtő Joó Istvánék emlékező könyve*.⁶

Ez utóbbi írói műhelymunkájának jellemző tulajdonságára vet éles fényt: számára nemcsak a meseszöveg a fontos, hanem az ismeretközlés is. Érdeklődéséhez

méltó feladatot talált a helytörténetben. Nem volt véletlen, hogy olyan hihetetlen tudásszomjjal látott hozzá a könyvtár őt érdeklő anyagainak átböngészéséhez. Mindent tudni akart, hogy ismereteit átadhassa.

Már a '60-as, '70-es években megjelent regényei, elbeszéléskötetei is a társadalom egy-egy lényeges problémáját – termelőszövetkezetek szervezése, a népi kollektívák társadalmi beilleszkedése – igyekeztek körüljárni, emberi, lélektani hatását megmutatni.⁷ Ez bővült a hírlapírói rutinon túlnövő szociográfiai riportok valóságtükrözéseivel⁸, majd az egyre személyesebbé váló, a megélt, ki- és megküzdött harcokat, eredményeket lejegyző visszaemlékezésekkel, különös nyelvezetű, hangulatú szépprózával.⁹

Ez a személyesség volt az egyik vonzerő, amellyel meghódította a munkatársakat olyannyira, hogy egyre többen keresték társaságát és osztották meg vele gondjaikat, bajaikat is. Nemkülönben ellenállhatatlan volt a mesélőkedve. Egész legendáriumot alakított személyes életéből. Csodálatos volt minden szereplése a számatlanul vállalt író-olvasó találkozókon, de a kollegák is elbűvölve hallgatták „grízestészta hangját” minden alkalommal. Nem csodálható tehát, hogy a már említett első megjelent kötete mellett még három meséskönyvet jelentetett meg¹⁰ Mesélő–anekdotázó kedvének terméke a humoros várostörténet¹¹ is. De életművében még jobban megragadható a helytörténeti kutatás eredménye a szegedi nagy árvíz, valamint Móra Ferenc születésének centenáriumán megjelent két kötet¹² esetében. A XIX. századi Szeged mindennapjait jelenítette meg regényesen Ökrös János „szubjektív emlékezéseiben” és az 1848. október 5-én a szegedi várból szabadon bocsátott olasz foglyok történetében.¹³ Ugyancsak Szeged jelenik meg fényképek mellett Tóth Béla gondolataiban is a Panoráma képeskönyvében.¹⁴

De könyvtárosi pályafutásnak csak első része, a szakmával való alapos megismerkedés volt ez a bő évtized. A körülmények alakulása miatt el kellett vállalnia a helyettes igazgatói szerepet. Ekkor az intézményvezetés kulisszatitkaiba kapott betekintést, ami nagy hasznára volt 1973-ban, amikor addigi városi könyvtári mivoltának ellenére a Somogyi-könyvtárat bízták meg a megyei könyvtári funkció ellátásával is. Az addigi igazgató, Bezeredy István, korára és egészségi állapotára tekintettel ezt a váltást már nem vállalta, és szinte kézenfekvő volt, hogy az ereje teljében lévő helyettese álljon a kibővült igazgatói posztra. Március 1-jével vette át az immáron városi, szegedi járási és megyei könyvtár irányítását.

Emberpróbáló munka volt, hiszen hirtelen tizenhárom új munkatársat kellett valahogy elhelyezni, úgy, hogy amikor Tóth Béla a könyvtárba került 1958-ban, csak a raktár egyik részében tudott magának elkeríteni egy dolgozószobát, az állomány pedig azóta csak növekedett. Most is eredeti szakmája volt a segítségére. Kifundálta, hogyan lehet a könyvraktár nagyobb sérelme nélkül újabb munkaszobákat kialakítani. Ám nem volt egyszerű a három helyről összeverődött gárda egybeszoktatása, az új helyzetben alkalmas munkamódszerek kidolgozása. De a hivatalokkal is meg kellett vívni a harcot. A tanácsok között állandó civakodás tárgya volt az intézmény költségvetése: mennyivel járuljon hozzá a megye, mennyivel a járás, mennyivel a város? A Somogyi-könyvtár ugyanis adománylevelének kikötése miatt kizárólag városi tulajdonú. Ezeken a vitákon mindig csak a könyvtárosok vesztek. Újra kezdődött személyi megmérettetése is a szakmában. Az ő szavaival:

„Az igazgatótársak közül fele-fele arányban voltak, akik elfogadtak, barátságukba vettek, és voltak, akik majdhogynem semmibe vettek. Az igazi szakemberek szemében én soha nem voltam szakember. Inkább csak azért voltam sikeres, mert nagy dumám volt, jó kapcsolatteremtő erőim vannak. Ennyi, amit elismertek. De annak is jaj, akit mindenki szeret!”¹⁵

De az igazi megpróbáltatással teli időszak még csak ezután következett. A Somogyi és a Szegedi Egyetemi Könyvtár súlyos helyszűke miatt, továbbá könyvtárszervezési, racionalizálási okból is már 1959-ben fölmerült egy új könyvtárápület szükségessége, 1968-ban elkészült az első beruházási javaslat, majd 1971-ben kiírták a pályázatot.¹⁶ Ám a minisztérium nem vállalta az egyetemi könyvtárra eső rész finanszírozását, így az eredeti elképzelés kútba esett. A helyszűke azonban megmaradt, és Tóth Béla most már egyedül a városi tanácselnököt bombázta az el nem évülő igénnyel. Sikerült a város távlati fejlesztési tervébe a fürdővárosi jelleg megerősítése és a trolibuszvonalak telepítése mellé az új könyvtár megépítését és a városmonográfia megírását is belevétni. A Minisztertanács rábólintott, és tervpályázat nyertese, a Pomsár János vezette Budapesti Városépítési Tervező Vállalat munkacsoportja hosszú tervezési és áttervezési folyamat végén elkészítette a kiviteli terveket. A terület szanálása ugyan még 1974-ben elkészült, de az épület tervezett funkcióinak változása, valamint a pénzhiány miatt csak 1978 őszén indult meg az építkezés, ami ráadásul elég lassan haladt, így csak 1984. június 6-án került sor az ünnepélyes könyvtárávatarásra.

Ám eddig hatalmas szervezőmunkát kellett elvégezni, amelynek motorja mindvégig Tóth Béla volt, aki fáradhatatlanul kilincselte a berendezésért, a gépesítésért, a számítástechnikáért, és még ki tudja, miért. És fáradhatatlanul lelkesítette, látta el megtervezendő feladatokkal munkatársait. Ennek tárgyiasult bizonyítékai az *Épülünk* című belső használatra 1981. augusztus 14-én megjelentetett alkalmi periodika, amelynek további számai kirajzolják az építkezés folyamatát. Az utolsó szám 1984. június 4-én látott napvilágot *Fölepültünk* címváltozással. Közben pedig a *Költözünk* című társalap 1983-ban megjelent három száma jól jelzi a könyvtárosok fölkészülését az új feladatok megoldására, ellátására.

A munka természetesen nem ért véget az épület avatásával, sok-sok finomításra, alakítgatásra volt szükség, hogy az épületet belakhatóvá lehessen tenni, hogy a könyvtári ellátást minél zökkenőmentesebben lehessen biztosítani. Ennek is vezére tudott lenni hatvanévesen Tóth Béla, és csak öt év után, amikor már működőképesnek látta a megteremtett és használatba vett épületet, intézményt, amikor egészsége is figyelmeztette a lassításra, gondolt az elköszönésre. 1989. november 30-ával hagyta el igazgatói székét, és vonult nyugdíjba. De már a nagy építkezés alatt megjelent a tervezett Szeged monográfia első, majd később a második kötete.¹⁷ A könyvtár megnyitásának centenáriuma az intézmény monográfiája¹⁸ – csupa olyan alkotások, amelyek lezártak egy korszakot, hogy a magasabbra lépést előkészítsék. A mai Somogyi-könyvtár Szeged kulturális életének megkerülhetetlen, minden város lakó által ismert tényezője.

* * *

Temesi Ferenc Tóth Béla 75. születésnapjára írott köszöntőjében hűségét emelte ki:

*„Hűség a dajkáló »Iratos dombhoz« (azaz Dombiratoshoz) és az eszméltető Szegedhez. Hűség ehhez a tájhoz, ehhez a néphez, ehhez a beszédhez. A legszebben őző magyar írónk ő. Hűséges maradt generációjához, ama fényes szelekhez, és hűséges maradt a baloldali eszmékhez is.”*¹⁹

Én még a munka, az alkotás szeretetét emelném ki:

*„Szerette szentségesen szép szakmáját. A jó munkálatú, szépszagú fenyőmateriaikat, a jójárású gyalút, a szép muzsikájú fűrész, a jó markolatú éles véőket, a remekbe szabott teremtést...”*²⁰

* * *

Az alkotó asztalos, író, könyvtáros Tóth Béla ez év január 25-én örökre megpihent. Nevét őrzik a könyvtári katalógusok, teremtő erejét a Dóm téri épület, keze járását az általa még igazgató korában is alkotott asztalos remek, emberségének melengető emlékét mindazok, akik csak egyszer is találkoztak vele mesélés közben, és azok is, akik könyvein keresztül ismerték meg. Nyugodjon békében!

JEGYZETEK

- 1 Tóth Béla: Iratos dombon. Bp., Magvető, 1988. 122. p.
- 2 Ilia Mihály: Író a körtöltésen belül és kívül. = A hetvenöt éves Tóth Béla vándortarisznyájának belbecséből / Kiss Ernő, Majzik István szerk. Szeged, Bába, 2000. 87. p. (A Tisza hangja, 51.)
- 3 Szeged vasművészége / [a bev. írta Tóth Béla] ; [szerk. Péter László]; [a műleírást kész. Tápai Antal] ; [rajz. Tipity János]. – Szeged : Vár. Tcs. : Somogyi-kvt., 1980. 331 p., ill.
- 4 Tóth Béla: Hetvenkedések : önéletrajz – képekkel. = A hetvenöt éves Tóth Béla i. m. – 40. p.
- 5 Tóth Béla: A köszörűs kádi : szegedi török mesék. – Szeged, Tiszatáj, Városi Tcs., 1959. – 64 p. – (Tiszatáj irodalmi kiskönyvtár)
- 6 Tóth Béla: A dervis kilenc egere : török históriák ; [vál., a szöveget gond. és az utószót írta Steinert Ágota] ; [Gyulai Líviusz linómetszeteivel]. – Bp., Terebess, cop. 1997. – 169 p. : ill. – Tóth Béla: Teremtő Joó Istvánék emlékező könyve. – Szeged : Bába, 2000. – 103 p. – (A Tisza hangja, 42.) – Tudósítások a török kori Szegedről / Tóth Béla. – Szeged : Bába, 2003. – 88 p.
- 7 Tóth Béla: Atya, fiú, szentlélek : regény. 1–2. köt. – Szeged, Tiszatáj–Magvető, 1962. – 256, 243 p. – (Tiszatáj irodalmi kiskönyvtár) – Tóth Béla: Mi, janicsárok : regény. – Bp., Szépirod. Kvk., 1969. – 372 p. – Tóth Béla: Álarcban : elbeszélések. – Bp., Szépirod. K., 1976. – 330 p.
- 8 Tóth Béla: Tisza. = Tiszatáj. – 1967. márc. – 1973. aug. – 26 közlemény. – Tóth Béla: Tarján teremtése. = Délmagyarország. – 1970. jan. 14–febr. 1. – Egy szegedi lakótelep születéséről

- 14 részben. – Tóth Béla: Tiszajárás. – Szeged, Bába, 2006. – 456 p. – Az 1967 és 1987 között a Tiszatájban megjelent irodalmi szociográfia rövidített, szerkesztett változata.
- 9 Tóth Béla: Gyaluvonások. – Bp., Szépirod. Kvk., 1979. – 397 p. – Tóth Béla: Iratos dombon. – Bp., Magvető, 1988. – 288 p. – Tóth Béla: Anyám fiai. – Bp., Szépirod. Kvk., 1990. – 165 p. – Tóth Béla: Kuttyák, birkák, szamarak : lólegendák. – Szeged, Bába, 2002. – 168 p.
- 10 Legeltetés a három sárkány pusztáján / [vál. és a szöveget gondozta Tóth Béla] ; [Csáky Lajos rajzaival]. – Bp., Móra, 1984. – 174 p. : ill. – (Hetedhét Magyarország) – Mély a Tiszának a széle... : Szeged környéki népmesék / a meséket gyűjtötte, szövegüket gondozta és könyvbe szerk. Tóth Béla. – Szeged, Typo-System, 1996. – 245 p. : ill.
- 11 Szeged vidámítása. 1–2. : várostörténet anekdotákban - Noé bárkájától a mai szent napig / gyűjt., írta, szerk. Tóth Béla. – Szeged, Bába, 2004. – 267, 263 p.
- 12 A szegedi nagyárvíz képeskönyve / [írta és szerk. Tóth Béla]. – Szeged, Városi Tcs., 1979. – 215 p. : ill. – 2. jav. és bőv. kiad. 1979. 223 p. – 3. bőv., jav. kiad. 2009. 288 p. – Tóth Béla: Móra Ferenc betűösvényein. – Szeged, Városi Tcs., 1979. – 422 p. : ill.
- 13 Tóth Béla: Szegedi regélő : céhmesteri irományok 1810–1949-ig : egy öreg asztalosmester emlékezései. – Szeged, Somogyi-kvt., 1999. – 280 p. – Tóth Béla: In prigione : olaszok a szegedi várban : prigionieri italiani nella fortessa (casamatta) di Szeged : történetek a rács mögött. – Szeged, Bába, 2000. – 133 p. – (A Tisza hangja, 63.)
- 14 Szeged / [képek Kovács László] ; [szöveg Tóth Béla]. – Bp., Panoráma, 1972. – 126 p. : ill. – (Panoráma képeskönyvek)
- 15 Gyuris György: „Mindig bimbózik valami új az ember fejében... : Tóth Béla, a szegedi Somogyi Könyvtár nyugalomba vonult igazgatója mesél. = Könyvtáros. – 40. évf. 4. sz. (1990. április), 196. p.
- 16 Havassy Pál–Sallai István–Tombor Tibor: Szegedi könyvtár és levéltár új épületének tervezési programja. – Bp., OSZK KMK, 1972. – 36 p.
- 17 Kristó Gyula: Szeged története. 1. A kezdetektől 1686-ig. – Szeged, Somogyi-kvt., 1983. – 810 p. : ill. – Szeged története. 2. 1686–1849. / szerk. Farkas József. – Szeged, Somogyi-kvt., 1985. – 846 p. : ill.
- 18 A Somogyi-könyvtár száz éve : könyvtártörténeti tanulmányok / szerk. Péter László. – Szeged, Somogyi-kvt., 1984. – 448 p. : ill.
- 19 Temesi Ferenc: Tóth Béla: 75!. = A hetvenötéves Tóth Béla i. m. 93. p.
- 20 Hetvenkedések i. m. 39–40. p. – Eredeti írásmóddal.

Gyuris György

Darabos Pál (1931–2012)

A könyvtáros kollégák nevében búcsúzom Darabos Páltól, illetve az „aranyos kollégák” nevében búcsúzom Darabos Palitól, mert nekünk, akik évtizedeken át munkatársai voltunk az Akadémiai Könyvtárban, Pali marad, mi pedig neki „aranyos kollégák”. Ugyanis, ha egy másik osztályra betoppant, utánozhatatlan, kicsit ironikus, kicsit hamiskás hanglejtéssel Pali rendszerint ezzel a fordulattal köszönt: *Üdvözlöm az aranyos kollégákat!* Ha csak egy-egy munkatárssal találkozott, a *servus humillimus* járt ki neki.

Az Akadémiai Könyvtár azon nagy nemzedékének egyik utolsó tagja volt Ő, amelyet többek között F. Csanak Dóra, Durzsa Sándor, Vekerdi László, Vitályos László neve fémjelez. Többen közülük jobb híján, kényszerből, a politikai helyzet hatására húzták meg magukat a Könyvtárban, mégsem tartotta egyikük sem megalázonak, hogy katalóguscédulákat kellett gyártaniuk, vagy „harmadik személynek kellett kiadniuk könyveket”; munkájukat szolgálatnak tekintették.

Nem kell nagy merészség hozzá, hogy kimondjam: Darabos Pali életében a könyv volt legfontosabb tárgy. Munkahelyén is, otthonában is tengernyi könyvvel vette körül magát. Könyvek iránti szenvedélyes szeretete szülővárosában, Békéscsabán, kisdíák korában alakult ki. Nyolc- és tízéves kora között mintegy 200-250 kötetes ponyvakönyvtárat gyűjtött össze.¹ Könyvgyűjtő szenvedélye egész életén végigkísérte, szinte megszállottan bújta az antikváriumokat, és tőle magától tudjuk, hogy bárhová ment, elsőik között a helyi antikváriumot tekintette meg.² Pali azonban nemcsak szenvedélyesen gyűjtötte, hanem már-már mértéktelenül olvas-ta, falta is a könyveket. Kisgyermekkorában olvasási mániája oly mértékben elfajult, hogy kétségbeesett édesanyja elégette a már említett gyűjteményt.³ A megrázó esetre így emlékezik:

„Ez volt életem első nagy személyes vesztesége, és hetekig betege voltam. De a hatása csodálatos volt, mert ilyen könyveket soha többé nem gyűjtöttem, nem is olvastam, szenvedélyemet mintha jótékony szél fújta volna el, nyoma sem maradt, csak mint egy régmúlt esemény emléke.”⁴

Az értéktelen ponyvák után – még mindig kisdíákként – értékesebb olvasmányok következtek: Grimm, Andersen, az *Ezeregyéjszaka legszebb meséi*, Benedek Elek meséi, *Robinson*, *Gulliver*, Cooper regényei. Az újabb nagy, szinte mániákus olvasási láz Féja Géza hatására ejtette hatalmába Palit; ekkor már a világirodalom remekei kerültek sorra. Féja Géza 1945-ben Békéscsabára költözött, átvette a Városi Könyvtár vezetését, újjászervezte működését. Pali ötödikes gimnazistaként, a

sors kegyeltjeként 1945 telétől Féja mellé került önkéntes kisegítő könyvtárosnak.⁵ Ekkor jegyezte el magát egy életre a könyvtárosi hivatással. Nem foglalkozással, mint manapság dívik, hanem hivatással! Érettségi után az ELTE-n folytatta tanulmányait, és választása természetes módon esett a könyvtár szakra, amely mellé a magyart párosította. Nehéz, embertelen években, 1950 és '55 között járt egyetemre, s 1954-ben, negyedéves hallgatóként került az Akadémiai Könyvtárba. 1997-ben ment nyugdíjba, tehát 44 évet szolgált az ország első tudományos könyvtárában: 1965-től csoportvezetőként, 1986-tól osztályvezetőként irányította a feldolgozó osztályt. Ez a száraz, hivatalos megfogalmazás azonban elfedi a lényegét, Pali ugyanis világléletében szakozó volt. Aki jártas a könyvtárosi hierarchiában, tudja, hogy a szakozó ennek a hierarchiának a tetején helyezkedik el, és Pali ebből a társaságból is messze kiemelkedett: az ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) a fejében volt. Tudását bőkezűen osztotta meg másokkal. Nyugdíjasként a Keleti Gyűjtemény munkatársait tanította a szakma mesterfogásaira, ők pedig ragaszkodásukkal fejezték ki hálájukat: betegsége alatt rendszeresen látogatták, tartották benne a lelket.

Élete legfontosabb, szellemi vonatkozású találkozása is az MTA Könyvtárhoz fűződik. 1958-ban, Sarlócska Ernő révén itt találkozott Hamvas Bélával. Minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ez a találkozás döntően befolyásolta élete hátralevő részét. A felkészülés éveit után, az 1980-as évektől kezdődően szívósan, rendszeresen kutatta Hamvas életművét, és kutatásaira 2002-ben megjelent, *Hamvas Béla. Egy életmű fiziognómiája* című monográfiája három monumentális kötetével tette fel a koronát. Hamvas Béla és Darabos Pál neve ettől kezdve elválaszthatatlan egymástól, amíg lesz Hamvas-kutatás, ez a három kötet megkerülhetetlen marad.

Sokoldalú tehetség volt, igen-igen kiterjedt műveltséggel. Bár egész életében szó szerint könyvek között élt, tudása nem halott, papírízű ismeretanyag volt, hanem megélt, eleven műveltség. Megkülönböztette őt a szobatudósoktól szépírói vénája – erről *Dohányos Ádám történetei* tanúskodnak; Pali a szakmát belülről ismerő alkotó ember érzékenységgel olvasott. A magyaron kívül latinul, németül, angolul, franciául is sok-sok verset, szállóigét, közmondást ismert, és ezeket nagy élvezettel, de sohasem tudásával kérkedve, mindig az adott helyzetnek megfelelően idézte. Ő fordította magyarra René Guénon metafizikai műveit és a *Perzsa Halottaskönyvet*. Bár a legfontosabb az irodalom és a filozófia volt az életében, remekül tájékozódott a festészetben és a klasszikus zenében is.

Azon ritka filoszok közé tartozott, akik tisztában vannak vele, hogy a kultúrának a testi kultúra is része. A testet és a szellemet nem választotta el egymástól, egységben látta és együtt művelte mindkettőt: évtizedek óta minden reggel jógázott. Nem sportolt, az öncélú, csak eredményt hajszoló testkultusz hidegen hagyta, ő azért művelte testét, hogy szelleme emelkedhessen. Ét- és életrendjét is szellemi célkitűzései szolgálatába állította, nagyon tudatosan táplálkozott, szerdánként böjtölt. Ritmust adott az életének, hiszen a ritmus a szakrális rend lényege. Életritmusával szakralizálta hétköznapjait. Ennek volt köszönhető, hogy nyolcvanéves korában is irigylésre méltóan egészséges, energikus volt. Döbbenetesen illenek rá, amit Ő írt atyamestere, Féja Géza halálakor:

„Soha, egyetlen percig nem volt öregember, mert utolsó percéig, a halálos ágyon is ugyanaz az ifjonti hév fűtötte, mint fiatal éveiben...”⁶

Nem a tények megszépítése mondatja ezt velem, tanúsíthatom, hogy Pali esetében ez szó szerint így igaz. Szelleme akkor is fiatalos, élénk maradt, amikor betegsége kórházi ágyához szögezte és mozdulatlanságra kárhoztatta – utolsó beszélgetésünkkor Schillert idézte németül. Éppen azért ért bennünket villámcsapásként a hír a betegségéről, mert sohasem láttuk őt öregembernek. Ezért bíztunk benne, hogy legyőzi a betegséget, hogy meggyógyul.

Kedves Pali, Te arra tanítottál bennünket, fiatalabb kollégákat, hogy a könyvtáros az örökkévalóságnak dolgozik. Te immár átköltöztél az örökkévalóságba, pedig sok dolgod lett volna még közöttünk. Az Akadémiai Könyvtár 1956 utáni történetét is Neked kellett volna megírnod. Milyen ízesen, élvezetesen, százsámra tudtad mesélni a különféle könyvtári történeteket! A mese azonban – Adyval szólva – meghalt! Tudjuk, hogy minden mese meghal egyszer, de ez csekély vigasz nekünk, akik itt maradtunk.

Kedves Pali! Búcsúzom Tőled: sit tibi terra levis. Isten veled!

JEGYZETEK

- 1 Darabos Pál: Könyvkultúra és olvasási szokások Békéscsabán – negyven évvel ezelőtt. Egy hajdani kisdíák visszaemlékezései. = Új Aurora, 1979. 2. sz. 106. p.
- 2 Uo. 107. p.
- 3 Uo. 109. p.
- 4 Uo. 109. p.
- 5 Uo. 117. p.
- 6 Darabos Pál: Emlékezés Féja Gézára, Békéscsabára és az ifjúságra. = Új Aurora. 1979. 1. sz. 27. p.

Babus Antal

Surján Miklós (1933–2012)

Immár jó negyedéve annak, hogy eltemettük Surján Miklós címzetes igazgatót, a szeretetre és tiszteletre méltó embert, a kiváló könyvtárost, a helyismeret és helytörténet tudós kutatóját. Október 27-én nekem jutott az a megtisztelő, de nem könnyű feladat, hogy a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár és az MKE területi szervezete nevében köszönjek el tőle a pécsi köztemető kápolnájában, amely szűknek bizonyult a hozzátartozók, a kollégák és barátok gyászában osztozni kívánók befogadására. Mint kuratóriumi elnökét gyászolja őt a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, s mint alapító tagját és monográfusát a Pécsi Kamarakórus.

Surján Miklós 2012. október 12-én fejezte be földi életét Pécs városában, ugyanott, ahol 1933. április 30-án megszületett. Ez évben töltötte volna be a 80. életévét. Nemcsak gyászt és pótolhatatlan űrt hagyott maga után, hanem igazi kincseket is, egy tehetséges és szorgalmas ember sokoldalú munkásságának eredményét. Munkájának elismerését a kitüntetések (Szocialista Kultúráért 1975, 1980, Szabó Ervin Emlékérem 1987, Közművelődésért Díj 1995) és a szakmai előmenetel állomásai jelzik (1956-tól feldolgozó könyvtáros, osztályvezető, 1979-től 1990-ig igazgató-helyettes, 1991-től 1994-ig igazgató a Csorba Győző Megyei Könyvtárban), és nem utolsósorban az általa jegyzett publikációk. 1995 végén, immáron nyugdíjasként, a helytörténeti osztály munkatársa lesz, s mondhatni, ekkor új alkotói korszak kezdődik az életében.

Az általa szerkesztett retrospektív bibliográfia, a *Baranya megye sajtóbibliográfiája, 1832–1984* már korábban, 1992-ben napvilágot látott a Baranya Megyei Könyvtár *Pannónia Könyvek* sorozatában, Horváth Eszter és Kerekes Imre közreműködésével. Az újabb munkálatok eredményeképpen előbb a *Ki kicsoda Baranya megye könyvtáraiban? című* hézagpótló kiadvány jelenik meg a szerkesztésében (Baranya Megyei Könyvtár, 2002), majd pedig a terjedelmével is tiszteletet parancsoló munka, a *Pécs bibliográfiája, 1960-2005* (Pécs Története Alapítvány, 2008). E nagy bibliográfiai vállalkozásban Kerekes Imre és Tengely Adrienn voltak a munkatársai. Boda Miklóssal, Kalányos Katalinnal és Tüskés Tiborral együtt részt vett *A könyv- és könyvtárkultúra ezer éve Baranyában* című tanulmánykötet (Csorba Győző Megyei Könyvtár, 2000) szerkesztésében is. Ötletadója és Szauer Dezsővel szerkesztője volt a nemzetközi hírű *Pécsi Kamarakórus* történetének 45. évét dokumentáló, helytörténeti vonatkozásban is jelentős kiadványnak (Nevelők Háza Kórusalapítvány, 2003).

Surján Miklós az ELTE bölcsészkarán előbb (1955-ben) könyvtár szakon diplomát szerez, ezt később (1958-ban) magyar szakos tanári diplomával is kiegészíti. 1955-ben a Somogy Megyei Könyvtár „gyakornok” munkatársa lesz, de 1956-

ban már a Baranya Megyei Könyvtárban dolgozik. Neve a '60-as évek végén szakmai körökben már ismerősen cseng megyehatáron túl is, kivált, hogy 1968-ban a KMK kiadványaként megjelenik a *Szakkatalógus szerkesztés csoportképzés alapján a közművelődési könyvtárakban* című munkája, amelynek Bereczky Lászlóné volt a társszerzője. 1975-ben a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont adja közre eredetileg a Pécsi Tanárképző Főiskola levelező hallgatói számára készített segédletét, *Bevezetés a könyvtár és a szakirodalom használatába* címmel. Oktatott is könyvtári ismereteket a főiskolán, a Megyei Könyvtárban rendezett könyvtáros-asszisztensi tanfolyamokon pedig osztályozást, dokumentumismerttet, könyvtártant. Könyvtárszakmai írásainak a többségét országos és helyi szakfolyóiratokban publikálta. A bibliográfiai feldolgozás, az osztályozás, a repertorizálás és általában a helyismereti munka műhelyproblémáival foglalkozott a legszívesebben, de könyvtárigazgatóként érdeklődése a könyvtárfenntartás és a közkönyvtári feladatellátás általánosabb kérdéseire is kiterjedt. A könyvtárosság, a könyvtárosok szakmai érdekvédelmét is a szívügyének tekintette. Egyetemet végzett könyvtárosként elemi kötelességének tartotta, hogy résztvegyen a Magyar Könyvtárosok Egyesülete munkájában. Két cikluson át (1981–1989) elnöke volt az MKE Baranya megyei szervezetének.

Surján Miklós címzetes könyvtárigazgató, a szerető férj, három gyermek édesapja, öt unoka nagyapja meghalt. A családi értesítőn „végtelenített” Weöres Sándor-mondat vezet be a szomorú tényközlést:

*Mind elmegyünk, a ringatózó fák alól mind elmegyünk,
a párás ég alatt mind elindulunk a pusztaságon át
a száraz ég alá, ahányan így együtt vagyunk,
olyik még visszanez, a holdsugár a lábnyomunkba lép,
végül mind elmegyünk...*

(Bolero)

Boda Miklós

Csobai László (1950–2013)

„Olyan csend van így Nélküled, / Hogy szinte hallani, / Amit még utoljára / Akartál mondani” – írja helyettünk Váczi Mihály.

Igen, Laci így állunk itt haláloed döbbenetes tényével, nehéz megszólalni, bár nem a szavakat keresem, hanem az erőt, hogy megidézhessem emlékedet, személyiségedet, mindazt, amit Tőled kaptunk, amit Veled átéltünk, ami Veled könnyebb, szakszerűbb és igazabb volt!

Voltunk néhányan, volt, hogy úgy tűnt, elegen is ahhoz, hogy a hivatásunk fiatalokorában szakszerűbbé, őszintébbé és valljuk be, erre esküdtünk, közösségünk számára hasznosabbá tehetjük azt, amit képviseltünk: a kultúra szolgálatát!

Közel egyszerre kerültünk ebbe a cselevésbe, kölcsönösen formáltuk, segítettük egymást, kerestük azokat a szűkebb és tágabb közegeket, amelyekben megvalósulni láttuk ezt. A köznapi ügyek hamar elkoptak a beszélgetéseinkből, ha valaki egy szociológiai problémát, vagy éppen valamilyen olvasmányélményt dobott be a beszélgetésbe. Tettük ezt közös munkahelyeinken, baráti összejöveteleken, hosszabb utakon, utazás közben, de néha kukoricatörés vagy éppen kalákás házépítés közben.

Te nemcsak részese, de sokszor kezdeményezője voltál ezeknek a dumáknak, és türelmesen végigvártad, hogy a szófordulatainkat kiélhessük, majd néhány finom megjegyzéssel visszaterelve a témára, eligazítottál bennünket, új szempontokat adtál.

Ez a töprengő, csendes, elmélyülésre hajlamos szemlélet, ez az, ami leginkább jellemzett Téged.

Főlényes ismerője voltál könyvtári szakmádnak!

Nem törekedtél specialistának lenni, mégis azzá váltál, ha a sors vagy a feladat úgy kívánta! Legtöbbit módszertanosként a városi, községi könyvtárak ügyével foglalkoztál, úgy, hogy hozzád a szolgáltatás minden kérdésével fordulhattak kollégáink. Terveztél, berendeztél, beindítottál könyvtárakat, kiválasztottál, betanítottál, továbbképzésre javasoltál kollégákat, így juttatva őket hivatáshoz. Tudtál mindent Békés megye könyvtári hálózatáról, tudtad, hol kell beavatkozni, hol hiányzik a helyi tenni akarás, vagy éppen a fenntartói támogatás.

Amikor hosszú éveket dolgoztunk egymás mellett, amikor beindítottuk és sikeresen működtettük az ország akkor legkorszerűbb könyvtárát, mindig biztosan számíthattam véleményedre, ítéletedre, döntéseidre. Segítője voltál az intézmény szakmán belüli elfogadottságának megőrzésében, nemzetközi kapcsolatai kiépítésében, konferenciák, szakmai tanácskozások szervezésében, kiadványok szerkesztésében.

Igen, kiadványok: A *Könyvtári Jegyzések* sok évfolyama, a könyvtár tízéves élet-szakaszait bemutató kiadványok, a különböző szakirodalmi cikkeid, vagy éppen a megye könyvtárosait bemutató életrajzi lexikonod, nemcsak őrzik tudásod, szemléleted értékeit, hanem hasznosultak és remélem, még lesz idő, amikor hasznosulni is fognak!

Az új könyvtár lehetőségei a Te közreműködéseddel, igényességeddel vált igazi szolgáltatássá, szolgálattá! Ha átmentünk egymás irodájába, örömmel vártuk és kaptuk egymás ötleteit, javaslatait, volt fogadókészség, mert olyan kollégáink voltak, akik nem munkavállalói, hanem hivatásgyakorlói szemlélettel végezték munkájukat.

Én személy szerint is sokat köszönhetek Neked, emberséged, őszinte barátságod, néha féltő törődésed közös dolgainkkal, sok emberi, vezetői és szakmai nehézségen vezetett át!

Kritikáid, verseid jelentek meg a *Békési Élet* és a *Bárka* folyóiratokban, dolgoztál Békéscsaba város művelődéstörténetét bemutató monográfiába, lektoráltál, és szakdolgozók mentora voltán. Kezed és tudásod nyomát őrzi a *Csabai Mérleg* sok száma, ahol jeles személyiségek bemutatásával értékes helytörténeti ismeretterjesztő munkát végeztél nagy hozzáértéssel.

Szemléleted az igazi értelmiségi hozzáállás: biztos ember-, táj- és tárgyismeret, folyamatos tájékozódás, kapcsolattartás a fontosnak gondolt szellemi műhelyekkel, személyekkel. Nem csodálkoztam akkor sem, de most értem igazán, miért volt irodád falán egy Féja Géza portré! Kiváló elődünk, a város első korszerű köz-könyvtárának megteremtője ugyanezt tette a maga magaslataiban, tehát jó példát adott Neked! Hol van most ez a kép, kérdezhetnéd, kérdezhetnénk!

Egy versedből idézek néhány sort:

*Hó alatt is érzik:
a múlt a megváltó,
s a jövő távolodik*

Bennünket, Veled együtt a múlt éltet, így a Te emléked, közös múltunk volt kollégáid, barátaid szívében is újraépül, és abban élni fog!

Nevükben is búcsúzom Tőled! Nyugodj Békében!

Ambrus Zoltán

Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról

Nemzeti könyvtárunk alapításának 210. évfordulója alkalmából tavaly ősszel pazar kötetet adott ki az Országos Széchényi Könyvtár és a Kossuth Kiadó. A Deák Eszter és Zvara Edina közreadásában napvilágot látott *Levéiben értesítsen engem! Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról* című, illetve alcímű forráskiadvány azokból a levelekből tartalmaz bő válogatást, amelyekkel egykori íróik megköszönték a grófnak, hogy megküldte részükre a könyvtár nyomtatott katalógusát. A „*pazar*” jelzőt a recenzens kettős értelemben használja; vonatkozik a kiadvány tartalmára, valamint kiállítására, tipográfiai igényességére is.

Ami a tartalmat illeti, a kötetben közölt dokumentumok segítségével jól megismerhető a könyvtár alapításához vezető út és annak hazai és nemzetközi visszhangja. Az ajánlást író Boka László a könyvtáralapító tudatosságát és felelősségét emeli ki a gyűjtemény nemzetnek történő ajándékozásához vezető motívumok közül, azt a szándékot, amely nemcsak megőrizni és áthagyományozni kívánta a magyarság írásos kultúráját, de bizonyítani akarta, hogy a magyar szellemi élet állandó és szerves részét képezte a múltban és képezi a jelenben az európai művelődésnek. Boka László egy eddig figyelemre nem méltatott összefüggésre is felhívja a figyelmet: az alapítás napja, november 25-e Alexandriai Szent Katalin ünnepe, a IV. századi keresztény filozófus vértanú révén pedig a Széchényi Könyvtár a kortársak gondolkodásában kapcsolódott nemcsak Mátyás király bibliotékájához, hanem az alexandriai könyvtárhoz is. Széchényi tudatosságát bizonyítja tehát az alapítási nap kiválasztása, ezzel is hangsúlyozni kívánta a bibliotéka egyszerre egyetemes és nemzeti mivoltát.

Deák Eszter és Zvara Edina bevezető tanulmánya árnyalja és új szempontokkal világítja meg Széchényi Ferenc intézményalapításhoz vezető indíttatásait, szellemi fejlődését. A jozefinista főúr személyes sorsában is átélte azt a dilemmát, amit egykori titkára, Hajnóczy József úgy jellemezett, hogy „*emberbarát vagy hazafi*” legyen-e. A kor, a XVIII. század végének egyik nagy kihívása volt ez, a kortársak úgy érezték, hogy II. József kétségtelenül szükséges reformjai a nemzet alapvető érdekeit sértik, vagyis szembekerült egymással a haladás és a haza, az egyetemes és a nemzeti ügye. Hajnóczy a maga részéről keserű-dacosan úgy válaszolta meg a kérdést, hogyha a kettő közül választani kell, akkor „*inkább kívánom, hogy emberbarátnak, mint hogy hazafinak nevezzenek*”. A haladás és a nemzeti érzés, a jozefinizmus és a patriotizmus közötti választással a kor magyar értelmisége szinte kivétel nélkül szembesült, és csak nagyon keveseknek adatott meg az ellentmondás feloldása. A kevesek közé tartozott Széchényi Ferenc, aki a könyvtáralapítással egy par excellence nemzeti intézményt hozott létre, ugyanakkor ezzel az intézménnyel szervesen kapcsolta hazája értelmiségét és az egész nemzetet az egyetemes emberi értékekhez. Széchényi közéleti visszavonulását követően a „haza és haladás”

ügyének egyeztetésére törekedett, személyes tetteiben megelőlegezve a reformkor alapvető jelszavát, amelyet majd István fia fog képviselni és kiteljesíteni, annak a fogadalomnak a jegyében, amelyet 1803. december 26-án írt apjának, megköszönve a katalógust:

„Noha én gyenge időm miatt nemis érdemlem- meg a' szép Magyar Könyvháznak laistromát, és nemis tudhatom meg-ítélni elegendően ennek a' betsét; még-is adott az én Kegyes Atyám, hogy én-is példáját valaha kövessem, és édes Hazámnak boldogságát, a'mennyire tőlem kitelhet, előre mozdítsam. Fogok is iparkodni jól tanulni -is, a'hogy tsak lehet, és magamat jóságban gyakorolni, hogy így Édes Atyámnak örömet tsinyálhassak hálaadásul ezért a' szép könyvháznak laistromáért.”

Széchenyi Ferenc 1787–1788-ban indult európai tanulmányútra, a bevezető tanulmány részletesen bemutatja a gróftól ért szellemi hatásokat. Ezek közrejátszottak abban, hogy hazatérte után a kortársak irodalom- és kultúrapártoló mecénásnak ismerhették meg. Kiváló érzéke volt a támogatásra méltó tehetségek korai felismerésére, kapcsolatba került szinte az egész magyar szellemi élettel. Az 1780-as évek végén és az 1790-es országgyűlés idején a gróf körül két irodalmi kör formálódott a magyar nyelv és irodalom pártolását és egy tudós társaság megalapítását célul tűzve. 1793-tól kezdődött a tudatos, szervezett könyvgyűjtés időszaka. A magyar jakobinus mozgalom véres felszámolása idején óvatosságból Csehországban tartózkodott, itt elmélyült a cseh tudományos élettel korábban kialakított kapcsolata. Főleg Karel Rafael Ungar, a prágai Egyetemi Könyvtár igazgatója által kezdeményezett bohémikumgyűjtés volt rá nagy hatással, a tőle vett ösztönzésnek is szerepe volt abban, hogy addig összegyűjtött könyvtárát hungarikagyűjteménnyé fejlessze. A nagycenki kastélyban felállított könyvtár állománya gyorsan gyarapodott, köszönhetően a könyvbeszerezés tudatos megszervezésének.

Az 1790-es évek végére Széchenyi felismerte, hogy a nagy áldozattal összegyűjtött könyvek csak akkor tölthetik be maradéktalanul kulturális, tudományos szerepüket, ha közreadja a könyvtár nyomtatott katalógusát, és a köznek, a nemzetnek ajándékozza a bibliotékát.

1799–1800-ban látott napvilágot három kötetben az intézmény katalógusa, a kétkötetes betűrendes jegyzék és a szakrendi mutató Michael Denis bevezető tanulmányával. Az összesen 550 példányban megjelent katalógust Széchenyi tiszteletpéldányként küldte szét hazai és külföldi magánszemélyeknek, tudományos intézeteknek, könyvtáraknak, egyetemeknek. A gróf instrukciói alapján Miller Jakab Ferdinánd, a könyvtár első őrje és Tibolth Mihály titkár állította össze a címjegyzéket. A névjegyzékben szerepelt mindenki, aki tagja volt 1800 körül a hazai republica litterariának vagy hivatali beosztása, személyes súlya alapján a hazai kultúra támogatója lehetett. A katalógust megkapták, akik saját kötetrel vagy fordítóként szerepeltek a nyomtatott jegyzékben, vagyis mindazok, akiknek munkája megtalálható volt a könyvtárban. A katalógus mellé Széchenyi kísérelőlevelet mellékel, amelyben azt kérte, hogy *„egy ívrét papíron, sajátkezű, tetszés szerinti nyelven írt rövid levélben”* értesítsék a katalógus átvételéről. A katalógussal megtisztelték túlnyomó többsége válaszolt is, a válaszleveleket Széchenyi Ferenc gondosan megőrizte.

A kötet a Széchényinek küldött válaszlevelekből tartalmaz válogatást, 96 misszivist adtak közre a kötet gondozói. A köszönőlevelek egy része magyarul íródott, a vármegyék túlnyomó többsége magyarul írt; a városok többsége viszont latinul. A levelek között németül írtak is szép számmal találhatók, de akad cseh és szerb nyelvű is. A nem magyarul írtak magyar nyelvű fordításban olvashatók, ugyanakkor 23 levél eredeti nyelven is tanulmányozható. A misszilisek válogatásánál fontos szempont volt, hogy ne csupán sablonos köszönőszövegek legyenek, hanem egyéni meglátásokat, személyes hangvételt, vallomásokat tartalmazzanak. A levelek között előfordul lelkes hangú dicsőítés, van közöttük elmélyült, szinte tanulmánynak is beillő írás; akad, aki lelkesültségének versformában adott kifejezést. A kötetben közölt írások többsége most jelenik meg először nyomtatásban.

A köszönőlevelek általános jellemzője a könyvtáralapítás, illetve a nyomtatott katalógus roppant jelentőségének felismerése. Vissza-visszatérő motívum, hogy a bibliotéka létesítésével Széchényi Ferenc a nemzeti művelődésben visszaállította a folytonosságot Mátyás király korával, vagyis a kortársak a Széchényi Könyvtárat úgy látták, mint a Bibliotheca Corviniana újjászületését. A válaszolók méltatták a nyomtatott katalógus jelentőségét is. Kresznerics Ferenc azt fejtegeti, „*Meggyőzted ezen szerencsés gondolattal győzhetetlen Mátyás Királyunkat, mert valóban sokkal szenvedhetőbb volna az ő híres Könyv-tárának el-veszte, ha mutatóját bírnánk, és tudnók, mi volt ott, mi veszett-el. Győzedelmeskedtél TE a' veszendőségen is. Meg-törted hatalmát a' mindent megemésztő üdőnek, és a' kegyetlen kezeiből Könyv-táradat ki-ragadtad.*” Széchényi a hazai tudományosság és irodalom képviselői mellett mintegy száz katalógust külföldre küldetett el, többnyire Bécsbe és Németországba. A magyar kultúráról kialakított külhoni kép meglehetősen kedvezőtlen volt a korszakban, élt még a „*magyar kultúrbarbarizmus*” toposza. Széchényi a nyomtatott katalógusok szétküldésével ezen a képen kívánt változtatni. A német egyetemi körök nagy elismeréssel nyugtázták a köteteket, és ami annál is jelentősebb, az általuk szerkesztett folyóiratokban ismertetések is napvilágot láttak. A tárgyyszerű és a könyvtáralapítást méltató, valamint a nyomtatott katalógus tudományos jelentőségét hangsúlyozó recenziók kétségtelenül hozzájárultak a nyugati Magyarország-kép pozitív változásához.

A kötethez a használatot nagy mértékben segítő apparátus kapcsolódik. A levélírók életrajza elnevezésű rész tömör, lexikonszerű szócikkek formájában mutatja be az episztolák íróinak biográfiáját. A 231–266. oldalon található az a névjegyzék, akiknek, illetve amely intézményeknek, testületeknek szétküldte a gróf a katalógust. Összesen 668 nevet tartalmaz a lista. Széchényi Ferenc gondosan megőriztette a beérkezett válaszleveleket, ezek az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában maradtak fenn, ugyanakkor másolatokat is készíttetett róluk, amelyek a Magyar Országos Levéltárban találhatóak. A jegyzék az eddigi publikációk (Bártfai Szabó László, Berlász Jenő), különböző kéziratos források, illetve a jelenleg felkutatható válaszlevelek alapján készült és a legteljesebb összegzése a címzeteknek. Az eddigi publikációk alapján a katalógussal megtisztelt személyeknek több listája is létezett, a mostani közlés tehát a legteljesebb. A katalógusokat több szakaszban küldték el; az első három kötet 550 példány után napvilágot láttak a Supplementum-kötetek, illetve az éremkatalógus is. A 668 nevet tartalmazó jegyzék tehát azt tanúsítja, hogy voltak olyan személyek, akik csak egyes köteteket kaptak meg; Berlász Jenő összegzése szerint Magyarországon 113 intézmény, 356

hazai magánszemély, külföldön 11 intézmény és 84 magánszemély kapta meg a könyvtár katalógusát, ez összesen 564 címzett, vagyis több mint 100 címmel növekedett a jegyzék.

Rövidítések jegyzéke, valamint személy- és helynévmutató teszi teljessé a mintaszerű kiadványt, amely számos dokumentum hasonmását, illetve a levélírók portréját is közli. A kötet tipográfiai igényességét bizonyítják az ízlésesen kiválasztott, korhű nyomdai díszek.

(Deák Eszter–Zvara Edina: Levélben értesítsen engem! Kortársak Széchényi Ferenc könyvtár-alapításáról. Budapest, Kossuth Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 2012. 279 p.)

Pogány György